

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

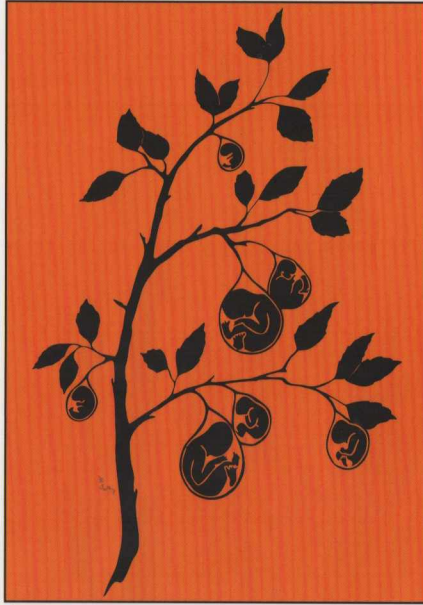
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

POLİTİK EKOLOJİ

İKLİM KRİZİ VE YENİ TOPLUMSAL GÜNDEM

DIMITRI ROUSSOPOULOS

TÜRKÇESİ: Fuat Dara Elhüseyni



Politik Ekoloji

İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem

Dimitri Roussopoulos

Sosyal Bilimler Dizisi -15

Politik Ekoloji

İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem

Özgün Adı: Political Ecology

Black Rose Books: 2015 Canada

Sümer Yayıncılık-2017

Editör: Sümer Yayıncılık

Çeviren: Fuat Dara Elhüseyni

Kapak Tasarım ve Sayfa Düzeni: Rıdvan Sain

ISBN: 978-605-84698-7-7

Birinci Baskı: Ekim 2017

Sertifika No: 17315

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık

Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 239

Topkapı, İSTANBUL

Tel: 0212 613 1112

Sertifika No: 12491

Mitani Basın ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Hüseyin Ağa Mah. İstiklal Cad. No: 36/1

Kat: 5 D: 24 Küçük Han Beyoğlu/İSTANBUL

Tel:0212 251 6227

www.sumeryayincilik.com

sumeryayincilik@yahoo.com.tr

Politik Ekoloji

İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem

Dimitri Roussopoulos

İçindekiler

Teşekkür	
Önsöz	9
Birinci Bölüm	
Çevrenin Devlet Tarafından Yönetimi	15
İkinci Bölüm	
Yeryüzünün Yaşadığı Drama Yurttaşların Tepkileri	47
Üçüncü Bölüm	
Politik Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji	73
Dördüncü Bölüm	
Çevreciliğin Ötesine Geçen Bir Yol Haritası	99
Beşinci Bölüm	
Toplumsal Ekolojide Yeni Siyasetler	117
Altıncı Bölüm	
21. İklim Değişikliği Taraflar Konferansı'nın (COP21) Ardından – Sırada Ne Var? İklim Değil Sistem Değişikliği	127
Sonsöz (1993)	157
Sonsöz (2015)	159
Kaynakça	163

TEŞEKKÜR

Bu kitap, dostum ve meslektaşım Andrea Levy'nin editörlüğünden büyük ölçüde istifade etmiştir. Kitabın bölümlerinden birine sunduğu katkılardan ötürü Linda Barton'a ve kitabın ilk baskısının tasarımı ve düzenlenmesi için April Hubert'e de ayrıca teşekkür ediyorum.

Nathan McDonnell'in dikkatli çalışması ve editörlüğü olmasaydı, kitabın 2015 baskısının yayımlanması mümkün olmayacaktı. Nathan ve Oslo'daki New Compass Yayınevinden Eirik Eiglad'a derin takdirlerimi sunuyorum. Bu iki çok değerli yoldaş toplumun dönüşmesine katkıda bulunan yeni kuşağı temsil etmektedirler.

ÖNSÖZ

Bu kitap ilk olarak 1993 yılında *Black Rose Books* tarafından yayımlanmıştır. Çevre krizi o zamandan beri çok daha ciddi bir seviyeye ulaşmıştır, öyle ki artık kıyamet manşetleri gündelik hayatın sıradan bir parçası olmuştur. Çevreyle ilgili ölüm çanlarının en popülerleşmiş hali olan iklim değişikliğine yönelik ciddiyet neredeyse bir klişe haline gelmiştir ve ortaya çıkışı, felaket, salgın hastalık, kıtlık ve savaş biçimindeki olguları duyulmamış ölçüde artıran bir unsur olmuştur.

En eski çağlardan beri sürekli donmuş halde bulunan toprak tabakaları (*permafrost*) binyıllardan beri ilk kez erimektedir ve Pasifik'teki adalar okyanusa gömülmektedir; sıcak hava dalgaları Güney Asya'da binlerce insanı öldürmektedir ve tropikal bölgelerde aşırı şiddetli fırtınalar kopmaktadır; yazları yangınlar inanılmaz boyutlara ulaşırken Kuzey yarımküre son zamanlarda ya en soğuk ya da alışık olunmayan ılıman kışları yaşamaktadır; parazit böcekler yeni toprakları istila etmekteyken dünyanın uzak köşelerindeki yerli halklar daha yeşillikli otlaklara göç etmek zorunda kalmaktadır.

İklim değişikliğinin endüstriyel nedenlerinin en başında, toprak altında yatan eski çağlara özgü canlıların fosilleşmiş kalıntılarını çıkarma yönündeki cinnetlik gelmektedir. Günümüzde ekonomilerimizin yakıtını ve plastik ürünlere olan bağımlılığımızı oluşturan bu madenciliktir. Tıpkı bir bağımlılığın insanı umutsuzluğa sürüklemesi gibi bu endüstri giderek hazinleşen

bölgeler ortaya çıkarmaktadır: Savaşlarla harap olmuş Ortadoğu çölleri, derin denizler, Alberta'nın katrana bulanmış kumları, kaya parçalarının çatlakları arasına sıkışmış kaya gazları ve hatta Kuzey Kutup Bölgesi'nin eriyen buzulları. Sonuç ise boru hatlarında oluşan bir ağ, cehenneme dönmüş topraklar, hidrolik kırılmaların ortaya çıkardığı depremler, amansız iç savaşlar ve siyaha bulanmış denizlerdir.

Her ne kadar petrol endüstrisi ve madencilik kadar görünür olmasa da tarımın ve özellikle de hayvancılığın ekolojiye devasa etkileri vardır. Orta sınıfların et fetişizmini ve yoğun bir şekilde süt ürünlerine dayanan beslenme biçimlerini karşılamak için kurulan hayvan çiftlikleri yüzünden ormanlar yok edilmektedir; büyükbaş hayvanları, domuzları ve koyunları beslemek devasa yem ve su kaynağını gerektirirken bu hayvanların çıkardıkları dışkılar ve gazlar toprakları, nehirleri, denizleri ve gökyüzünü zehirlenmektedir.

Benzer bir biçimde, okyanuslardaki balıklar yok olurken tavuklar kafeslerde korkunç birer hayata mahkûm edilmektedir. Yediğimiz sebze ve meyveler rahatsız edici genetik olarak imal edilmektedir ve üzerlerinde yeni ot öldürücüler, zirai ilaçlar ve böcek ilaçları denenirken aynı zamanda tek türe dayalı (mono kültür) üretim de tarımdaki çeşitliliği yok etmektedir.

Bu ekolojik kriz sıklıkla dramatik olaylarla gösterilir. Fukushima nükleer tesislerindeki patlamanın yol açtığı radyoaktif tortu sadece bölgede mutasyona uğramış papatyaların yetişmesine neden olmayıp aynı zamanda radyasyona bulaşmış suların Pasifik Okyanusu boyunca dolaşması ABD'nin batı kıyılarında çok sayıda deniz aslanının ölmesini de muhtemelen açıklamaktadır. 2010 yılında Meksika Körfezi'ndeki petrol sızıntısının ardından bir zamanlar coşkun kuş kolonilerine ev sahipliği yapan yeşil takımadalarda artık zehirlenmiş iskeletlerden ve yükselen dalgaların aşındırdığı ve hatta yok ettiği siyah çorak topraklardan geçilmemektedir.

Ölümcül bir zamanda olduğumuz açıktır; bunlar belirsizliğin ve alarmların kaldığı zamanlardır. Çevre krizi gerçeği daha

fazla odak noktası haline gelirken buna aralarında yeni siyasi partilerin, “kurumsal toplumsal sorumluluk”un, tek-konuya yoğunlaşmış çeşit çeşit çevre örgütlerinin”, yeşil tüketimciliğin ve ortaya çıkmakta olan “yeşil kapitalizm”in yer aldığı cevap verme arayışları giderek artmaktadır. Ancak siyasi bir odaktan yoksun ve el yordamıyla girilen böylesi çabalar bazı küçük zaferler elde ediyor olsa bile çoğunlukla bu krizi durdurmayı bugüne dek başaramamıştır. Dahası, tıpkı bu kitabın 1993 baskısında da öngörüldüğü gibi çevre sorununa yönelik uzun ve karmaşık devlet politikaları, devletlerarası kurumlar ve sözleşmeler ile birlikte acınacak ölçüde yetersiz kalmıştır.

Bu nedenle, bu krizin niteliğini, açgözlülüğe ve rekabete dayalı bir ekonomik sistemde derin köklerini ve toplumda bol miktarda yaşanan diğer krizlerle olan yakın ilişkisini anlamak için her zamankinden çok daha fazla bir berraklığa ve tutarlılığa ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde gerekli olan, mahallelerde ve kentlerde sıradan insanların zorba ve adaletsiz bir düzenin tahakkümüne karşı mücadele etmek ve demokratik ve ekolojik bir toplumu tasavvur etmek için birlikte örgütlenirken değişime dair bir dizi olasılığın tahayyül edilmesi ve sıra dışı bir gücün ortaya konmasıdır. Böylesi bir vizyon kesinlikle birçok topluluğun günümüzdeki başarılarından ve yenilikçi projelerinden beslenmekte ve belirginleşmektedir; bunlar yeni bir dünyanın işaretleridir. Önümüze koymamız gereken hedef, toplumsal ekoloji geleneğinde açıkça belirtildiği üzere, toplumsal ilişkilerin ve sistemin mümkün en derin dönüşümü, toplumsal, ekonomik, kültürel ve toplumsal iktidarın esaslı biçimde âdem-i merkezileşmesidir. Neoliberalizm, şirket kapitalizmi, devlet kapitalizmi veya devlet sosyalizmi, sanayi kapitalizmi, finans kapitalizmi ya da piyasa kapitalizmi şeklinde, her ne ad verilirse verilsin, kapitalizmin açık vahşetiyle yüzleşmek zorundayız. Zira bunların tümü devletin baskıcı gücü ile birlikte toptan ortadan kaldırılması gereken ve aslında hepsi aynı olan bir düzenin farklı görünümleridir. Çevre krizi toplumumuzun yapısından, kapitalizmden ve devletten kaynaklanmaktadır. Bununla beraber, tarihsel

olarak toplumsal ve ekolojik krizin kapitalizmden önce vuku bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla, kapitalizm aşılrsa bile, her türden tahakküm, hiyerarşi ve sömürü de ortadan kaldırılmak zorundadır. Bu sistemi kökten değiştirmek için gerekli olan, mahallelerde ve kentlerde tabandan örgütlenen ama küresel ölçekte konfederal olarak koordine edilerek birbirlerine bağlanan bir harekettir. Çok gündemli olması gereken bu mücadeleler, dar açılı kimlik siyasetini, toplumsal mücadelelerin ve toplumun genel olarak parçalanmasını, topluluğu derinden ve yaratıcı bir şekilde yeniden kurarak aşmak zorundadır. Radikal toplumsal dönüşümle kastedilen şeyin öğeleri –kökleri ve dalları– işte bunlardır.

Bu kitap bir yönelime ve tutarlılığa duyulan bir ihtiyaca, birbirlerine eşlik eden ekonomik, toplumsal, siyasi ve tinsel krizlerin yanı sıra ekolojik krizle de yüzleşebilecek ve radikal bir şekilde dönüştürebilecek bir politik ekoloji programı ihtiyacına cevap vermek için tekrardan baskıya verilmiştir. Hem yaşadığımız dönemin hem de sorulan soruların gitgide daha fazla şekil değiştirmesi sebebiyle yenilenen bu kitap önceki baskısından daha radikal ve ısrarcı bir tona sahiptir.

Kitabın Birinci Bölümü, çevrenin devlet tarafından yönetilmesinin tarihi, faydalı olduğu için aynen korunmuştur. Ekolojik yıkıma verilen değişik yanıtların bir panoramasını sunan İkinci Bölüm için de aynı durum geçerlidir. Buna karşılık, Üçüncü Bölüm’de ciddi değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle, Fransa’daki Yeşiller Parti’sinin tarihinin analizi kitaptan çıkarılmıştır. İkinci olarak, fevkalade yenilikçi ve öncü bir düşünür olan Murray Bookchin üzerinden toplumsal ekolojiye dair yapılan tartışma büyük ölçüde genişletilmiştir. İlk baskıda, toplumsal ekoloji felsefesine getirilen yaklaşıma ek olarak belli STK örnekleri üzerinden ana akım çevreciliğin kapitalist sistemi sorgulamadaki başarısızlığının sert bir eleştirisi yapılmıştır. Bunu yaparken, Bookchin’in bir program niteliğindeki açık yöneliminden ilham aldık. Bookchin’in ifade ettiği üzere, eğer ekolojik bir yıkım karşısında ayakta kalmak istiyorsak “Âdem-i merkezîyetçi bir yapı-

ya kavuşmamız, üretimin ve gıda yetiştirmenin biyo bölgesel biçimlerini yeniden oluşturmamız, teknolojileri çeşitlendirip insanı boyutlara göre ölçeklendirmemiz ve yüz yüze bir demokrasiyi kurmamız gerekmektedir.” İlâveten, kitabın bu yeni baskısı toplumsal ekolojinin bir praksişi olarak kapitalizmin yerine geçecek bir alternatif olan özgürlükçü yerel yönetimciliğe ve komünalizme (veya Öcalan’ın terimleriyle “demokratik konfederalizme”) dair açıklamalarla devam etmektedir. Demokratik mahalleleri ve kentleri oluşturmakta radikal topluluğun önemine dair yapılan vurgu bu projelerin açıklanmasında esas odak olmuştur.

Kitabın Dördüncü ve Beşinci Bölümleri ise yeni yazılmıştır. Dördüncü Bölüm bilhassa toplumsal ekolojiyi net bir yol haritası olarak aydınlığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Bunun için ilkin kentin küresel ekonomik sistemdeki ve bu sistemin yaşadığı krizdeki yeri ve dolayısıyla bu sisteme karşı sahip olduğu alternatifler ana hatlarıyla ortaya konmuştur. Montreal şehir merkezindeki Milton-Parc Mahallesi ile savaşla yıkıma uğramış Suriye’de Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölge olan Rojava bu duruma çarpıcı iki başarı örneği olarak verilmiştir. Kent Hakkı (*Right to City*) hareketine dair yapılan kısa bir değerlendirmeye kitabın bu bölümü sonlanmaktadır. Beşinci Bölüm ise ilk olarak yaşadığımız aşırılıklar çağının bir portesini çizip bu kitabın ilk revizyonunun yapıldığı 2015 yılının ilk yarısında yaşanan ciddi gelişmeleri ve olayları listelemektedir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında genel olarak çevrecilere ve Sol harekete dair güçlü bir eleştiri ve coşkulu bir meydan okuma yapılmıştır. Bu çağrı kendi başına pek çok ufuk açıcı düşünceyle doludur. Son olarak, yeni bir bölüm olan Altıncı Bölüm, katılmış olduğum Paris’teki Aralık 2015’te İklim Değişimi Konferansı’nın bir özeti olarak kitaba eklenmiştir. Bu bölümün içeriği diplomatların istilasındaki müzakere odalarından sokaktaki toplumsal hareketlere kadar analitik ve anekdotsal olarak değişmektedir. 1993 baskısının sonsözüne ek olarak, ekolojik hareketin yüzleşmesi ve dönüştürmesi gerektiği düzenin gücünün bir göstergesi olarak *Syriza* yönetimindeki Yunanistan’a karşı Avrupa Para Birliği

(*Eurozone*) ülkelerinin çarpıcı zorbalığına ve finansal sömürgeciliğine ışık tutan yeni bir sonsöz daha eklenmiştir.

Temmuz 2015
Nathan McDonnell
Dimitri Roussopoulos

Birinci Bölüm*

Çevrenin Devlet Tarafından Yönetimi

Şiddetini giderek arttıran bir ekolojik krizin ortasında bulunduğumuz artık geniş kesimler tarafından kabul görmektedir. İşin aslına bakarsak, yaşadığımız gezegendeki diğer canlı türlerinin yanı sıra insanların varlığı da şu anda tehdit altındadır. Bu krizi nasıl anladığımız ve çok geç kalmadan bir şeyleri değiştirmek için etkin bir girişimde bulunacağımız ise halen soru işaretleriyle doludur.

Çevrenin insanlar tarafından yanlış kullanımı yeni bir olgu değildir. Örneğin, bundan yaklaşık 4200 yıl önce dünyada ilk defa tarımsal üretimdeki fazlalık Sümer kentlerinin sakinleri tarafından terk edilmesi, sulama yapılan toprakların haddinden fazla tuz ve su tutmasıyla, nihayetinde de iklim değişikliği nedeniyle çölleşmesiyle ilgiliydi. Platon'un Attica kentinin tepelerindeki ormanların hayvanların aşırı otlatılması sonucu toprağın erozyona uğramasından ve yakacak için ağaç kesimi nedeniyle yok edilmesinden şikâyet ettiği kayıtlara geçmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek mahsul kıtlığına ve toprak erozyonuna karşı yapılan uyarılara M.S. 1. yüzyılda Roma İmparatorluğu döneminde bile rastlanmaktadır.

* Bu bölümün orijinali, 1993 yılında yazılmıştır. Bu nedenle istatistiklerin bazıları ekolojik krizin gerçekte çok daha fazla dramatikleştiği 2017 yılına değil o zamankilere başvurmuştur (y.n.)

Hayvan otlatma yöntemleri nedeniyle yetersiz mahsul elde edilmesine ve toprak erozyonuna yönelik uyarılar birinci yüzyıla kadar geriye gitmektedir. Bizanslılar, Venedikliler ve Cenevizliler, gemi inşa etmek için Akdeniz kıyısında yer alan ormanların hatırı sayılır bir kısmını yok etmişlerdir. 1660'larda Londra'da kömür yakımı çok fazla hava kirliliğine yol açtığı için kentten ciddi şikâyetler yükselmiştir. 1850'li yıllarda varlığı bilimsel olarak ispatlanan asit yağmurlarının 1660'lı yıllarda yağdığına dair spekülasyonlar bulunmaktadır. Günümüzde nüfusa dair yapılan tartışmaların kökeni Sör William Petty'nin 1660'lı yıllardaki çalışmasına (Thomas Malthus 150 yıl sonra tekrar bu konuyu ele almıştır) kadar eski bir zamana gitmektedir.

Doğanın yaygın biçimde yağmalanmaya başlanması ve buna karşı bir ölçüde toplumsal kaygıların oluşması ancak kapitalist sanayi devrimiyle ortaya çıktı. Doğa üzerindeki yoğun baskısı sebebiyle sanayileşmenin sürdürülemez olduğuna yönelik teori ilk defa coğrafyacı ve anarşist filozof Peter Kropotkin'in çalışmalarında ortaya kondu.¹ Gene 19. yüzyılda el değmemiş doğayı koruma yanlıları ve doğaseverler pek çok ülkede görüşlerini ilk defa ortaya koymaya başladılar. Doğal bilimler doğanın işleyişine ve doğal alanların acımasızca ele geçirilmesinin yarattığı zararlara dair daha fazla bilgi ortaya çıkardıkça sayısı az bilgili insanlar arasında endişeler daha da arttı. Biriken bilimsel bilginin birikimiyle ve konuya karşı hassasiyet gösteren görüşler arasındaki etkileşim II. Dünya Savaşı sonrası döneme gelene dek sürekli arttı ve bu dönemde çevre sorunlarına dair farkındalık artık daha geniş bir kamuoyunu ilgilendirmeye başladı. En nihayetinde, 1960'larla beraber çevre sorunları toplumsal hareketlerin odak noktası haline geldi.

Hava kirliliğine dair ilk kapsamlı kanun 1863 yılında Britanya'da kabul edilmiştir. Bu kanun aynı zamanda ilk kirlilik

1. Bakınız, Peter A. Kropotkin, *Fields, Factories and Workshops*, George Woodcock'un giriş yazısıyla beraber 1899 yılında yayımlanan yeni baskı, (Montreal: Black Rose Books, 1994).

denetim kurumunu da ortaya çıkardı. Ancak takip eden 100 yıl boyunca benzeri kurumların sayısı sadece 12 olabildi. Günümüzdeyse bu türden kurumlar ulus-devletlerin büyük çoğunda mevcuttur. 1886 yılında ilk uluslararası çevre sözleşmesi imzalanmıştır. 1993’de, önemli bir kısmı 1960’lardan sonra imzalanan 250’nin üzerinde anlaşma vardı. 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen Birleşmiş Milletler çevre konferansından beri Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nden (OECD) Dünya Bankası’na kadar neredeyse tüm önemli uluslararası organlar çevre koruma programlarını yürürlüğe koymuşlardır. Daha önce sayısı 15 bin civarında olan çevre gruplarına, Stockholm’de düzenlenen bu konferanstan sonraki 20 yıl içinde 10 bin kadar yeni çevre grubu daha eklenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem

Bilimsel kanıtların birikmesi, kirliliğin, ormanlık alanların yok olmasının ve çevreye dair diğer bozulmaların artık açıkça görünür hale gelmesiyle beraber çevreye dair farkındalık toplumun daha geniş kesimlerinde giderek arttı. Daha önce de belirlediğimiz gibi doğanın işleyişine ve farklı canlı türleri arasındaki ilişkiye dair kavrayış yüzyıllarca önceye gitmektedir. 1799 yılında Amerika kıtasına yelken açmadan hemen önce doğa bilimci Alexander von Humboldt “doğanın güçleri arasındaki ilişkiyi ve çevre coğrafyasının bitki ve hayvan yaşamları üzerine etkisini keşfetmeyi” amaçladığını yazmıştı. Ancak çevreye dair farkındalığın gelişmesi için asıl dönüm noktası 19. yüzyıl oldu. 1823 yılında Jacques Arago büyümesi yüzyıllar alan Pasifik’teki dev ağaçların yok edilmesini büyük bir endişeyle gözlemlemişti. Kuzey Amerika’da bir hukukçu ve yerli halkların resimlerini çizen bir ressam olan George Catlin ise 1832’de yerli halkların hayatta kalması için büyük bir öneme sahip olan Amerikan bizonlarının (*buffalo*) sayısındaki düşüşe dair kaygılarını dile getirmiş ve hükümetin ulusal parklar inşa etmesini istemişti. Paris’teki Doğa Tarihi Müzesinde ve

Bilim Fakültesinde profesör olarak çalışan Isidore Geoffroy-Saint-Hilaire ise 1859 yılında “örgütlenebilen varlıkların ailelerindeki ve toplumdaki, kendi bütünlüklerindeki ve topluluklarındaki ilişkilerine” adanmış yeni bir disiplini tanımlamış, ismini de “etoloji” koymuştu.² Aynı yıl, Alman biyolog Ernest Haeckel ise “organizmalar ile çevre arasındaki ilişkileri tüm durumları göz önünde bulundurarak en geniş anlamda inceleyen bilim” olarak “ekoloji” kavramını kullandı. Gene aynı yıl içinde, İngiltere’de Charles Darwin, meşhur erkek arılar ile yonca arasındaki ilişki örneğinden yola çıkarak hayvanlarla bitkiler arasındaki ilişkiye dair bazı sorular ortaya attı. Yaklaşık 10 yıl sonra, Ernest Haeckel, Jena/Almanya’da verdiği bir konferansta daha önce ekoloji kavramı için yaptığı tanımda düzeltmeye gitti ve kavramı “doğanın ekonomisi” ve “hayvanlarla organik ya da inorganik çevreleri arasındaki hem dostane hem de düşmanca her türlü doğrudan ya da dolaylı teması içeren tüm ilişkilerin araştırılması” olarak sundu.³ 1864 yılında George Perkins Marsh, Akdeniz havzasına dair öncü çalışmalardan biri olan ve aynı zamanda Akdeniz coğrafyasında yaşanan çevre bozulmalarına dair öngörülü gözlemleri içeren *Man and Nature or Physical Geography as modified by Human Action* (İnsan ve Doğa ya da İnsan Eylemleriyle Değişime Uğrayan Fiziki Coğrafya) isimli kitabını yayımladı. Coğrafyacı ve anarşist öğretmen Elisée Reclus ise 1877 yılında çokça takdir edilen *La Nouvelle Géographie universelle* (Yeni Evrensel Coğrafya) isimli eserinde doğanın insanoglu tarafından tahrip edilmesine özellikle dikkat çekti. 1855 yılında Vladimir de Schoenefeld (Société Botanique de France’ın kurucu üyesi ve Genel Sekreteri) ise Fontainebleau’da doğanın yağmalanması ve bunun pek çok canlı türü üzerindeki etkilerini ikna edici bir şekilde ifade etti.

2. Isidore Geoffroy-Saint-Hilaire, *Histoire naturelle des règnes organiques*, Cilt II (Paris: Masson, 1859).

3. Ernest Haeckel, “Über Entwicklungsgang und Aufgabe der Zoologie,” *Jenaische Zeitschrift* 5, (1870).

Çevreciliğin Kökenleri

Bu kitapta “çevrecilik” kavramı, tıpkı akut bakım tıbbı gibi krizlerle sadece ortaya çıktıkları zaman ilgilenip altında yatan sistematik nedenlerle ilgilenmeyen bir yaklaşımı işaret edecek şekilde kullanılacaktır; bu haliyle çevrecilik önleyici olmak yerine tepkiseldir. Ayrıca yeni bir toplum türünde insanlar ile doğa arasında yaratıcı ve verimli bir simbiyotik ilişki potansiyelini göz ardı ederek bu gezegende yapabileceğimiz en iyi şeyin hayatta kalmak olduğunu varsaymaya eğilimlidir. Çevrecilik akımlarından biri olan korumacılar (*preservationists*), her şeyi olduğu haliyle korumayı amaçlar ve dinamik bir dengenin ya da homeostasis’in önemini gözden geçirir. Bu görüşün içinden sonradan doğa korumacılık (*conservationism*) şeklinde başka bir akım daha ortaya çıkmıştır. Bu akıma göreyse, biyotik ya da biyotik olmayan tüm doğal kaynaklar ile tarihsel mirasımızın parçası olan her türlü kaynak gereksiz bir zarara uğramamaları için dikkatli bir plan çerçevesinde kullanılmalıdır. Genel anlamda, doğa korumacılar belli toprak parçalarının ya da vahşi doğadaki türlerin hayatta kalmalarını güvence altına almayı amaçlar. Tüm bu yaklaşımlar, çevreciliğe ilk bakışta anlaşılması pek kolay olmayan bir muhafazakârlık katmaktadır; çevre krizinden endişe duyarlar fakat bu krizi üreten toplumsal ve ekonomik yapıların sistematik biçimde dönüştürülmesiyle ilgilenmezler. Bu nedenler elitlerin çıkarları konusunda yanlı bir tutum almaya, zaten ayrıcalıklı olan kesimler için hayatı daha güzel kılacak reformlar öne sürerken toplumsal ve ekonomik eşitsizlik sorununu ihmal etmeye eğilimlidirler.

Doğa tarihi disiplininin gelişimi medeniyetimizin doğayı sömürmesi konusu aydınlığa kavuşmuştur. Toplumun bir kesiminde vahşi doğanın korunmasına yönelik endişeler artmış, bunu artan kentleşmeyi dengeleyecek kırsal alanların korunması talepleri takip etmiştir. İngiltere’de 16. yüzyıldan itibaren botanik, zoolojinin ve doğa tarihinin gelişmesi bu ülkede çevreci kurumları ortaya çıkarmıştır. Gilbert White, Thomas Bewick,

Carl von Linné, John Ray, Charles Darwin ve Alfred Russel Wallace gibilerinin çalışmaları William Wordsworth'un şiirleriyle birlikte doğaya dair bir uyanışın önünü açmıştır.

Victoria döneminde, doğa tarihi üzerine çalışmanın insanı Tanrıya daha fazla yakınlaştırmamanın yanı sıra doğayı bilim ve teknolojiyle fethetmek için gerekli araçları sağladığı da düşünülmüştü. İlerleme doğa üzerinde hâkimiyet kurmak demektir. Buna karşın, Darwin'in çalışmaları, doğal evrim sürecinin insanlarla diğer canlı türlerini aynı çerçeveye yerleştirdiğini ve bu yakınlığın insanları çevreyi korumakla yükümlü kıldığını savunan görüşe destek vermiştir.

1880'li yıllara kadar İngiltere'de binlerce üyesi olan yüzlerce doğa tarihi derneği bulunmaktaydı. Yaklaşık aynı dönemde Fransa'da Fransız Doğa Koruma Derneği (*French Association for the Protection of Nature-SNPN*) ve Fransız Doğa Koruma Dernekleri Federasyonu (*French Federation of Association for the Protection of Nature FFSPN*) kuruldu.

Kölelik-karşıtı harekete ilham veren aynı ahlaki kaygılar İngiliz çevreciliği üzerinde de etkili olmuştur. Bu doğrultuda, 1824 yılında İngiltere'de *Society for the Prevention of Cruelty to Animals* (Hayvanlara Karşı Eziyeti Engelleme Derneği) kuruldu. Birleşik Krallık Parlamentosu bu dönemde deniz kuşlarını (1869), yırtıcı kuşları (1872) ve yabani kanatlıları (1876) korumak için çeşitli kanunlar çıkardı. 1885 yılında Berlin'de Rhineland'daki somon avcılığı üzerine bir konferans düzenlenirken, 1895'te Paris'te kuşların korunmasını sağlamak için uluslararası bir konferans düzenlendi. 1880'lerin ortasında moda kıyafetlerde ve şapkalarda kullanılan tüyler için kuşların öldürülmesine karşı çıkan kadınların liderliğinde bir hareket gelişti ve bu hareketin yürüttüğü protestolar İngiltere'de ve sömürgelerinde çeşitli örgütlerin kurulmasına yol açtı. Kuştüyü boykotu Hindistan'la vahşi yaşam ürünlerinin ticaretini yasaklayan bir kanunun geçmesiyle sonuçlandı.

1893 yılındaysa, sanayi kentlerinin yayılmasına karşı Britanya'nın kültürel ve doğal miraslarını korumak için kırsalda toprak alma amacıyla *National Trust* kuruldu. Bu dönemde kapitalizm

kentlerdeki toplumsal koşullar üzerinde yıkıcı bir etkiye sahipti ve Charles Dickens ve Friedrich Engels gibi pek çok eleştirmen kapitalizmin insan sağlığı, ahlaki ve toplumsal değerler ve fiziki çevre üzerindeki olumsuz etkilerini gösteriyorlardı. Belli kent-sel müştereklerin ve kırsal bölgelerin korunması talebi bitkilerle hayvanların korunmasının yanı sıra böylesi mekânların kamunun kullanımına açık olmasını amaçlamaktaydı.

Bu dönemde ormancılık bilimi en fazla Almanya'da gelişmişti ve doğa korumacılığının tüm dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynadı. Bu sırada Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliği devlet gelirlerini arttırmak için ülkenin ormanlarından kazançlı bir şekilde istifade etmek peşindeydi. 1847 gibi erken bir tarihte, İngilizler bu amaçla Hindistan'a Alman orman bilimcileri getirdiler. Buna karşılık, gene bir İngiliz sömürgesi olan Avustralya'da böylesi bilimsel bir yol izlenmedi ve buradaki ormanlar, en haris bir biçimde kesildi. 1660'larda Afrika'da (özellikle de Afrika'nın güneyinde) Avrupa sömürgeciliğinin faaliyetleri ormanların acımasızca yok edilmesinin yanı sıra derileri ve diğer değerli organları (örneğin dişleri için filler ve suaygırları, boynuzları için gergedanlar ve tüyleri için devekuşları) için hayvanların açgözlü bir biçimde katledilmesini de beraberinde getirdi. Bu dönemde, kanunlara bazı koruyucu önlemler eklendiyse de, bunun çok sınırlı bir etkisi oldu. 1870'lerin başlarında 50 ton fildişi sağlayacak bir şekilde 2500 fil avlandı. Sadece 1879 yılındaysa, 900 fil öldürüldü. Bölgede Kruger Ulusal Parkı gibi vahşi hayvanların doğal hayatlarını devam ettirebilecekleri bazı koruma alanların kurulması da pek işe yaramadı. Aynı dönemde bölgede toprak erozyonu, kuraklık ve benzeri sorunlar gözlemlenmekteydi. Ancak uyarılar, kârlar için bir tehdit söz konusu olmadığı sürece hep göz ardı edildi.

1700'li yıllara kadar ABD'nin New England bölgesinde kabaca 200 bin hektar ormanlık alan tarım için kesildi.⁴ Massachu-

4. Donald Worster, *Nature's Economy* (San Francisco: Sierra Club Books, 1977), s. 67.

setts'teyse 1880 yılı itibarıyla ormanların yüzde 60'ı yok edildi. Ülkeye yerleşim biçimi, sadece kapitalizmin değil ayrıca insanlığın doğaya "üstün" olduğu yönündeki metodlaştırması nedeniyle Yahudi-Hristiyan geleneğinin de bir karakteristiği olan doğaya karşı araçsalcı bir yaklaşımı yansıtmaktaydı.

J.J. Audubon ve John Muir gibi pek çok bilim insanının yanı sıra Ralph Waldo Emerson ve Henry David Thoreau gibi filozoflar da uyarılarda bulundular. Ancak ABD'de ulusal bir orman komisyonunun kurulmasının önünü açan George Perkins Marsh'ın 1864 yılında *Man and Nature* (İnsanoğlu ve Doğa) isimli kitabını yayımlaması oldu. Aynı dönemde ABD Kongresi, toprak politikası planının bir parçası olarak belli alanları rekreasyon bölgesi olarak ayırdı. Bu bağlamda, Yosemite Vadisi ile Mariposa Koruluğu şartlı olarak Kaliforniya eyaletine tahsis edildi.

Yaklaşık 10 yıl sonra 1872'de gene ABD'de 800 bin hektarlık alan dünyanın ilk doğa koruma alanı olan Yellowstone Ulusal Parkı'nın kurulması için ayrıldı. 1879 yılında Avustralya'da Kraliyet Ulusal Parkı, 1885 yılında Kanada'da Banff Ulusal Parkı ve 1894 yılında Yeni Zelenda'da Tongariro Ulusal Parkı kuruldu. Bu takdire şayan önlemlerin altında yatan niyetler ulusal prestiji arttırmaktan doğal hayatı korumaya ve kamuya açık dinlenme alanları yaratmaya kadar çeşitlilik göstermekteydi.

1900'lü yılların başı itibarıyla ABD'de İngiliz çevreciliğinin etkisi altında olan korumacılarla Almanya menşeli ormancılık akımının etkisine girmiş olan doğacılar arasında bir ihtilaf ortaya çıktı. Korumacılar bakir doğa alanlarının sadece rekreasyon ve eğitim amaçları için ayrılmasını talep ederken doğacılar doğadan rasyonel biçimde (kar elde edebilecek diye okuyunuz) istifade etmeyi arzu ediyordu. Bu ihtilafın iki taraf açısından öne çıkan isimleri 1892'de Sierra Kulübü'nü kurmuş olan doğal korumacı (ve doğaya dini bir bağlılıkla taptığı da söylenebilecek olan) John Muir ile Alman orman bilimi öğrencisi bir zengin olup ormanlık alanlardan ticari olarak istifade edilmesi yanlısı olan Gifford Pinchot'ydü. Yaşanan bu ihtilaf belli profesyoneller ile kamu yararını savunduğunu iddia eden ancak genelde kendi özel

çıkarlarıyla kamu yararını bir araya getirmiş olan belli insanların içinde bulunduğu küçük bir çevreyle sınırlı kaldı.

ABD’de, Cumhuriyet Partisi Theodore Roosevelt başkanlığı döneminde devlet müdahalesine dayanan bir dizi önlem hayata geçirildi. Hidroelektrik gücün, deniz ulaşımının ve sel ile erozyon denetiminin öneminin farkına varmış olan Pinchot’nun telkinleriyle 1907 yılında *Inland Waterways* Komisyonu kuruldu. Gene aynı yıl, Pinchot’nun başında olduğu *National Conservation* Komisyonu kuruldu. Ancak bu komisyonun ömrü kısa sürdü, zira ABD Kongresi’nde başkanın güçlerinin arttığına ilişkin bir korku vardı, bu durum Kongre’yi onun yaşama gündemini engellemeye yöneltti. Ancak Pinchot, Roosevelt hala başkanken ilk *North American Conservation* (Kuzey Amerika Doğal Alanlarını Koruma) Kongresini düzenleyebildi. Kendisinin başkanlık yaptığı bu kongreye Kanada, Newfoundland, Meksika ve ABD’den çeşitli delegeler katıldı. Kongrede doğal alanları koruma konusuna, ulusal sınırları aşan bir perspektifle yaklaşılması gerektiği sonucuna varıldı. Kuzey Amerika dışındaki ülkeleri de içine almayı planlayan başka bir toplantı girişimiyse çevrecilik konusunda Roosevelt ile aynı ilgiyi paylaşmayan Cumhuriyetçi başkan Taft tarafından rafa kaldırıldı.

Bu dönemde doğacılığı teşvik eden tek ülke ABD değildi. Dünyanın başka ülkelerinde de doğacılar belli kuralların oluşturulması için uğraştılar. 1900 yılında Londra’da, Afrika kıtasındaki memeli hayvanların koruma altına alınması için bir toplantı düzenlenirken 1902 yılında Paris’te kuşların korunması için bir toplantı düzenlendi. Ancak bu hayvanları koruma toplantıları esasen insanların çıkarlarını koruma kaygısıyla düzenlenmişti. Korumacılığın dar görüşlü insan merkezli yaklaşımı, 1868 yılında Viyana’da hayvanları korumak üzerine imzalanan ilk uluslararası antlaşmaya da yansımıştı ve kapsama alınan hayvanlar sadece tarım ve ormancılık için faydalı olanlardı. 1902 yılına gelindiğinde bu antlaşma 12 Avrupa ülkesi tarafından imzalanmıştı.

Dahası, Birleşik Krallık sömürgelerindeki hayvanların korunması için 1903 yılında *Society for the Preservation of the Wild*

Fauna of the Empire derneğinin (bu alanda kurulan ilk uluslararası dernek) kurulması avcılar ile doğal hayatı koruyanların sponsorluğunda gerçekleşmişti. Yabani hayatın korunması fikriyle insanoğlu için faydalı hayvanların korunması fikri arasındaki çatışmanın en ilginç örneklerinden biri, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıktı. Çeçe sineğine karşı yürütülen kampanyaların bir parçası olarak ve sömürge yönetiminin yerel damızlık hayvanları hastalıklardan korumak istemesiyle beraber, bu dönemde yalnızca Güney Rodezya'da neredeyse yarım milyon yabani hayvan katledildi.

ABD'de Franklin D. Roosevelt'in başkanlığı öncesinde, doğacılık daha çok Cumhuriyetçi Parti etrafında örgütlenmiş kapitalist çıkarlarla ilişkilendirilmekteydi. Ancak Roosevelt başkanlığında iktidarda olan Demokrat Parti, çevrenin korunması konusuna daha samimi bir yaklaşım gösterdi. Büyük Bunalım'da ekonomik toparlanma için devletin gücünü kullanan Roosevelt, *Tennessee Valley Authority* şirketiyle *Civilian Conservation Corps* teşkilatını kurdu ve su taşkınlarının denetimi, ormancılık ve erozyonları önleme gibi işler için buralarda işsiz nüfusu istihdam etti. Korumacılık, Demokrat Parti iktidarı döneminde bu türden bir yenilenme gerçekleştirdi. 1934 yılında neredeyse 7 milyon insan ulusal parkları ziyaret etti. Dört sene sonra bu rakam 17 milyona kadar ulaştı. Eyalet yönetimleri daha fazla insanın bu parklara erişmesi için çaba gösterdi ve bu parklar, özellikle aşırı kalabalık Doğu eyaletlerinde yaşayan insanlara içsel bir rahatlama imkânı sundu. Buna karşın, doğal hayatı koruma yanlıları kolay ulaşım amacıyla bu parklara daha fazla yol inşa edilmesine karşı çıktılar.

ABD'de şimdiye dek gerçekleşen en büyük çevre felaketi de gene Franklin D. Roosevelt döneminde yaşandı. Yüzlerce kum fırtınası ABD'de Rocky Dağları'nın doğusu boyunca uzanan geniş bir bozkır alanı olan *Great Plains* bölgesinde sökün etti ve tüm güneş ışığını bloke edip arkasında altı metre yüksekliğinde birikintiler bırakarak Teksas'tan Kuzey Dakota'ya kadar kum taşıdı. Bu fırtınalar yarım asrı aşan bir süre boyunca yapılan

tarımcılıktan kaynaklandı. Uzun çift sürmeyle gerçekleştirilen, tek mahsule dayanan bu tarımcılık, rüzgâr ve kuraklığa karşı tampon görevi gören çimlik alanlardaki bozulmayı hızlandırdığı gibi tarım alanlarını farklı bitki türlerinden de yoksun bırakmıştı. 1,3 milyon kilometrekarelik üst yüzey tarım toprağı erozyona uğradı ve ülke buğday ithal etmek zorunda kaldı. *Great Plains* Komitesi'nin 1936 yılı tarihli raporu tek bir amaca dayanan kazanç arayışının, düzene sokulmamış rekabetin ve insan iradesinin doğaya hükmedebileceğı fikrinin doğada daha da fazla denge-sizliklere yol açabileceğini belirtmekteydi.⁵

Gene aynı dönemde, 1925-1926 yıllarında Fransa ve Belçika'da ulusal doğa örgütlerinin kurulması ve Hollanda'da *Committee for International Nature Protection* derneğinin oluşturulması doğayla ilgili kaygıları konu edinecek devletlerarası geniş bir organın kurulması çağrılarının daha yüksek bir sesle dillendirilmesinin önünü açtı. Bunun bir sonucu olarak 1934 yılında, *l'Office international pour la protection de la nature* örgütü kuruldu ancak bu girişim II. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle akamete uğradı.

II. Dünya Savaşı döneminde, doğal kaynakların muhafaza edilmesini ve ulus aşırı bir örgütün yeniden kurulmasını planlamak amacıyla bazı uluslararası istişareler gerçekleştirildi. ABD'li doğacılar baskılarını daha da arttırdı ve 1944 yılında devlet kurumlarının ve siyasi partilerinin bir kısmında doğal hayatı korumanın savaş sonrası düzenin vazgeçilmez bir parçası olması gerektiğı yönünde bir fikir birliğı oluştu. Ancak birbiriyle çatışan gündemler bu fikir birliğini baltaladı. Bu duruma örnek olarak, bu dönemde imzalanan *Anglo-American Petroleum* antlaşması dünyadaki petrol kaynaklarını daha fazla arttırmayı amaçlarken, yeni kurulan Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) savaş sonrası ekonomi planlamalarında enerji kaynaklarının olduğu gibi korunmasının bir öncelik olmasını istemekteydi. ABD Dışışleri

5. Great Plains Committee, *The Future of the Great Plains* (Washington, DC: US Government Printing Office, 1936).

Bakanlığı ile *Anglo-American Petroleum* antlaşmasıyla ilişkili kişiler esasen kendi çıkarları doğrultusunda bir gündem belirlerlerken, Birleşmiş Milletler (BM) etrafında toplanmış bilimsel çevreler daha geniş çıkarları temsil etme çabasıındaydılar.

Birleşmiş Milletlerin Ardından

Yaşanan pek çok başarısızlığa ve ideoloji yüklü çatışmalara karşın II. Dünya Savaşı sonrası dönem doğacılık hareketi için gene de pek çok önemli zafere sahne oldu. 1946 yılı itibariyle ABD'liler ECOSOC'yi "doğal kaynakların korunması ve etkin bir biçimde kullanılması" üzerine ABD'de bir konferans düzenlemeye zorluyordu. Bunun sonucunda, 1949'da *Scientific Conference on the Conservation and Utilization of Resources* (Kaynakların Korunması ve Kullanımı Üzerine Birleşmiş Milletler Bilimsel Konferansı – UNSCCUR) düzenlendi.

Ayrı bir gelişme olarak 1945 yılında Québec'te gene BM bünyesinde *The Food and Agricultural Organization* (Gıda ve Tarım Örgütü - FAO) kuruldu. Örgüt, gıda üretimini ve dağıtımını iyileştirerek beslenme sorunlarını çözecek bir şekilde doğal kaynakların geliştirilmesini ve bunlardan faydalanılmasını amaçlıyordu. FAO'nun ilk zamanlardaki çabaları doğacılık perspektifinin sınırlarını yansıtmaktadır, çünkü insani amaçlardan çok tarımsal üretimi denetleme ve idare etme amacı güdüyordu.

Tüm bu gelişmelerin arka planını, açlık, nüfus ve toprak siyasetleri oluşturuyordu. Yakın dönemde yaşanan Büyük Bunalım Malthus'un insan hayatı üzerine uğursuz kehanetlerini yeniden canlandırmıştı. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Frank Pearson ile Floyd Harper'ın *The World's Hunger* (Dünyada Açlık), Fairfield Osborn'ün *Our Plundered Planet* (Yağmalanmış Gezegenimiz) ve William Vogt'un *Road to Survival* (Hayatta Kalmanın Yolu) gibi kaynakların sınırlı olduğu bir dünyada kontrolsüz nüfus artışının sonuçları üzerinde duran ve yaşadığımız gezegenin giderek artan nüfusla nasıl başa çıkabileceğini sorgulayan kitaplar

yayımlandı. Açıkça belirtildiği üzere neo-Malthusçu olan Vogt'un kitabı çok satanlar arasına girdi. Kendisi ABD'nin rahatına düşkün, aşırı kalabalık, savurgan ve mahvolmuş bir ülke olduğunu ısrarla belirtmekteydi. Ancak kısa bir süre sonra ABD ekonomisinin maddi üretim ve tüketim anlamında gerçekleştirdiği büyük patlama Vogt'un uyarılarını gölgede bıraktı. Buna karşın, ülkenin kaynak açısından darboğaza girdiği iddiası 1952 yılında *Resources for the Future* (Gelecek için Kaynaklar) örgütünün kurulmasının önünü açtı. Örgüt, korumacılık üzerine kendi özel bakış açıları bulunan ticaret ve iş örgütlerinin yoğun bir etkisi altındaydı.

Doğayı Korumak Adına Girişilen Uluslararası Çabalar

Başta İsviçreliler, Belçikalılar ve Hollandalılar olmak üzere Avrupalılar yeni kurulmuş BM'nin orantısız biçimde Anglo-Amerikan çıkarlarının nüfuzu altında olduğu endişesini taşıyorlardı. Bu nedenle, çevrenin nasıl idare edileceği konusunda şiddetli bir rekabet ortaya çıktı ve on yıllar boyunca sürececek bir mücadele de başlamış oldu. Avrupa ülkeleri savaş sonrası dönemde öncelikli olarak ekonomik yeniden yapılanma ve dünya ekonomisinde yeniden bir ağırlık kazanma arzusuyla hareket ediyordu.

Uluslararası Doğanın Korunması Örgütü'nden (IOPN), 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO) kadar uluslararası çevrecilik siyasetleri ne tarz bir büyümenin teşvik edileceği ve kimlerin bu büyümeden çıkar sağlayacağı üzerinden şekillendi. Bunun dışında, kuşaklar arası farklara dayanan çatışmalar da bulunmaktaydı. Eski Avrupa ekolü korumacı bir yaklaşıma meylederken, ABD kökenli yeni bilim insanları çevreye dair daha fazla araştırmanın yapılması taraftarıydı. Ayrıca çevrenin korunması konusunda kendilerini hâkim kılmak için pek çok örgütte belli konumları sahiplenmek için ciddi bir rekabet de mevcuttu.

UNESCO'nun yetkileri arasında bilimsel araştırmalarda uluslararası bilgi alışverişini teşvik etmek de bulunmaktaydı.

UNESCO'nun Doğa Bilimleri Departmanı 1947 yılında ilginç bir biçimde Amazon ormanları üzerine araştırma başlatıp elde ettiği bilimsel verileri dolaşıma soktu. Aynı yıl düzenlediği genel konferanstayla, Doğa Bilimleri Departmanı doğanın kültürden ayrıştırılamayacağı ve nadir bulunan ve özgünlüğü olan bitki ve hayvanların koruma altına alınmasının bilimsel çalışmaların önemli bir parçası olduğu fikrini ortaya koydu ve böylece ufak da olsa ileriye dönük bir adım attı.

İlaveten, 1947 yılında bu kez IOPN *Provisional International Union for the Protection of Nature*'ın (Doğanın Korunması için Geçici Uluslararası Birlik - IUPN) kurulmasına ön ayak oldu. Bir sene sonra kalıcı bir örgüt haline gelen bu kuruluşla IOPN, kamusal eğitimi, bölgesel planlamayı, korunaklı bölgeler yaratarak doğal hayatı ve sakinlerini korumayı ve hükümetlerle ilgili ulusal ve uluslararası örgütleri bir araya getiren bilimsel araştırmaları teşvik etmeyi amaçlıyordu. Bu örgütün kuruluşu korumacılık ve doğacılık perspektiflerinde bir örtüşmeyi ortaya çıkardı. Örgütün temel varsayımı doğanın insan emellerine hizmet etmek için var olduğuna ve doğacılığın da bu duruma yardımcı olmayı amaçladığına dayanmaktaydı.

Doğacılık çabaları çevrenin durumu hakkında devamlılık arz edecek bir biçimde en eksiksiz bilginin edinilmesini ve derlenmesini gerektirmekteydi. ABD'de 1949 yılında *United Nations Scientific Conference on the Conservation and Utilization of Resources*'un (Kaynakların Kullanımı ve Korunması için Birleşmiş Milletler Bilimsel Konferansı - UNSCCUR) düzenlenmesinin nedeni de tam buydu. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi BM kurumları tarafından ortaklaşa düzenlenen bu konferans 49 ülkeden (Sovyetler Birliği'nin içinde olmadığı) toplam 500 delegeyi bir araya getirmişti. Yeni kaynakları keşfetmek ve yaratmakta bilimin sınırsız bir gücü olduğu şeklindeki bir iyimserliğin sürdüğü bir ortamda düzenlenen bu konferansın amacı, doğal kaynakların durumunu değerlendirmek ve doğal kaynaklar hak-

kında bilgi alışverişinde bulunmaktı. Akla gelebilecek her türlü sorun (yakıt ve enerji, su, mineraller, kaynakların birbirlerine olan bağımlılığı, gıda ve yürürlükte olan teknolojiler) konferansta ele alındı. Siyaseten tarafsız olarak addettikleri bilimsel tartışmalara girişen konferans katılımcıları, belirgin siyasi konulardan azimle uzak durdular. Oysa Soğuk Savaş döneminin tüm gerilimine karşın, yürütülen bilimsel araştırmaların potansiyel ve gerçek siyasi faydaları hakkında ortaya atılması gereken sorular da bulunmaktaydı. Buna karşın, pek çok ülke böyle bir konferansa siyasi bir değer atfetmemekteydi. Ancak pek çok hükümetin çevre koruma programları geliştirmesiyle beraber böylesi konferanslar, tıpkı 1968'teki Biyosfer Konferansı'nda ya da 1972'deki Stockholm Konferansı'nda olduğu gibi siyasi açıdan önem kazandılar.

1950'lerin ortaları itibariyle bilim insanları IUPN'de egemen durumundaydılar. UNESCO'nun aksine kendisini esasen doğanın korunmasına adanmış IUPN, daha çok ABD'nin baskısıyla 1956 yılında ismini *International Union for Conservation of Nature and Natural Resources* (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği - IUCN) şeklinde değiştirdi. Ancak bu isim değişikliği örgütün korumacılık yanlısı yaklaşımında herhangi bir farklılığa yol açmadı. 1960 yılındaysa IUCN'nin bir ikizi olan ve yabani doğayı ve yabanıl hayatı koruyacak projeler için yüksek miktarlarda bağış toplayan *World Wildlife Fund* (Dünya Doğayı Koruma Vakfı - WWF) kuruldu. Bu vakfın topladığı bağışların büyük bir kısmı Kuzey Amerika ve Avrupa için harcanırken geri kalan üç kıtaya toplanan bağışların sadece yüzde 15'i düşüyordu. Örgütün Avrupa merkezli yaklaşımı bağışçılarca eleştirilmesinin üzerine IUCN Asya'daki doğa alanlarının korunmasını amaçlayan projelere de destek sunmaya başladı.

Sömürgecilik sonrası dönemde Kuzey yarımkürenin sömürgeci devletleri Afrika'daki doğal alanlara karşı da bir ilgi geliştirdi. Bu doğrultuda, doğacılar yeni kurulmuş Afrika devletlerini doğal bitki alanlarını, toprağı, suyu ve doğal kaynakları korumaları için teşvik etmekte ısrarcı oldular. 1953 yılında *Third International Conference for the Protection of the Fauna and Flora*

of Africa (Üçüncü Uluslararası Afrika Hayvan ve Bitki Türlerini Koruma Konferansı) Bukavu'da (Belçika Kongosu) düzenlendi. IUCN de Afrika'ya özel projeler geliştirip kıta için bir dizi çalışma ve konferans düzenledi. Kıtada yeni kurulmuş olan ulus-devletlere doğadan rasyonel bir biçimde istifade etmek için planlamalar yapmaları gerektiği ve böylesi planlamaların uluslararası yardımlara imkân tanıyacağı şeklinde öğütler verildi. IUCN ayrıca ilgisi olan Afrika devletlerine uzmanlar da gönderdi ve Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) 1967 yılında kabul edip 1969 yılında da *African Convention for Conservation of Nature and Natural Resources* (Doğanın ve Doğal Kaynakların Korunması için Afrika Sözleşmesi) ismiyle yürürlüğe soktuğu sözleşmenin taslağını hazırladı.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı ardından 1960'lara kadar olan dönemde doğacılık çevreciliğin başat ideolojisiydi ve bu dönemde ortaya konan pek çok programda ve projede etkin bir rol oynadı.

Stockholm ve Rio'ya Giden Yol

1960'ların sonu itibariyle çevrecilik iyi bir ivme kazandı. Pek çok yazarın yaptığı uyarının kamuoyu üzerinde belirleyici bir etki yaratması dışında giderek artan bilimsel araştırmalar ve yaşanan bir dizi çevre felaketi tehlike çanlarının giderek daha şiddetli çaldığı bir sorunun varlığına işaret etmekteydi. 1962 yılında, Lewis Herber takma ismiyle Murray Bookchin endüstriyel gelişimin ve teknolojinin hava kirliliğinden bozulmuş sültere ve kimyasal zirai ilaçların yanlış kullanımına kadar doğa üzerinde yarattığı bir dizi zararlı etkiyi kapsamlı bir biçimde inceleyen *Our Synthetic Environment* (Sentetik Dünyamız) isimli kitabını yayımladı. Altı ay sonra Rachel Carson da, Bookchin'in kitabına göre daha dar olup yalnızca zirai ilaçlar, özellikle de DDT üzerine yoğunlaşan *The Silent Spring* (Sessiz Bahar) kitabını yayımladı. Zirai ilaçların çevre üzerindeki potansiyel anlamda zararlı etkilerine dair tahminler aslında 1945 yılına kadar gitmekteydi

ama bu tahminler kamuoyunun ilgisini Carson'ın verdiği mesaj kadar geniş bir biçimde çekmemişti. *New Yorker* dergisi *Silent Spring* kitabını tefrikalar halinde yayımladı ve sadece bez ciltli hali bile yarım milyonun üzerinde satarak kitabın kendisi de çok satanlar arasına girdi. 1963 yılında kitap toplam 15 dilde yayımlanmıştı. Kitap aynı zamanda resmi siyaset ve özel şirket çevrelerinde eleştirilerin hedefi haline de geldi, zira hem devlet yetkilileri hem de sanayi çevrelerinin temsilcileri kitabın kamuoyunda yarattığı etkiden ürkmüşlerdi. Ancak Carson'ın kitabı doğadaki bozulmaya dair kamuoyunun ilgisini geniş bir biçimde çeken çalışmaların sadece ilki olacaktı. Carson'ın yarattığı etki ABD'de Paul Ehrlich, Barry Commoner, Lamont Cole, Eugene Odum, Kenneth Watt ve Garret Hardin gibilerinin çalışmalarına ilham verdi. Bu öncü kişilerin çalışmalarının kamuoyunun farkındalığında yarattığı toplu etki açık seçik bir şekilde görünür haldeydi: 22 Nisan 1970'te yaklaşık 300 bin ABD'linin katıldığı doğanın korunmasına dair tarihteki en geniş katılımlı gösteriyle beraber ilk kez Dünya Günü kutlandı.

1972 yılında *The Limits to Growth* (Büyümenin Sınırları) raporu yayımlandı. Bu raporun kökenleri 1940'larda ve *Massachusetts Institute of Technology*'de (MIT) bir akademisyen olan Jay Forrester'in ufuk açıcı çalışmalarında bulunmaktaydı. Forrester dijital bilgisayarlar, taktiksel askeri kararlar ve bilgi geri besleme dizgesi gibi alanların yanı sıra toplumsal sistemlerin etkileşimli güçleri üzerine yapılan araştırmalarda da uygulanan bir tahmin metodolojisi geliştirmişti. Buna karşılık, 1972 tarihli *The Limits to Growth* raporu 25 ülkeden teknokratların, bilim insanlarının, iktisatçıların, siyasetçilerin ve sanayicilerin bir araya gelip oluşturduğu Roma Kulübü'nün bir inisiyatifi sonucu ortaya çıkmıştı. *Trilateral Komisyonu*'nun⁶ öncüsü olan bu örgütün amacı, ortaya çıkmakta olan küresel sistemin siyasi, çevresel, toplumsal ve ekonomik her türlü yönünü incelemeyi amaçlıyordu.

6. Bakınız, Holly Sklar (der.), *Trilateralism: The Trilateral Commission and Elite Planning for World Management* (Montreal: Black Rose Books, 1980).
 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Forrester'ın MIT'teki çalışması da bu raporda uygulanan küresel modelleme teknikleri için kullanıldı.

The Limits to Growth raporu doğacılık akımına çevre krizinin üssel olarak artan ekonomik büyümeden kaynaklandığı fikrini aşıladı. Rapor kirliliğin, gıda sıkıntısının ve doğal kaynaklarının tüketilmesinin toplu etkisinin sonucu olarak 20. yüzyılın sonunda büyük bir felaketin ortaya çıkacağını öngörüyordu. Raporun getirdiği çözüm önerileriye doğum oranlarında ve sanayi yatırımlarında yüzde 40'lık, tarımsal üretimde yüzde 20'lik bir düşüş ve zengin ülkelerden yoksul ülkelere ciddi oranda bir servet aktarımıydı.

The Limits to Growth raporunun Britanya'daki muadiliye gene süre giden nüfus artışının ve doğal kaynakların tüketilmesinin birlikte etkisinin insanların faaliyetlerinde bir değişikliği zorunlu kıldığı görüşünü paylaşan *Blueprint for Survival* (Hayatta Kalmak için Taslak) çalışmasıydı. Ancak *Limits to Growth* raporu devlet kaynaklı önlemler üzerine yoğunlaşırken bu çalışma özellikle toplumun temel bulmuş tutum ve davranışların yeniden değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktaydı.

1970'lerin sonu itibariyle *The Limits to Growth* raporu toplam 30 ülkede 3 milyon civarında bir satış rakamına ulaştı. Ancak raporun vardığı sonuçlara belli itirazlar da oldu. Örneğin, İngiltere'de Sussex Üniversitesi'nin Bilim Politikası Araştırmaları Birimi'ndeki araştırmacılar MIT metodolojisinin zayıflıklarına ve yapılan analize temel oluşturan ideolojik değerlere dikkat çeken bir rapor hazırladılar. Bu raporun vardığı sonuca göre asıl mesele zenginliğin ve kaynakların daha eşit bir biçimde dağıtılmasını güvence altına almaktı ve basitçe büyümeyi durdurma çağrısı yapmak yerine kalkınma anlayışının niteliğine vurgu yapılması gerekiyordu. Rapor ayrıca nükleer enerji de dâhil olmak üzere gelecekte teknolojiye yaşanacak ilerlemelerin üzerinde de duruyordu. Ancak çevreye zararlı bu teknoloji hakkında rapor herhangi bir uyarıda bulunmamıştı.

The Limits to Growth raporu, 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen BM konferansına dayanak oluşturan bir dizi çalışma-

dan biri oldu. Bu konferans için yaptıkları hazırlıkta, MIT'deki bir araştırma grubu atmosferde, karada ve denizlerde kirliliğe yol açan belli maddelerin küresel iklime ve yerkürenin koşullarına olan etkisini ele aldığı ve araştırma ve gözetleme yöntemlerini incelediği *Study of Critical Environmental Problems* (Kritik Çevre Sorunları Çalışması - SCEP) isimli bir araştırma raporu yayımladı. Rapor açık bir biçimde "günümüzde ve öngörülebilir yakın gelecekte gelişmiş sanayi toplumlarının kirliliği ortadan kaldırmak için çeşitli faaliyetlere girişmek zorunda kalacağını" belirtiyordu. Rapor ayrıca denizlerdeki petrol kirliliğinin, atmosferdeki karbondioksit üretiminin ve sesten hızlı giden taşıtların olumsuz etkilerinin daha kapsamlı bir biçimde incelenmesi çağrısında bulunuyordu.

1966 ile 1972 yılları arasında gerçekleşen bir dizi çevre felaketi bu akademik çalışmalarda acil müdahale vurgusunu destekleyen ve teyit eden birer unsur oldular. Bu çevre felaketleri şüphesiz ilk defa gerçekleşmiyordu. 1948 yılında Pennsylvania'nın Donora kentinde sülfürik sisin etkileri sebebiyle 20 kişi hayatını kaybetmiş ve nüfusun yüzde 40'ı da hasta olmuştu. Londra'da 1952 yılındaysa kışın ortaya çıkan sis 445 kişinin aniden ölümüne sebep olmuş ve takip eden yıllarda ilaveten 4 bin kişi daha dolaşım ya da solunum yetmezliği sebebiyle hayatını kaybetmişti. Buna karşılık, Birleşik Krallık Avam Kamarasının "Havanın Temiz Tutulması Kanununu" kabul etmesi ancak dört yıl sonra gerçekleşmişti. 1957 yılında Kuzey İngiltere'de yer alan Windscale Nükleer Enerji Santrali'nde aşırı ısınma sebebiyle ortaya çıkan yangın 85 saat boyunca sürdü. Tüm bu felaketlere karşın, kamuoyu farkındalığını ve ilgisini asıl arttıran 1960'ların başı itibariyle kitle iletişim araçlarının yaptığı haberlerle artan çevre bilincinin bir araya gelmesi oldu.

1966 yılında bir kömür tozu yığınının çökmesi sonucu Güney Galler'deki Aberfan Köyü'nde 144 kişinin (116'sı çocuktu) hayatını kaybetmesi, kaderine terk edilmiş toprakların ve kirliliğin barındırdığı tehlikeleri gözler önüne serdi. 1967 yılında, *Torrey Canyon* isimli bir tankerden tahminen 875 bin varillik

ham petrol İngiltere'nin güneybatı kıyı şeridine sızdı (1950 yılında yüksüz sabit ağırlığı 50 bin tondan fazla tek bir tanker bulunurken 1960'lar itibariyle bu rakam 600'ün üzerine çıkmıştı). Yayılan petrolü dağıtmak için kullanılan deterjanlar çevredeki biyolojik bozulmayı daha da arttırdı. Bu olay kamuoyunda öyle büyük bir sarsıntıya yol açmıştı ki, iki yıl sonra *Royal Commission on Environmental Pollution* (Çevre Kirliliği Kraliyet Komisyonu) kuruldu ve ayrıca *Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties* (Açık Denizlerdeki Petrol Kirliliğinin Nedenlerine Müdahale Konvansiyonu) ve *Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage* (Petrol Kirliliğinin Denetimi için Medeni Sorumluluk Konvansiyonu) ismiyle iki uluslararası antlaşma imzalandı. 1969 yılındaysa, California'da Santa Barbara'nın kıyısında yer alan *Union Oil* şirketine ait platformda yaşanan petrol sızıntısı büyük bir hasara yol açtı. Sızıntının denetim altına alınması iki günü bulmuş ancak birkaç hafta sonra sızıntı tekrar başlamıştır. Yaşanan felaket haftalar boyunca devam etmiş ve aylar sonra bile plajlardaki kirlilik varlığını sürdürmüştür. ABD İçişleri Bakanı tüm petrol kuyularının acilen kapatılmasını emretmişse de, 24 saat sonra sondaj ve üretim işlerinin devam etmesine tekrardan izin vermiştir.

Mevcut kanunlara ve teamüllere karşın, sadece 1960'lı yılların sonunda tahminen yılda 10 bin tonluk petrol ve diğer tehlikeli madde ABD'nin deniz seferleri gerçekleştirilen sularına döküldü.⁷ Ve bu dönemde artık her türlü çevre felaketi kamuoyunun ilgisini ve dikkatini çekmeye başladı. Japonya'nın Minamata şehrinde bir kimyasal üretimin ortaya çıkardığı cıva kirliliği 1953 ile 1961 yılları arasında 857 insanın hayatına mal oldu. Fransa'da Feyzin'da 1966 yılında yaşanan gaz patlaması 45 kişinin ölümüne neden oldu. 1976'de gene İngiltere'nin Windscale Nükleer Enerji Santrali'nde yaşanan patlama sonucu 35 kişi hayatını kaybetti. Aynı yıl İtalya'nın Seveso kasabasında diyoksin

7. Council on Environmental Quality, "Environmental Quality 1970" (Washington, DC: US Government Printing Office, 1970), p. 38.
 Ücretsiz PDF Kitap Arama - <https://tiny.cc/meyarw>

zehirlenmesi sonucu 700 kadar insan bölgeden tahliye edildi. 1978 yılında, İspanya'da Alcanar'da yanıcı gaz taşıyan bir Tırın patlaması sonucu 200 kişi hayatını kaybetti. 1979'da, ABD'de Three Mile Island'da yaşayan 200 bin kişi nükleer santralde yaşanan sorun sebebiyle kentten tahliye edildi. Aynı yıl Kanada'da Mississauga'da bir trenin raydan çıkması sonucu gerçekleşen klor patlaması 220 bin insanın bölgeden tahliye edilmesine yol açtı. Gene aynı yıl, Sovyetler Birliği'nin Novosibirsk şehrinde kimyasal maddelerin salınımı 300 kişinin hayatını kaybetmesine neden oldu. Gene 1979 yılında, Meksika Körfezi'nde yer alan bir petrol sondaj platformunda yaşanan kaza dokuz ay boyunca süren bir petrol sızıntısına sebep oldu. 1982'de Venezüella'nın başkenti Caracas'ta gerçekleşen bir petrol patlaması 101 insanın ölümüyle sonuçlandı. 1983'te Tocoa'da depolanmış gazların infilak etmesi sonucunda 153 kişi hayatını kaybetti. Benzeri kayıp vakaları sonra da hep devam etti.

Her ne kadar bu dönemde çok sayıda uluslararası toplantı ve konferans düzenlenmiş olsa da, 1968 yılında UNESCO'nun sponsorluğunda düzenlenen *Intergovernmental Conference of Experts on the Scientific Basis for Rational Use and Conservation of the Resources of the Biosphere* (Biyosfer Kaynaklarının Bilimsel Temelde Rasyonel Kullanımı ve Korunması için Uluslararası Uzmanlar Konferansı) içlerinde en dikkat çekici olandı. Stockholm Konferansı'nın yolunu açan bu konferansın sunduğu tavsiyelerin üçte birinden fazlası çevre araştırmaları ve eğitimiyle ilgiliydi.

Tüm bunlarla beraber, büyüyen çevre krizinde devlet idaresinin öneminin onaylanmasının doruk noktasını 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen *United Nations Conference on the Human Environment* (Birleşmiş Milletler İnsan Çevre Konferansı) oluşturdu. Bu konferans ayrıca kampanya destekçilerinin çok fazla politikleşmeden önce, daha çok çevre düzenlemesi çıkarılmasını isteyen lobilerin enerjilerin soğurulması ve bertaraf edilmesi gerektiğini de ortaya çıkardı. Daha sonra da ele alınacağı üzere, Stockholm Konferansı, kalkınmasını gerçekleştirmiş daha güçlü ülke hükümetlerinin kolektif perspektiflerini yansıtan ve az

gelişmiş ülkeleri ve bu ülke siyasetçileri ile bürokratlarını doğayı korumaya dair küresel planlara dâhil etmeyi amaçlayan Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) kurulmasına ön ayak oldu.

1968 yılında düzenlenen biyosfer konferansı çevre krizini belgeleyen bilimsel verilerin toplanması üzerinde yoğunlaşırken, 1972 Stockholm Konferansı devletlerarası gündeme bu krizle ilgili siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunları taşıdı. Konferansın kavramsal çerçevesi, Lodsworth Baronesi ve aynı zamanda *The Economist* dergisinin eski editör yardımcısı olan Barbara Ward ile ABD’li bir biyolog olan Rene Dubos tarafından bir sene önce hazırlanan *Only One Earth* (Sadece Bir Dünya) isimli raporda çizildi. Rapor sanayi, bilim ve akademi çevrelerinden gelen 152 uzman tarafından bir değerlendirmeye tabi tutuldu. Aslen sönük ve yavan bir belge olan bu raporun gözlemlerine göre kirlilik, toprağın ziyan edilmesi ve yanlış kullanımı, tüketim toplumu, çarpık kentleşme ve doğal kaynakların tükenmesi “yüksek teknolojiye sahip gelişmiş ülkelerin sorunları” iken; nüfus meseleleri, sanayi ve kirlilik, kimyevileşmiş tarım ve kentsel büyüme az gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları sorunlardı. Rapor aslında Colorado’da bulunan ve kürsü başkanlığını, aynı zamanda *Atlantic Richfield* petrol şirketinin de başkanı olan Robert O. Anderson’ın yaptığı Aspen İnsan Çalışmaları Enstitüsü’nün kurduğu *International Institute for Environmental Affairs* (Uluslararası Çevre Sorunları Enstitüsü – IIEA) tarafından yayımlanmıştı. Stockholm’deki konferanstan sonra IIEA Londra’ya taşındı ve başına Barbara Ward geçti.

Stockholm Konferansı’na 113 ulus-devlet, 19 devletlerarası kurum ve 400’e yakın resmi ve sivil toplum örgütü katıldı. İddialara göre Demokratik Almanya Cumhuriyeti’nin oy hakkı konusunda bir antlaşmaya varılamadığı için Romanya dışında Sovyet Bloku ülkeleri konferansa katılmadı. Buna karşılık, Çin Halk Cumhuriyeti konferansa katılım gösterdi.

Kalkınmakta olan ülkelerin siyasi temsilcileri konferansta çevreyi korumanın ekonomik kalkınma ve büyümeyle dengeli bir şekilde gitmesi gerektiği üzerinde durdular. Bu ülkeler, sanayi kapitalizmini kurmalarının ve böylesi bir gelişimin kendileri

için yaratacağı faydaları engelleyecek her türlü önleme şüphesiz yaklaşmaktaydılar. Dolayısıyla, hem gelişmiş ülkelerin çevre yetkilileri hem de STK'ların lobicileri doğa korumanın dengeli bir biçimde oluşturulması gerektiğine ikna olmak zorunda kaldılar.

ABD Hükümeti de, Stockholm Konferansı'na ciddi zorluklar çıkartan bir ülke oldu. Her ne kadar balina avcılığını 10 sene boyunca yasaklayan bir antlaşmayı desteklese de, ABD Hükümeti Üçüncü Dünya ülke delegelerinin oluşturduğu ya da destek sunduğu pek çok konuma karşı çıktı. ABD'li delegeler teklife sunulan *International Register of Potentially Toxic Chemicals* (Potansiyel Olarak Zehirli Kimyasalların Uluslararası Kaydı) sözleşmesinin içeriğini zayıflatmaya çalışırken nükleer silahların test edilmesine karşı oy kullanmadı ve tüm BM çevre programlarının içeriğini boşaltmaya çalıştı. Toplantı odalarının dışındaysa, ABD Hükümeti Vietnam'da yürüttüğü savaş ve bu savaşın yarattığı insan ve çevre kaybı için sıkça mahkûm edildi.

Konferansın tertipçisi olan BM yetkilileri resmi bir Çevre Forumu girişimiyle çevreci STK'ların hareket alanını kısıtlamaya çalıştı. Pek çok eylemcinin işaret ettiği gibi bu girişim çevreci STK'ların dikkatini devletlerin konferanstaki resmi faaliyetlerinden uzak tutmayı ve böylece bazı STK'ların tartışılmalı konular hakkında sorgulama yapmasını engellemeyi amaçlamaktaydı. Böylesi bir hamleyi bekliyor olan İsveç merkezli *Pow Wow* grubu resmi konferansa paralel bir halk forumu (*Folkets Forum* ismiyle) düzenledi. Forum, resmi konferansın kimyasal ve biyolojik silah üretimi gibi ciddi meseleler ve ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaşın getirdiği çevre tahribatını ihmal etmesi hakkında kaygıların dile getirildiği bir alan oldu.

Forum katılımcılarının temel varsayımına göre resmi konferans uzlaşmaz çelişkilerle örülüydü, zira devlet temsilcileri çevre krizini engelleyecek geniş kapsamlı önlemlere karşı duran sanayi çevrelerinin ve hükümetlerin çıkarlarına mahkûm olmuşlardı.⁸

8. Jean Mary Haley (der.), *Open Options: A Guide to Stockholm's Alternative Environmental Conferences* (Stockholm, 1972).

Şaşırtıcı olunacak biçimde, STK'lar Stockholm Konferansı üzerinde çok az etkili oldular ve takip eden yıllarda bu örgütlerin çoğu toplumsal eğitim çalışmaları üzerine yoğunlaşıp aldıkları desteklerin temellerini pekiştirme ve genişletme yoluna gittiler. 1974 yılında UNEP'nin düzenlediği Yönetim Konseyi (Stockholm Konferansı sonrası oluşturulan organ) toplantısına sadece 150 kadar STK katıldı. 1980 yılındaki toplantıdaysa bu rakam sadece 20'ydi. 1982 yılında, BM Çevre İrtibat Merkezi'nin çıkardığı listede Stockholm sonrası yüzde 60'lık artışla az gelişmiş ülkelerde çevre konularıyla ilgilenen 2230 STÖ tespit edilmişti. Gelişmiş ülkelerdeyse bu rakam gene Stockholm sonrası yüzde 30'luk bir artışla 13 bin kadardı. 1972 sonrasında dünya genelindeki STK'lar birbirleriyle çok daha fazla temas kurmaya başladı ve bu örgütlerin beraber planladıkları eylemler yeni bir siyasi enternasyonalizm biçimi ortaya çıkardı. Stockholm Konferansı'nın görünüşte samimi retoriğine rağmen hükümetlerin eyleme geçmekte yetersiz kalmalarına dair kanıtlar arttıkça STK'alar arasında kurulan bu bağlar da güçlendi.

Çevreyi korumak için gerekli olan geniş kapsamlı değişikliklerin maliyetinin farkına vardıkça egemen kesimler kamuoyunun dikkatini çevre krizinden 1973-1974 tarihli enerji krizine, düşen ekonomik büyüme oranlarına ve Soğuk Savaşın sembolize ettiği istikrarsız uluslararası ortama yönlendirmeye girişti. Ancak ilgili yurttaşlar, çevre krizine dair daha geniş bir kavrayış geliştirdikçe çevre sorunlarına yönelik daha bütüncül bir yaklaşım oluşturdu. Çevre sorunlarının devletlerin siyasi yapısı da dâhil olmak üzere ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin belli biçimleriyle alakalı olduğuna dair farkındalık yurttaşlar arasında giderek artmaktaydı. Korumacılığın ve doğacılığın sınırlı ve aynı zamanda sınırlayıcı perspektifleri aşılmaya başlandı. Ekolojik Çağ artık başlıyordu ve kariyerist ya da fırsatçı olmayan çevreciler hızla birbirlerinden pek çok şey öğrenip daha fazla örgütsel bağlantılar ve ağlar kurmaya başladılar.

Özet olarak, Stockholm Konferansı bir bildiri, bir ilkeler listesi ve gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arası çıkarların öncelikli

olarak uzlaştırıldığı bir eylem planından daha fazlasını üretmedi. Stockholm'un ardından, 1974'te nüfus üzerine bir konferans düzenlendi. 1977'de bu kez çölleşme üzerine bir konferans düzenlendi. 1981'deyse yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları üzerine düzenlenen bir konferans bunları takip etti. Ancak Stockholm Konferansı gene de kayda değer bir siyasi kazanım üretti. Bu kazanım Kenya'nın başkenti Nairobi'de bulunan Birleşmiş Milletler Çevre Program'ıydı (UNEP).

UNEP çevre programları için uluslararası bir konseyden, BM sistemiyle eşgüdümünü sağlayan bir sekretaryadan ve ulus-devletlerin gönüllü olarak para aktardıkları bir çevre fonundan oluşmaktaydı. Kurulmasıyla beraber UNEP çevre meselelerinde idari bir yetkiye sahip ve biyolojik çeşitliliğin devamı için doğanın korumasına dair kapsamlı planlar oluşturan Yeryüzünü İnceleme Programını kurdu. UNEP ayrıca "Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına ilişkin Bonn Sözleşmesi", "Nesli Tehlike Altındaki Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine ilişkin CITES Sözleşmesi", "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması" (1976), balına avcılığının yasaklanması gibi uluslararası antlaşmaların müzakere edilmesine de yardımcı oldu. Bunların dışında program aynı zamanda çevreye yönelik tehditler için erken bir uyarı sistemi oluşturup belli doğal kaynakların raporlanmasını sağladı. Böylece çevre araştırmaları ve çevreye yönelik gözetlemeler ve değerlendirmeler düzenli bir şekilde rapor edilmeye başlandı. UNEP'nin yetkileri arasında eğitim çalışmaları düzenlemek, kamuoyunu bilgilendirmek ve çevreden sorumlu yöneticileri eğitmek de bulunuyordu.

UNEP Akdeniz'e kıyısı olan 16 ülkenin imzaladığı ve kirlilikle kıyılardaki tahribata dair sorunları çözmeyi amaçlayan Akdeniz Eylem Planını hazırladı. UNEP, benzeri bölgesel eylem planlarını Kızıldeniz (1976), Kuveyt bölgesi (1978), Batı ve Orta Afrika kıyıları (1981) ve Güneybatı Pasifik için de oluşturdu.

Tüm bunlara karşılık, UNEP çölleşme (insanoğlunun hatalı kullanımı sonucunda toprağın bozulup verimliliğini kaybetmesi) üzerinde yürüttüğü kampanyalarda başarısız oldu. Çölleşmenin

nedenlerinden biri, büyükşehirlerin ihtiyaçlarını daha ucuz bir biçimde karşılanması için bağımlı ulusları daha fazla ihracat yapmaya ve vergi ödemeye zorlayan ve böylece köylüleri ihracat temelli tarıma mahkûm eden sömürgecilik geçmişti. Bu ihracat baskısı eski sömürgelerin ulus-devlete dönüşüp uluslararası kapitalist ekonomiye borçlu ülkeler olarak katılmalarıyla da devam etti. Bu baskı yüzünden bu yeni devletler doğal tarım faaliyetlerini ihmal etmeyi sürdürdü ve bunun sonucunda toprağın verimliliği düşüp toprak erozyonu da arttığı gibi bu ülkelerde yoksullaşmış geniş kitleler de ortaya çıktı. Günümüzde yerkürede bulunan toprakların üçte biri yarı çölleşmiş haldedir ama buna rağmen halen 600 milyon kadar insanı beslemektedir. Bilim insanlarının düşüncesine göre bu toprakların yarısı (80 milyon kadar insanı besleyen) neredeyse tamamen çölleşmek üzeredir. Çölleşmeye dair çözümler daha 1970'li yıllar itibarıyla bilinmekteydi ancak bu çözümler çeşitli güçlü ekonomik çıkarlara tehdit oluşturmaktaydı ve dolayısıyla çölleşme hakkında yürüttüğü kampanyalarda UNEP üstesinden gelemeyeceği ekonomik ve siyasi engellerle karşılaştı. UNEP'nin başarısızlıkla sonuçlanan bu kampanyalarından biri de Afrika'daki Sahel bölgesi üzerinedir. Kampanyanın başarısızlığa uğramasının ardından bölgedeki ormanların yok edilmesi, hayvanların aşırı otlatılması ve kötü tasarlanmış ve kötü idare edilen sulama kanalları sonucunda 1968 ile 1973 yılları arasında bir kuraklık ortaya çıktı. Bu kuraklığı 1984-1986 yılları arasında yaşanan büyük bir kıtlık izledi.

Etiyopya'da yaşanan kıtlık 1984 Baharıyla beraber haber bültenlerine konu oldukça, Batı kamuoyunda ülke için yardım toplama kampanyaları büyük bir artış gösterdi. 1986 yılına gelindiğinde, *Band-Aid* ve *Live-Aid* konserleri düzenleyen pop ve rock müzik yıldızları 100 milyon dolardan fazla para topladılar. ABD de Afrika için ayrıca 51 milyon dolar para topladı. Bu sırada 1984-1986 yıllarında Etiyopya'daki kıtlık 20 küsur ülkeye yayıldı ve tahminen bir milyon civarında insan kıtlık sebebiyle hayatını kaybetti. Gene kıtlık yüzünden 10 milyon kadar insan su, yiyecek ve verimli toprak bulmak için evlerini terk etmek

zorunda kaldı. Kıtılık hakkındaki bilgilerin esas aktarıcısı durumundaki Batı medyası kıtlığın temelinde yatan nedenin doğadaki bozulma olduğunu çok az dile getirdiği gibi kıtlığın büyük ölçüde Kuzey yarımküre ülkelerinin az-gelişmiş Güney yarımküre ülkelere kendi egemen çıkarları için dayattığı ekolojik açıdan sağlıklı kalkınma planlarının sonucunda ortaya çıktığından neredeyse hiç bahsetmedi. Buna karşılık, aşırı ihtiyatlı bir kurum olan Dünya Bankası 1984 yılında kısık bir sesle Afrika kıtasındaki kalkınma politikalarının değişmesi gerektiğini itiraf etti.

BM'nin inisiyatifiyle kurulmuş olan Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu Ekim 1984'te Norveç'in sosyal demokrat Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında açılış toplantısını gerçekleştirdi. 1987 yılında komisyon pek çok konunun yanı sıra enerji, gıda, sanayi, uluslararası ekonomik ilişkiler ve insan yerleşimleri konularında eğilimleri inceleyen ve yeni bin yılın başlangıcı için çeşitli tahminler sunan *Our Common Future* (Ortak Geleceğimiz) isimli raporu yayımladı.

Rapora göre yaklaşmakta olan dönem sürdürülebilir kalkınma çağıydı. Aslında sürdürülebilir kalkınma kavramında çok da yeni bir şey yoktu. Önceki yüzyılda Almanya'daki ve Hindistan'daki orman bilimciler ile 20. yüzyılın başında Pinchot ve başka insanlar da doğal kaynakların rasyonel bir biçimde idare edilmesi gerektiğini savunmuşlardı. Artık bir trend haline gelmiş "sürdürülebilir kalkınma" kavramının işaret ettiği de, pek çok çevreci düşünürün de onay verdiği gibi ekonomik kalkınma planlarına çevre ile ilgili düzenlemelerin dâhil edilmesinden ibaretti.

Raporda defalarca daha iyi bir çevre idaresi çağrısı yapılmıştı. Rapor ayrıca uzun zamandan beri barış hareketinin öncülüğünü yaptığı üzere, süre giden uluslararası silahlanma yarışının kalkınmaya ve doğanın korunmasına tahsis edilebilecek insani, finansal ve maddi kaynakları israf ettiği fikrini de yeniden canlandırdı.

Tahmin edilebileceği üzere, raporun önerileri büyük oranda göz ardı edildi zira bu önerilerin uygulanması durumunda sanayi kapitalizminin ve onun bağdaştığı siyasi yapıların oluşturduğu

uluslararası ekonomik düzen muhtemelen tehlikeye atılacaktı.⁹ Stockholm Konferansı'ndan tam 20 yıl sonra, Brezilya'da Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi'ne ya da bilinen ismiyle Dünya Zirvesi'ne 178 ulus-devlet, 117 devlet başkanı ve 9 bini gazeteci olmak üzere 35 bin insan katıldı. Bu noktada belirtmek gerekir ki, hayırlara vesile olacağı düşünülen bu konferansın düzenlendiği şehir olan Rio de Janeiro'da Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarına göre paraları yerel işadamlarınca ödenen, sokaklardaki "baş belalarını" ortadan kaldırmak için kurulan kanun dışı yerel gruplar (bunların pek çok üyesi görevinden ayrılmış polis memurlarıydı) sokak çocuklarını infaz etmekteydi.

Rio Dünya Zirvesi bir karnaval havasında geçtiyse de en nihayetinde pek çok gözlemci zirveyi bir hayal kırıklığı ve kaçırılmış bir fırsat olarak eleştirdi. Sadece küçük bir kesim zirvenin en azından çevre krizinin idare edilmesine yönelik bazı önemli sonuçlar doğurabileceğine inanacak kadar naifti. Zirveye dair tüm bu şüphelerin sağlam gerekçelerini bulmaları için sadece bir sene yeterli olacaktı.

Gene resmi zirveye paralel bir biçimde (ve uzun vadede daha büyük bir öneme sahip olacak bir biçimde), dünya genelindeki STK'lardaki çevreciler ve ekolojistler, kendi toplantılarını düzenlediler. Bu kişiler hep beraber dikkate değer alternatif uluslararası antlaşmaların oluşturulması için çalıştılar ve gelecekteki faaliyetleri için ulus aşırı ağlar oluşturdular. *New Age* akımının temsilcilerinden Yeşiller Partisi'ne kadar bu yeni toplumsal hareketin tüm kesimleri yürütülen toplantılarda bu kez hep beraber bulunmaktaydı.¹⁰

Rio Dünya Zirvesi şaşırtıcı olmayan bir biçimde sürdürülebilir kalkınma hedefini yücelten "Rio Bildirisini" ortaya çıkardı.

9. Michael Clow, "Ecological Exhaustion and the Global Crisis of Capitalism," *Our Generation*, 23: 1 (1992).

10. Bakınız, *L'écologie et le Développement (Montréal: Éditions Ecosociété, 1994).*

Ancak yeşilci bir insan hakları fermanını andıran bildirinin 27 maddelik ilkeleri oldukça muğlâk ifadelerle sahipti ve hayata geçirilmesi de zor gözükmekteydi. Dolayısıyla bu geniş ifadeli ve soyut ilkeler çeşitli iyi niyet gösterilerinden fazlasını da üretmedi.

Zirvede ayrıca Biyolojik Çeşitlilik Üzerine Sözleşme de imzalandı. Sözleşme tehlike altındaki hayvan ve bitki türlerini korumayı amaçlıyordu ve imzacı tüm ulus-devletlerin bu sözleşmenin yükümlüklerini yerine getireceğini ilan ediyordu. Buna karşılık bu süreç için bir zaman çizelgesi belirtilmemişti. Sözleşme, tüm ekonomik işletmeler için ödenen payın ve böylesi araştırmaların sonucunda ortaya çıkan tüm ürünlere erişimin karşılığında, Kuzey yarımküre ülkelerine Güney yarımküredeki biyolojik çeşitlilik gösteren bölgelerde tam yetki de vermektedir. ABD önemli bir istisna olmak üzere zirveye katılan ülkelerin büyük bir kısmı bu sözleşmeyi imzaladı.

İklim üzerine bir sözleşme de zirvenin en öncelikli konuları arasında bulunmaktaydı. Rio Zirvesi'nden önce Avrupa Birliği küresel ısınmaya karşı mücadelede bir adım atmak için enerji ve karbondioksit salınımı üzerine bir "eko-vergi" fikri ortaya koymuştu. Bu fikrin hayata geçmesinin önkoşullarından biri ABD ile Japonya'nın bu vergiyi kabul etmeleri idi. Ancak ABD bu öneriyi reddedince öneri de rafa kaldırıldı. Böylece bu zirve için hazırlanmış en iddialı plan da, karbondioksit salınımının 2000 yılına kadar dengelenmesi şeklinde herhangi bir yaptırım gücünden yoksun bir ahlaki taahhüde dönüştü.

Ormanlar üzerine imzalanması planlanan bir sözleşme de sadece bir bildiri olarak açıklandı zira tropikal orman ürünleri ihraç eden ulus-devletler (Brezilya, Hindistan, Malezya ve Endonezya) böylesi bir sözleşmenin parçası olmayı reddettiler. Yayımlanan bildirideyse sadece tüm üretici ve tüketicilerin dünya ormanlarının mirasına saygı göstermeleri gerektiği belirtilmekteydi. Sürdürülebilir bir kalkınma sağlandığı sürece tehlike altındaki ağaç türlerinin kesilmesine devam edilebilirdi.

800 sayfa aşan Gündem 21 programıysa zengin ülkelerin sürdürülebilir kalkınma yolu çerçevesinde fakir ülkelere yardım

etmeye çağırıyordu. Bir dizi öncelikli eylemlerin (içilebilir su kaynakları oluşturmak, yeniden ağaçlandırma, toprak erozyonunu tersine çevirmek gibi) hayata geçirilmesini sağlamak için kalkınmış ülkelerin Gayri Safi Milli Hâsıllarının (GSMH) yüzde 0,7'si kadar uluslararası yardımda bulunmaları için baskı yapıldı (zengin ülkeler 1970'ten beri böylesi bir adımı atmayı taahhüt ediyorlardı). Ancak sadece İskandinavya ülkeleri, Hollanda, Lüksemburg ve Birleşik Krallık bu isteği karşılayıp daha fazla uluslararası yardımda bulunmaya çalıştı.

Sonuç olarak Rio Dünya Zirvesi tarihe geçen bir zirve oldu. 1886 yılında dünya tarihinde çevre üzerine ilk uluslararası antlaşma imzalanmıştı. Brundtland Raporu'nun yayımlanmasından sonra geçen 20 senedeysse 130 ulus-devlet çevre kurumları oluşturdu ve 180 tane uluslararası antlaşma imzaladı (1984 yılına ait bir UNEP kaydı 108 tane uluslararası antlaşma listelerken [Bakınız, Tablo 1], 1985'te güncellenen listede 257 tane çok taraflı antlaşma bulunmaktaydı)¹¹. 2017 yılına dek 3390 adet uluslararası (iki-taraflı, çok-taraflı ve "diğerleri" şeklinde sınıflandırılanları kapsayan) çevre anlaşması yapıldı ve tahminen 10 milyon STK bulunmaktadır.¹²

Peki, çevreye dair devlet idaresini arttırmaya çalışan tüm bu çabalar yaşadığımız gezegenin ekolojik sağlığını ne ölçüde iyileştirdi? Küresel çevre koşullarını inceleyecek olan bir sonraki bölüm tüm bu inisiyatiflerin çok sınırlı etkilerde bulunduğunu göstermektedir.

11. Wolfgang Burhenne (der.), *International Environmental Law: Multilateral Treaties* (Berlin: E. Schmidt Verlag, 1985).

12. Ronald B. Mitchell, 2002-2017. International Environmental Agreements Database Project (Version 2017.1). <http://iea.uoregon.edu/> adresinden ulaşılabilir. Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://famey.org>
Veriye 9 Mayıs 2017 tarihinde erişim yapılmıştır.

TABLO 1

Çevreyle ilgili uluslararası sözleşmeler, protokoller, antlaşmalar ve değişiklikler:1911–1983

Konu	İmzalama Tarihi							
	1911-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-83
Kirlilik								
Denizler Dâhil	—	—	—	—	1	5	19	6
Denizler/Balıkçılık	—	—	—	3	8	4	10	5
Doğa ve Kaynaklar	1	—	2	1	—	1	3	—
Zehirli Maddeler								
Radyasyon Dâhil	—	1	—	—	3	4	2	—
Hayvanlar	—	—	—	1	1	1	6	—
Bölgesel Gelişme	—	—	—	—	1	2	4	—
Böcekler ve Haşarat	—	—	—	—	—	4	—	—
Bitkiler	—	—	—	—	4	—	—	—
Ekosistemler	—	—	—	—	—	—	2	—
Kuşlar	—	—	—	—	1	1	—	—
Çevreler	—	—	—	—	—	—	1	—
Toplam	1	1	2	5	19	22	47	11

Kaynak: Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Çevre üzerine *Uluslararası antlaşmaların ve diğer antlaşmaların Kaydı* (UNEP/GC/INFO/119), (Nairobi: UNEP, 1984).

Rio Zirvesindeki bürokratlar, siyasetçiler ve çevre yöneticileri birbirleriyle vedalaşırken, alternatif zirveden ayrılan ekolojistler Rio şehrinden çok da uzak olmayan Amazon Ormanları'nda süre giden trajediyi birbirlerine hatırlatıyorlardı: “Dünyanın ekolojisi

açısından tropikal ormanların ne kadar önemli olduğunu biliyoruz ve geniş bir kamuoyunun da bu ormanlara ciddi ilgisi bulunmaktadır. Tropikal ormanların yüzde 60'ı Sahra-altı Afrika'da bulunurken, yüzde 33'ü de Brezilya'dadır. Amazonlardaki ormanların yok edilmesinden kimlerin sorumlu olduğunu unutmayalım: içlerinde Union Carbide, Massey Ferguson, Chrysler, Ford ve Bethel Steel'in de olduğu 20 ABD'li çok-uluslu şirket; Mitsubishi, Toshiba, Sony ve Suzuki'nin de dâhil olduğu 10 Japonya menşeli çok-uluslu şirket; Volkswagen ve Bosch'ın da aralarında 10 Alman çok-uluslu şirket; Ferrari, Fiat, Pirelli gibilerinin olduğu 5 İtalyan çok-uluslu şirket; 3 İngiltere menşeli çok-uluslu şirket ve bir İsveç şirketi olan Nestle. Dünyadaki en büyük demir filizine sahip Büyük Carajas Madeni projesinden elde edilecek olan zengin mineraller önümüzdeki üç yüzyıl için Japon, Batı Avrupalı ve ABD'li çok-uluslu şirketler tarafından şimdiden paylaşılmış durumdadır. Ancak bu açgözlü şirketler, devletlerin sessiz işbirlikçileri veya aslında onları oynatan kuklalar olmalarına rağmen Dünya Zirvesi'nde resmen yer almadılar.

İkinci Bölüm¹³

Yeryüzünün Yaşadığı Drama Yurttaşların Tepkileri

Yaşadığımız küresel çevreye en büyük tehdit, stratejik olanlardan çok bu stratejik tehditlere dair bizim algılayışımız gibi durmaktadır. Zira pek çok insan yaşanan bu krizin ne kadar hayati olduğu gerçeğini halen kabullenmemektedir.

ABD Başkan Yardımcısı Al Gore, 1992

1980'lerin sonlarında, gelişmiş ülkelerin devlet başkanları çevre krizine dair daha fazla sorumluluk taşıyan açıklamalarda bulunurken, özel şirket yöneticileri de kendilerini sadık çevreciler olarak adlandırmaya başladı. Ancak uluslararası antlaşmalar ve ulusal kanunlarla çevre bakanlıkları ve kurumları oluşturmak ayrı bir şeyken, ekolojik krizi çözmek için gerekli olan tutumlardaki, pratiklerdeki ve kurumlardaki somut değişiklikler apayrı bir şeydir. Günümüze kadar birkaç kritik alanda çevreye dair çeşitli iyileştirmelerin, en azından geçici olarak, hayata geçirildiği doğrudur. Ancak bir bütün olarak bakıldığında bilimsel göstergeler bizim için karanlık bir tablo çizmektedir.

Dünya genelinde insanlar arasında çevreye yönelik farkındalık ciddi bir artış göstermiş olsa da, yaşadığımız dünyanın sağlık durumu daha önce eşi benzeri görülmemiş bir oranda daha da kötüye gitmektedir. Bu kitapta en fazla bu sorunun sadece dış hatlarını çizmek mümkün olacaktır. Konuya dair çok sayıda kaynak pek çok ülkede yayımlanmış ve pek çok dile çevrilmiş yüzlerce raporda ve kitapta kolaylıkla bulunabilir.

13. Bu bölümün orijinali 1993 yılında yazılmıştır, bu nedenle istatistiklerin bazıları ekolojik krizin gerçekte çok daha fazla dramatikleştiği 2017 yılına değil o zamankilere basıyormuştur (y.n.).

Stockholm Konferansı'nın düzenlendiği 1972 yılından 1993 yılına değin, çöl alanlarının büyüklüğü Nijerya ve Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki toplam tarım alanlarını aşacak bir biçimde 120 milyon hektar daha artmıştır. Bu miktar Mississippi Irmağı'nın doğusunda kalan ABD topraklarının büyüklüğüne eşittir. 1972'den beri binlerce bitki ve hayvan türünün nesli tükendi. Neredeyse Hindistan ve Fransa'daki toplam tarım alanlarına eşit olacak bir biçimde 500 milyar tonun üzerinde humuslu toprak gezegenin çiftçileri tarafından kaybedildi. *National Coalition Against the Misuse of Pesticides* (Zirai İlaçlarının Yanlış Kullanımına Karşı Ulusal Koalisyon) örgütüne göre günümüzde ABD'de *Silent Spring* kitabının yayımlandığı yıldakinin 13 bin katı bir hızla zirai ilaçlar üretilmektedir.

1980'lerin sonuna gelindiğinde, bu on yıllık süreçte dünyadaki ormanlar her yıl ortalama 17 milyon hektar azalmıştı. 1970'lerin başında bu rakam 11 milyon hektardı. Kereste, kâğıt ve yakacak odun talepleri yükselince ve ekili arazi ihtiyacı artınca, ormanların yok edilme hızı da yükseldi. Etiyopya, Moritanya, Tayland ve Fildişi Sahili gibi ülkeler geçmişte sahip oldukları ormanlık alanların neredeyse tamamını kaybetme noktasına geldiler.

Her sene yaklaşık 6 milyon hektarlık toprak çok ciddi zarar görmekte ve sonuç olarak bu topraklar tüm verimliliğini yitirip metruk alanlara dönmektedirler. Humuslu topraklar, rüzgâr ve su erozyonu, ormansızlaşma ve hayvanların aşırı olatılması yüzünden yok olmaktadır. Dünya üzerindeki yüzlerce şehir daimi bir hava kirliliğinden mustarıptır ve bu sorun artık kırsal alanları da etkilemektedir. Mumbai gibi şehirlerde nefes almak günde 10 adet sigara içmeye eşitken, Meksiko'da nefes almanın hayati risk taşıdığı kabul edilmektedir. Tayland'ın başkenti Bangkok'ta trafikteki 2 milyon araç ve düşük kaliteli kurşunlu benzin kullanımı yüzünden şehrin havasına 38 ayrı kimyasal madde daha eklemiştir. Gene Bangkok'ta 1990 yılında 1 milyonun üzerinde insan solunum yollarıyla ilgili sorunlar sebebiyle tedavi görürken, şehirde yaşayan çocuklar arasında görülen kurşun zehirlenmesi salgın boyutuna ulaşmıştır. Şehirde rastlanan akciğer kanseri vakalarıysa

Tayland'ın geri kalan tüm şehirlerden üç kat daha fazladır.

Gezegeneimizin başka yerlerinde de hava kirliliği ve asit yağmuru, ekinleri ve ormanları tahrip etmektedir. Avrupa'daki ormanların önemli bir kısmı yok olmuştur ve geri kalanlar da yok olmaya devam etmektedir. Kuzey Amerika'nın kuzey batı kısmında bulunan ABD ve Kanada'ya özgü akçağaçların büyümesi birkaç yıldır bodurlaşmıştır ve orman bilimcileri bu sürecin tersine çevrilmesinde artık çok geç kalındığı sonucuna varmışlardır. Günümüzde ABD'yi de geçerek dünyanın en fazla kömür yakan ülkesi konumundaki Çin Halk Cumhuriyeti'nde de ormanların uğradığı tahribat devasa boyutlardadır. *Earth in the Balance* (Türkçeye "Tükenen Dünya" olarak çevrilen) isimli kitabında eski ABD başkan yardımcısı Al Gore şunları dile getirmektedir:

Hava kirliliğiyle başa çıkarken elde edilen bazı başarılar günümüzde yeni sorunlara neden olmuştur. Örneğin, yereldeki hava kirliliğini azaltmak için uzun bacaların kullanılması asit yağmuru gibi bölgesel sorunları daha da azdırmıştır. Hava kirliliği daha yüksek seviyelere çıktıkça daha geniş alanlara yayılmaktadır. Bir zamanlar Pittsburgh'da görülen dumanlar artık Labrador'da asit yağmuruna dönüşmüştür. Bir zamanlar Londra sakinlerinin kirli hava kütlesi diye lanetledikleri sis şimdilerde İskandinavya'daki ağaçların yapraklarını yakmaktadır.

Yerel ve bölgesel hava kirliliğini denetim altına alan önlemlerin önemli bir kısmı küresel tehdidin azalmasına yardımcı olsa da, pek çok diğer önlem de bu tehdidi arttırmaktadır. Örneğin, asit çökmesini kontrol etmek için kullanılan ve yüksek miktarda enerji tüketen "gaz arıtma cihazları" artık atmosfere daha fazla karbondioksit (CO₂) salınmasına neden olmaktadır. Bu cihazlarla donatılmış enerji santrallerinde üretilen her 1 BTU'luk enerji için yaklaşık yüzde 6 daha fazla CO₂ kirliliği üretilmektedir. Dahası, kömür santrallerinden salınan kükürt, bahsi geçen enerji santrallerinin dünya genelinde küresel ısınmaya olan

bölgesel etkilerini kısmen dengelemekte ve geçici olarak örtbas etmektedir.¹⁴

Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı'nın (EPA) 1988 tarihli raporuna göre ülkedeki 39 eyaletin yeraltı sularına zirai ilaçlar karışmış durumdadır. 1990 yılındaysa aynı ajans oluşturduğu su kalitesi standartlarının yaklaşık 100 bin kez ihlal edildiğini açıklamıştır. EPA günümüzde dünyadaki tüm nehirlerin, göllerin ve derelerin yarısında kirlilik yaşandığını ya da deniz kirliliği tehdidi altında olduğunu iddia etmektedir. Polonya'daki nehir sularının en az yarısı sınaî kullanım için aşırı kirlenmiş durumdadır. Güney Kore'deki Naktong Nehri ülkede gerçekleşen yoğun sanayileşmenin kurbanı olmuştur. Sadece 1990 yılında toplam 343 fabrika kanunsuz bir biçimde nehrin sularına zehirli atıklarını boşaltmıştır. Nehrin bulunduğu Daegu şehrinde, bilgisayarlarda kullanılan işlemcilerin devrelerinin üretilmesi sırasında kullanılan fenol isimli kimyasal maddenin içme suyuna karışması yüzünden binlerce kişi şiddetli hastalıklara tutulmuştur. Okyanus kâşifi Jacques Cousteau'nun iddiasına göre beslenme zincirini başlatan en küçük deniz organizması olan bitkisel planktonların beslenme kaynaklarının oluşturan ve dengeleyen okyanus yüzeyindeki çok ince zar (nöston), okyanuslardaki kirlilik yüzünden artık tahrip olmuş bir durumdadır.

Deniz kirliliğinin etkileri kalkınmakta olan ülkelerde olabilecek en kötü seviyededir. 1,7 milyardan daha fazla insan güvenli içilebilir su kaynaklarına erişimden yoksundur ve bu durum kolera, tifüs, dizanteri ve ishal gibi virüs ve bakteriyolojik kaynaklı hastalıklardan ölümlere yol açmaktadır. 3 milyardan daha fazla insan düzgün işleyen temizlik hizmetlerinden yoksun durumdadır ve dolayısıyla mikrop lu su kullanma riski de artmaktadır. Eski Sovyetler Birliği'nde bulunan devasa büyüklükteki Aral Gölü havzası artık tam anlamıyla ölüdür. Bölgedeki yerel su kaynaklarına zirai ilaçların bulaşması doğum bozukluklarına, çocuk düşürmeye, böbrek rahatsızlıklarına ve kansere yol açmaktadır.

14. Al Gore, *Earth in the Balance* (New York: Plume/Penguin, 1993), s. 82.

Gene bölgede rastlanan yemek borusu kanseri vakaları ülkenin geri kalanındaki toplam rakamdan yedi kat daha fazladır. Ancak bu aslında gene buzdağının sadece görünen kısmıdır. 1987 yılında yapılan hesaplama göre Sovyetler Birliği'nin bu dönemdeki sağlık masrafları gayrisafi yurtiçi hâsılasının yüzde 11'i olacak şekilde toplam 190 milyar rubleydi.

ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA) 1991 yılında yaptığı atmosfer ölçümlerine göre gezegenimizin koruyucusu olan ozon tabakası bilim insanlarının hesaplamalarından iki kat fazla bir hızla delinmekteydi ve ABD'de son 12 yıllık dönemde bu delinme yüzde dört ile beş arası bir orandaydı. Yakın dönemde bilim insanlarının yürüttüğü bir araştırma sadece ABD'de cilt kanseri nedeniyle fazladan 200 bin ölüm vakası yaşanabileceği sonucuna varmıştır. Gene Al Gore'dan alıntılırsak:

Şüphesiz, iklim değişikliğinin tarihi aynı zamanda insanların iklim değişikliğine uyum göstermesinin tarihidir. 1816-1817 yıllarında yaşanan gıda krizi sırasında yeni oluşan modern devletin bürokratik ve idari eğilimleri büyük bir ivme kazanmıştı. Neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde, merkezi hükümetler az bulunan gıdaların dağıtımını üstlenmiş ve Odesa'dan, Konstantinopolis'ten, İskenderiye'den ve Amerika kıtasından yeni stoklar ithal etmiştir. Bu gıda krizine eşlik eden yaygın huzursuzlukları ve yiyecek isyanlarını bertaraf etme umuduyla tarihte ilk kez geniş ölçekli kamusal iş projeleri organize edilmişti. Daha da karmaşık bir devlet politikası olan Franklin Roosevelt'in *New Deal* programının hayata geçirilmesine yol açan pek çok yıkıcı ekonomik ve toplumsal sorunlardan biri de 1930'larda yaşanan kum fırtınası felaketi idi.

İklim örüntülerindeki tüm bu değişiklikler bir iki santigratlık oynamalar sebebiyle gerçekleşmişti. Buna karşılık, 20. yüzyılın sonlarına yaklaştığımız bu dönemde küresel sıcaklıkları bu miktarın üç dört katı kadar değiştirmekle aşı-

masında olup küresel medeniyet üzerinde devasa etkiler yaratacak değişikliklere yol açmaktayız. Eğer tarihten öğrendiğimiz bir şey varsa, hayatta kalmak ve daha iyi bir yaşam için medeniyetin tükendiği bölgelerden diğer bölgelere yapılacak geniş çaplı insan göçleri, yaşayacağımız en dramatik olaylardan biri olacaktır. Ve bu durumun göç alan bölgeler için nasıl sonuçlar doğuracağı da halen kestirilememektedir.¹⁵

Montreal Protokolü'ne ozon tabakasını delen kloroflorokarbonların (CFC) 2000 yılına kadar tamamen kullanımdan kaldırılması gerektiği bilgisini veren istatistiklerin günümüzde artık yeterince açıklayıcı olmadığı düşünülmektedir. Yukarı atmosferin eski haline dönmesi için halen on yılların geçmesi gerekmektedir. CFC üretimi her ne kadar son 60 yıla göre düşmüşse de, atmosfer üzerinde ciddi bir etki bırakmıştır. Peki, her yıl kullanıma giren diğer 20 bin kadar kimyasal bileşimin toplu üretimi doğada nasıl bir etki yaratmaktadır? İronik bir şekilde, geçmişte CFC'ler ayrıntılı testlere tabi tutulurken, bu yeni bileşimlerin çok azı kullanıma sunulmadan önce çevre üzerinde yarattığı etkiler için ayrıntılı testlere tabi tutulmaktadır.

1980'lerde fosil yakıt kullanımı sonucu atmosfere salınan karbon miktarı 6 milyar tona ulaşmıştır. Bilim insanlarının hesaplamalarına göre bu karbon yoğunlaşması ve çoğunlukla sanayileşmiş ülkeler tarafından üretilen sera gazları beraberce önümüzdeki on yıllarda ortalama küresel sıcaklıkta ani artışlara neden olacaktır.

Gezegeneimizin biyolojik çeşitliliğinin yok edilmesi yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde tüm şiddetiyle devam etmektedir. Biyologlar, geçtiğimiz son birkaç on yıllık dönemde tam olarak kaç tane hayvan ve bitki türünün yok olduğunu hesaplamakta zorluk çekmektedir. 2005 yılı Milenyum Ekosistem Değerlendirmesinin hesaplamalarına göre günümüzde memelilerin, kuş-

15. Age, s. 73.

ların ve iki yaşamlı türlerin yüzde 10 ile yüzde 30 arası kadarı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde dünya üzerindeki tüm türlerin beşte birinin yok olabileceği tahmin edilmektedir. Günümüzde hesaplanamayan konuyla, tüm bir ekosistem çökmeden önce böylesi bir yok oluş trendinin daha ne kadar süreceğidir.

Stockholm Konferansı'ndan bu yana dünya nüfusu neredeyse iki katına çıkmıştır. 1973'te nüfusumuz 3,8 milyarken 2015 itibarıyla bu rakam 7,3 milyarı bulmuştur. Aynı dönemde, dünya ekonomisi de muazzam bir büyüme göstererek tarihte daha önce hiç olmadığı ölçüde dünyadaki sınırlı kaynaklara yönelik yoğun bir talebi ortaya çıkarmıştır.

Kimyasal maddelerin üretimindeki devrim ve bu maddelerin kullanımı olağanüstü bir hızla sürmektedir. 1930'ta bir milyon ton kadar kimyasal madde üretilirken, 1950'de bu rakam 7 milyon tonu bulmuştur. 1970'te üretilen kimyasal madde sayısı 63 milyon tona ulaşırken 1990'ta 500 milyon ton gibi bir miktara varmıştır. Her yedi ya da sekiz yılda bir dünyadaki kimyasal üretimi iki katına çıkmaktadır. Sadece ABD'de 650 bin ticari ve endüstriyel tehlikeli atık çeşidi olduğu hesaplanmaktadır. UNEP'ye göre şimdiye dek 7 milyondan fazla kimyasal madde keşfedilmiş ya da yaratılmıştır ve buna her sene binlercesi eklenmektedir. Günümüzde 80 bin tanesi büyük miktarlarda kullanımda olan bu kimyasal maddelerin çoğunluğu kimyasal atıklar üretmektedir ve gene çoğunluğu tehlikeli madde sınıfında yer almaktadır. Pek çok yeni kimyasal atık bileşimi potansiyel zehirlilik oranları için asla bir teste tabi tutulmamaktadır. Katı atık sahalarına, göllere, nehirlerle ve okyanuslara atılan böylesi atıkların miktarı insanı şaşkına çevirecek türdendir.

İster serbest piyasa isterse devlet kapitalizmi maskesi altında olsun, sanayi kapitalizmi toplu halde çöp üreten bir medeniyet yaratmıştır. Sadece ABD'de, her gün bir kişi kendi ağırlığının iki katı kadar çöp üretmektedir. Sanayileşmiş ülkeler en büyük çöp üreticileridir ancak çöp dağları dünyanın hemen her yerinde yükselmektedir. Atık idarecileri iki temel çözüm önermektedir:

katı atık sahaları ve atık yakımı. Katı atık sahaları kısıtlı bir seçenektir. ABD’de, 1979 yılında mevcut olan 20 bin katı atık sahasından 15 bini günümüzde kapasitesini doldurduğundan mühürlenmiştir. Dolayısıyla günümüzde katı atık idarecileri artık atık yakımını teşvik etmektedir. Moda eğilimlerin şaşmaz belirleyicisi olan ABD’de belediyelerin yaktığı atıkların oranı 1985’te yüzde yediyken, bu oran 1989’da yüzde 15’e çıkmıştır ve günümüzde de bu oran artmaya devam etmektedir. Yeni yakım teknikleri üzerine devasa yatırımlar da yoldadır, zira nükleer reaktör üreten şirketler ürünlerinde bir değişikliğe gitmektedir. ABD Kongresi müfettişlerine göre atık yakımı sonucunda ortaya çıkan hava kirliliği içinde diyoksin ile furan dışında arsenik, kadmiyum, klorobenzen, klorefenol, krom, kobalt, kurşun, cıva, PCB’ler ve sülfür dioksit gibi kirli maddeler bulunmaktadır. Cıva salınımı üzerine yaptığı ayrıntılı bir çalışmada ABD Temiz Su Fonu şu bulgulara varmıştır:

Günümüzde atmosfere cıva salınımının en hızlı arttıran kaynak belediyelerin atık yakma sistemleridir. Atık yakma sistemlerinden çıkan cıva salınımı artık sanayi sektörünü geçmiştir ve önümüzdeki beş yıl içerisinde bu salınım miktarının iki kat artması epey muhtemeldir. İnşa ve proje halinde olan atık yakma sistemlerinin de mevcut zorunlu denetim teknolojisi altında devreye sokulması durumunda, ortaya çıkacak cıva salınımı iki katına ulaşacaktır. Eğer şimdi harekete geçilmezse, atık yakma sistemlerindeki artış önümüzdeki birkaç on yılda ekosisteme milyonlarca kilo daha cıva ekleyecektir.¹⁶

Ürettiği zehirli hava, atık yakımı sorunlarından sadece biridir. Yakma işlemi sırasında ortaya çıkan yeni katı atıklar belli açılardan çok daha ciddi tehditler barındırmaktadır. Yakılan atıkların kül olarak kalan yüzde 10’luk kadar kısmı yüksek se-

16. Age, s. 156.

viyede zehirlidir. Pek çok belediyeysse bu zehirli küllere tehlikeli atık muamelesi yapmamaktadır.

1992 yılında, ABD Ulusal Bilimler Akademisi ile *Royal Society of London* ilk kez ortak bir rapor hazırladılar. Raporun başında şu ifadeler geçmektedir:

Nüfus artışına dair mevcut tahminler doğru çıkarsa ve gezegendeki insan faaliyetlerinin örüntüleri bir değişime uğramazsa, bilim ve teknoloji dünyanın önemli bir kısmındaki geri dönüşü olmayan bozulmayı ve süre giden yoksulluğu engellemekte başarısız kalabilir.¹⁷

Rio Dünya Zirvesi'nden birkaç ay önce yayımlanmış olsa bile, nüfus artışı düşmediği ve dünya ekonomisi yeni bir yapıya kavuşturulmadığı sürece bilim ile teknolojinin daha iyi bir geleceği güvence altına alamayacağını ifade eden bu sıra dışı açıklama, Rio'da müzakereler üzerinde neredeyse hiçbir etki yaratmadı. Teknolojik kaynaklı iyimserlik 20. yüzyılın çevre sorunlarına verdiği tepkilerin temelini oluşturmuştur. Ancak dünyanın en önemli bilim derneklerinden ikisi “teknolojik bir düzeltmeye” artık bel bağlayamayacağımızı açıkça itiraf etmiş durumdadır. Ekolojik krize dair devletlerin devreye girerek çeşitli müdahalelerde bulunması, en iyimser yaklaşımla bile, tartışmaya açık girişimlerdir. Artık kabul etmemiz gerekir ki, küresel örüntülerin özgün bir biçimde tersine çevrilmesi için yaşadığımız toplumların egemen kurumlarında geniş kapsamlı siyasi ve ekonomik değişimlerin yaşanması bir zorunluluktur. Ancak bu kökten değişimler şimdiki kuşak tarafından gerçekleştirilmelidir, zira bir sonraki kuşağın bunu yapması için çok geç olabilir. Ucu açık ve acil olan soru; bu kuşağın, yönetici elitlerimizin isteksiz olduğu gerekli eylemleri “tabandan” gerçekleştirmeye aslında istekli olup olmayacağı ve bunu yapabilip yapamayacağıdır. Buna karşın, özellikle yaklaşık son 30 yıl içerisinde, Batı, Doğu, Kuzey ve

17. Age., s. 10.

Güney ülkelerinin pek çok yurttaşı çevresel bozulmanın doğrudan ve uzun vadeli sonuçlarının gayet keskin bir biçimde farkına varmış durumdadır ve yeryüzünün yaşadığı bu drama karşı bir tepki olarak öyle ya da böyle bir şekilde örgütlenmeye başlamıştır. Çevre krizine karşı yaygın tepki biçimlerinin oluşturduğu bu çeşitlilik tam da dikkatimizi yöneltmemiz gereken noktadır.

Yapılan bir hesaplama göre 1983 yılında İngiliz çevre hareketi yaklaşık üç milyon üyeden (İngiltere nüfusunun neredeyse yüzde altısı) oluşmaktaydı ve ülke tarihinin en kalabalık toplumsal hareketi konumundaydı.¹⁸

TABLO 2

Seçili İngiliz ve ABD’li çevre gruplarında üyelik, 1968–1984 (binler olarak).

İNGİLTERE	1968	1972	1976	1980	1984
Royal Society for the Protection of Birds	41	108	204	300	340
Ramblers Association	15	26	30	32	37
National Trust	170	346	548	1000	1460*
Council for the Protection of Rural England	16	25	28	29	30
Royal Society for Nature Conservation	35	75	109	140	180
Toplam	277	580	919	1501	2047
ABD	1968	1972	1976	1980	1984

18. Philip Lowe ve Jane Gayder, *Environmental Groups in Politics* (Londra: George Allen & Unwin, 1983), s. 1.

National Wildlife

Federation	364	524	620	818	820
Sierra Club	68	136	165	182	348
Wilderness Society	39	67	91	50	65
National Audubon Society	66	164	269	400	450
Izzak Walton League	56	56	50	52	50
Toplam	593	947	1195	1502	1733

Kaynak: Bu rakamların aktarıldığı çalışmalar için, Francis Sandbach, *Environment: Ideology and Policy* (Oxford: Basil Blackwell, 1980), s. 12; ve *The Conservation Directory* (Washington DC: National Wildlife Federation, farklı tarihlerde yayımlanmış). 1982.

Tablo 2 İngiltere ile ABD'deki ana akım çevre örgütlerinin bir listesini sunmaktadır. Ancak bazıları ana akım çevre hareketi içerisinde bulunan bazıları ise daha radikal bir karaktere sahip binlerce ulusal, bölgesel ve yerel örgütü dâhil etmeyen bu tablonun verdiği bilgiler eksiktir. Yine de, bu tablodan dünyanın Anglo-Amerikan kısmındaki çevre hareketinin kapsamına dair bir fikir edinmek mümkündür.

Daha da önemlisi, çevre aktivizminin sadece gelişmiş sanayi ülkelerine özgü olmadığının da anlaşılması gerekmektedir. 1983'te Alan B. Durning sadece gelişmekte olan ülkelere 100 milyon civarında üyesi olan bu türden 100 bin örgütün bulunduğunu hesaplamıştır.¹⁹ Durning şunları dile getirmektedir:

[Üçüncü Dünya Ülkelerinde] insanlar çevreye dair bozulmayı en doğal haliyle anlamaktadır. Bu insanlar, ekosistemin giderek daha fazla tahrip edilmesini, işgününün

19. Age.

uzaması, geçim kaynaklarının ortadan kalkması ve insan sağlığının giderek bozulması olarak anlamaktadır. Ve tüm bu olup bitenler onları harekete geçirmiştir.²⁰

Bu yeni uluslararası toplumsal hareketin ortaya çıkışı, bu hareketle ilgili ve amaçlarına kendilerini adanmış olanlar için özel bir anlam taşımaktadır. 1960'ların ortalarından 1970'lere kadar olan dönemde, eskiden kurulmuş olan örgütleri bir dalga yaratarak sürükleyen yeni kuşak örgütler ortaya çıkmıştı. Ahlakçı korumacılar ve faydacı doğacılar, bu süreçte becerikli lobiciler ve kanaat önderleri haline gelmiş olan bu yeni eylemcilerle artık sahneyi paylaşmak durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu yeni toplumsal hareket homojen bir yapıdan uzak olup çeşitli ideolojik eğilimleri içerisinde barındırmaktaydı.

Dönemin diğer toplumsal hareketleri gibi bu yeni aktivizm de 1960'lar öncesinde gelişen güçlü tarihsel dinamiklerin bir sonucuydu. II. Dünya Savaşı'nın ardından sanayi toplumlarında ciddi değişiklikler meydana gelmiş ve yoğun bir ekonomik büyümenin sonucu olarak çok daha yaygınlaşmış bir maddi refahın şekillendirdiği, sürekli ve sorunsuz bir ekonomik genişlemenin mümkün olduğu gibi naif bir inanışın güç kazandığı yeni bir dönem başlamıştı. Bu yeni dönemde, neredeyse patolojik denebilecek bir tüketimcilik pervasız bir hedonizmi beslemekteydi. Örneğin, dünya nüfusunun yüzde altısı kadar bir nüfusa sahip olan ABD 1979 yılı itibariyle dünya genelinde üretilen hizmetlerin ve malların üçte birini üretip tüketmekteydi. Buna karşın, gençlik arasında yoğun bir huzursuzluk da bulunmaktaydı. Dönemin tüm refahına karşın ciddi çelişkiler gözle görülmüyordu.

1960'ların ilk yılları itibariyle üç güçlü toplumsal hareket ortaya çıktı. Bunlar Afro-Amerikan sivil haklar hareketi, uluslararası nükleer silahsızlanma hareketi ve yine ulusal sınırları aşan öğrenci ve gençlik hareketiydi (ya da diğer bir adlandırılışıyla Yeni Sol). Tüm bu toplumsal hareketler bir yandan birbirlerini

20. Age.

etkiliyorlar diğer yandan toplumsal ve siyasal değişim için daha geniş bir gündem ortaya koyuyorlardı. Ancak milyonlarca insanı kendi başına harekete geçiren en önemli etken, yakın bir tehlike olarak görülen Üçüncü Dünya Savaşı ya da bir nükleer savaştı. Atom bombası testlerine (ABD en fazla atom bombası testi yapan ülke olmak üzere, 1945 ile 1962 yılları arasında toplam 423 patlama gerçekleştirilmişti) karşı protestolarla başlayan toplumsal hareketin kapsamı giderek genişledi ve silahlanma yarışına karşı muhalefet, Vietnam'daki savaşa ve Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgal etmesine karşı bir örgütlenmeye de dönüştü. Başlıca motivasyon kaynağı olan savaş korkusuna, giderek artan sağlık tehditleri ile askeri araştırmalar için yapılan testler ve üretim ile çevreye verilen zararlar da eşlik etmeye başladı.

Dolayısıyla, daha radikal olan Yeni Sol gençliği köklü değişim taleplerine cevap veremeyen siyasi ve ekonomik düzeni sorgulamaya ve bu düzene karşı örgütlenmeye başladı. 1960'ların ortasında bu hareket neredeyse tüm sanayi ülkelerindeki (ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, İtalya ve Japonya gibi), Orta Avrupa ülkelerindeki (Çekoslovakya gibi) ve Meksika ile bazı Latin Amerika ülkelerindeki iktidarların kapılarına kadar dayanmıştı. Protesto siyaseti ve radikal örgütlenme biçimi dünyanın her köşesinde büyük bir hızla öğrenilmekteydi. Üniversite kampuslarından toplumun geniş kesimlerine kadar yapılan açık çağrı "katılımcı demokrasiydi". Yükselen bu öğrenci aktivizmine maddiyatçı tüketimciliğe karşı bir protesto olarak doğaya dönüşü savunan toprağa dönüş hareketinin de içinde olduğu bir karşı kültür muhalefetine gelişmesi eşlik etti. Varoluşun egemen biçimlerini sorgulayan bu karşı kültür, sanayi toplumlarının tüm katmanlarındaki davranış biçimlerini derinden etkiledi. Bu dönemde ayrıca doğanın koşulları üzerine daha fazla bilimsel bilgi üretilmeye başlandığı gibi bu bilgiler daha geniş kesimlere yayılmaya başladı ve yaşanan bir dizi çevre felaketinin de etkisiyle beraber çevreye karşı duyarlılık daha büyük bir ivme kazandı. 1960'lı yılların sonu itibarıyla, nükleer enerji karşıtı hareket büyük bir atılımın eşiğine gelmiş durumdaydı.

1970'lerdeki çevreci hareketin motoru, ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Batı Almanya gibi ülkelerde nükleer santral inşasına karşı yürütülen mücadeleydi. Bu mücadelenin böyle dallanıp budaklanmasının nedenleri gayet açıktı: İnsanlar nükleer enerji üretimiyle, nükleer silahların, tehlikeli atıkların üretilmesi ve özellikle de santrallerin civarında yaşayan topluluklar için yıkıcı etkiler yaratacak potansiyel kazalar arasında bağlantılar kuruyordu.

Doğanın başına neler geldiğinin farklı yönleri üzerine konuşma yapanları dinlemek için sayıları 10 bine varan kalabalıklar artık bu dönemde bir araya gelmeye başladı. Ve 1970 yılında, Dünya Günü'nde, tarihte çevrenin savunulması için gerçekleştirilen en kalabalık gösteri ABD'de sahne aldı. 1980 yılı itibarıyla, ABD nüfusunun kabaca yüzde yedisini oluşturan yaklaşık 17 milyon kişinin çevre hareketi içinde yer aldığı hesaplanmaktaydı. Yüzde 55'lik ilave bir kesim de bu hareketin amaçlarına sempati duyuyordu.²¹ Yönetici elitler kamuoyunda büyüyen bu ilgiye daha fazla gözlerini kapayamadı ve kısa bir süre içerisinde çevreyle ilgili konular resmi siyasi söylemlerde kendine yer bulmaya başladı. Muhafazakâr Parti'nin seçim zaferi sonrasında, Temmuz 1970'te yaptığı bir konuşmada İngiltere Kraliçesi ilk kez "çevre" kelimesini kullandı. ABD Başkanı Richard Nixon'ın 1970 tarihli Kongre Söylevi, çevreye dair yeni bir devlet politikasının hayata geçirildiğini ilan etti. Başka bir deyişle, kamusal alana girmeyi başaran kitlesel bir hareket gündemini en tepeye koymayı başarmıştı. Bu hareketin hizmetinde ayrıca öyle kolayca itiraz edilemeyecek ve gittikçe büyüyen bir bilimsel kanıtlar yığını da bulunmaktaydı.

Tabandan gelen bu baskı karşısında devletler de vitesi artırdı. Avrupa'da bulunan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) bir raporuna göre 1956 ile 1960 yılları arasında Avrupa'da çevreyle ilgili sadece dört kanun çıkarılmış-

21. Council on Environmental Quality, "Environmental Quality 1980" (Washington, DC: US Government Printing office, 1980), s. 418-422.

ken bu rakam 1961-1965 arası için 10, 1966-1970 arası için 18 ve 1971-1975 arası için 31 olmuştur. Dünyanın artık hemen her yerinde çevre programları ve kurumları oluşturulmaktaydı. Devletlerin birdenbire artan bu eylemliliğinin altında yatan temel nedense çevrecilerin ve konuyla ilgilenen kamuoyunun kaygılarını yatıştırmak ve meseleyi idare edilebilir bir noktada tutmakla ilgiliydi. Bu dönemde pek çok siyasi parti çevreye dair bu popüler enerjiden istifade etmek için siyasi programlarını ve retoriklerini uygun bir biçimde yenilediler.

Çevre hareketi elbette tek bir parçadan ibaret değildi. İnsanlık tarihinin en büyük hareketlerinden biri olarak çevre hareketi, pek çok farklı ülkede kökenlere sahipti ve farklı siyasi gelenekleri kendisine çekmişti. Dolayısıyla, farklı ideolojik eğilimleri bir arada içermek durumundaydı. Kitabın takip eden sayfalarında, Kuzey Amerika bağlamında bu hareketin başlıca bileşenlerine kısaca göz atacağız. Kuzey Amerika kıtasındaki gelişmeler tüm dünyadaki siyasi hayat üzerinde bir etkiye sahip olduğundan, bu kıtada olup bitenlerin izdüşümlerini dünyanın hemen her yerinde, özellikle de Avrupa’da görmek mümkündür.

Doğacılık

1960’lar sırasında ve öncesinde *The Nature Conservancy* (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği’ne) bağlıydı ve *The Sierra Club* gibi örgütlerin yanı sıra çoğunluğunu doğaya ve yabanıl hayata özel ilgisi olan avcı ve kampçıların oluşturduğu benzer örgütler ortaya çıkmıştı. Bu örgütlerin ilgi alanı “doğa harikalarını” korumaktı. Bu örgütlerin uzun yıllar boyunca savundukları fikirler, Kuzey Amerika’da çeşitli ulusal parkların yanı sıra farklı mekânlarda devlet/eyalet parklarının açılmasını sağladı. Kurulan bu parklar “sahip olduğumuz tabiat varlıklarını” muhafaza etmek şeklindeki kamu politikasının bir parçası olarak devlet tarafından koruma altına alınmıştı. Kitabın önceki kısımlarında bu lobiyi korumacılar olarak tanımlamış olsak

da, Kuzey Amerika bağlamında bu gruplar doğacılık hareketinin bir parçası oldular. Doğacılık hareketinin en az iki kanadı bulunmaktaydı. Bir kanat sorunların çözümü için piyasanın gücüne olan inancını koruyup çevre sorunlarının daha büyük bir mesele olan toplumdaki zenginliğin “doğru” bölüştürülmesi içerisine yerleştirilebileceğini düşünüyor ve şirketleri bu konuda aydınlatma amacı güdüyordu. Hava, su ve toprak eğer özel mülkiyet kapsamına giriyorsa, bunları kirletme hakkının da bir piyasa fiyatı üzerinden satılabileceği ve böylece sanayi ile çevre çıkarlarının kusursuz bir biçimde dengeleneceği görüşü bu kanata aitti. Bu doğrultuda, piyasa kapitalizminin bir şekilde işleri yoluna sokacağı düşüncesiyle Ronald Reagan, George Bush ve Margaret Thatcher gibi muhafazakâr siyasetçiler, çevreye dair hakları sanayi sektörüne satma politikası güttüler. Doğacılığın ABD özelinde Demokrat Parti’nin sol kesimleri tarafından temsil edilen diğer kanadıysa, liberal demokrasi idealine bağlıdır ve çevre sorunlarıyla ilgili olarak sınırlı devlet düzenlemesini savunmaktadır. Doğacılığın bu kanadının yaklaşımları aşağıda bahsi geçen çevrecilik akımıyla örtüşmektedir.

Çevrecilik

Çevrecilik akımı her bir krizle ayrı ayrı ilgilenme eğilimindedir. Çevreciler mevcut düzenin işleyişine küçük ama acil değişiklikler getirmek istemektedir. Buna karşılık, tek başlarına ele alındığında bu yoğun ama sınırlı olan çabalar, dikkatleri toplumun temel iktidar kurumlarındaki değişim ihtiyacından uzaklaştırma eğilimindedir. Bu çabalar sonucunda büyük resim gözden kaybolmakta ve ağaçlar yüzünden ormanın kendisi görünür olmaktan çıkmaktadır. Çevrecilik ekolü *Natural Resources Defense Council*, *Greenpeace*, *Friends of the Earth*, *Pollution Probe* ve *The Sierra Club* örneklerinden de anlaşılabileceği gibi mevcut liberal düşünce ilkelerinden beslenmektedir. Bu ekol içindeki gruplar çevre sorunlarına dair teknik çözümlere inanmakta ve

daha üretken bir mevzuatın yürürlüğe girmesini sağlamak için devlet politikalarının değişmesini savunmaktadır.

Her ne kadar doğacılıktan etkilenmiş olsalar da çevreciler, kitlesel yaygın eylemlere karşı olmamalarıyla ve hatta iktidarlar üzerinde baskı kurup kendi amaçlarını desteklemeleri için bu eylemleri teşvik etmeleriyle kendilerini doğacılardan ayrılırlar. Ayrıca doğacılar göre çevrecilerin ilgi alanına giren çevre konuları çok daha fazla çeşitlilik göstermektedir.

Esasen ulusal düzeyde örgütlenen çevreciler ileri seviyede profesyonelleştikleri gibi yüksek maaşlı ve iyi eğitilmiş personel istihdam etmekte ve hiyerarşik bir yapı sergilemektedir. Çevrecilik akımındaki örgütler binlerce kişiye aynı anda toplu e-postalar atmak gibi organizasyon tekniklerine başvurmakta ve tabana ve demokratik üyeliğe dayalı bir örgütlenme yerine yasal sınırlar içerisinde kalmaya özen gösteren hükümetlere/özel şirketlere özgü lobicilik tekniklerini kullanmaktadır. Bu gruplar ayrıca kaynağına çok fazla dikkat etmeden maddi yardımları memnuniyetle kabul etmektedir. Her ne kadar konumlandıkları pek çok mevzi büyük şirketlerin tahakkümüne zımnen karşı dursa da, siyasetçileri ve bu gruplar şirket elitlerini yabancılaştırmak adına siyasi ve ekonomik düzene açıktan radikal eleştiri getirmekte çekingen davranmaktadırlar.

Çevreci Popülizm

Yerel seviyede Kuzey Amerika'da kendini çevreci olarak ilan eden yüz binlerce grup bulunmaktadır. Gönüllülük esasına dayalı çalışma anlayışının gelişmesinde çok önemli bir etki yaratan bu yerel grupların faaliyetleri sonucunda, izci gruplarından kilise cemaatlerine kadar çeşitli örgütler ve dernekler çevreye dair küçük ve yerel binlerce iyileştirme eylemi gerçekleştirmiştir. Yerel çevre grupları genellikle belli çevre meselelerine odaklanmışlardır. Bu gruplar, belediyelerin atıkları yakması ya da gömmesi, asit yağmurunun etkileri, nükleer enerji santralleri, hidroelektrik

enerji projeleri, zirai ilaçların kullanımı gibi durumlara karşı eylemler örgütlemektedir. İşyerlerindeki mesleki tehlikelere karşı örgütlenen bazı işçi sendikaları haricinde, bu grupların çok az finansal kaynağı ve ücretli çalışanı bulunmaktadır. Genellikle toplumsal tabanlı çalışan bu gruplar farklı yerlerdeki benzer gruplarla çeşitli ağlar da kurmaktadır.

Her ne kadar tanımlanmış ideolojileri bulunmasa da, insan sağlığını ve önceliklerini hiçe sayan şirketlerin vurgunculuğuna sık sık karşı çıktıkları için bu grupların düşüncelerine şirket karşıtı duygular hâkimdir. Ancak bulundukları kasabaların ya da kentlerin mücadele ettikleri şirketlerin sağlayacağı istihdama ve vergilere bağımlı olmasından ötürü, gösterdikleri militanlık genellikle kesintiye uğramaktadır. Bu gruplar ekolojik krize dair küresel bir anlayıştan ya da mevcut devlet ve şirket politikalarına karşı radikal alternatifler gerektiği fikrinden yoksundurlar ve genellikle “benden uzak olsun da ne olursa olsun” sendromundan mustarıplardır. Sağlıklı yiyecek dükkânları, “yeşil ürünler” gibi alternatif hayat tarzlarını destekleyenler ve Dünya Günü etkinlikleri için seferber olanlar genellikle bu aktivistlerdir. Doğru olan tüm içgüdüleri sergiliyor olsalar da, ciddi alternatif politikalara dair nadiren bir bütünlük oluştururlar.

Derin Ekoloji

Çevre krizine yönelik daha radikal olan yaygınlaşmış tepkilere baktığımızda, ilk göze çarpan gruplardan biri derin ekolojistlerdir. Literatürde derin ekoloji konusu büyük bir yer işgal ediyor olsa da, bu akımın açık bir biçimde tanımlanması pek kolay değildir. Bu akımın kökenleri doğacılık ve çevrecilik yaklaşımlarının ötesine geçme isteğine dayanmaktadır ancak bu yönde ortaya koydukları çabalar yeni bir toplumsal ya da tarihsel bir projeyi içermemektedir. “Doğayı” kutsamak adına sık sık rasyonalizm karşıtı bir düşüncenin sınırlarında dolaşan bu akım insan merkezci ahlak ve siyaset yerine biyomerkezci bir ahlakı ve

siyaseti koymayı amaçlamaktadır. Bu akımın bakış açısına göre *Gaia* olarak bir kişilik kazandırılan dünya asıl değerli olandır ve bu değeri üzerinde yaşayan insanlarla diğer tüm canlılara sunduğu fayda üzerinden anlaşılamaz. Yaşadığımız dünyanın değeri doğanın kendisinden ibarettir. Derin ekolojistler insanların dünya üzerindeki yıkıcı baskısının hafiflemesi için nüfus artışının olabildiğince azalması gerektiğini savunmaktadırlar. Bazı derin ekolojistler sanayi öncesi toplumlarda insanların doğayla uyum içerisinde yaşadığını ve bu dengeyi yok edenin Avrupa medeniyeti olduğunu öne sürmektedir. Michael Tobias'ın derin ekolojiye dair görüşleri şöyledir:

Derin ekoloji, hiçbir şekilde faydacı ya da rasyonel amaçlar gütmeyen kişisel duygu durumları, değerler, estetik ve felsefi düşüncelerle ilgilidir. Tanımları gereği, bu akımın yegâne temellendirilmesi doğanın mükemmelliğine, dengesine, sahiciliğine ve güzelliğine dayanmakta ve insanoğulların biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının bu doğal dünyayla tam anlamıyla uyumlu hale gelmesi gerektiğini savunmaktadır.²²

Derin ekolojistler ile toplumsal ve siyasi değişim yerine öncelikli olarak yaşam tarzıyla, kişisel değişimle, kendini gerçekleştirmeyle ve ruhanilikle ilgilenen *New Age* akımın temsilcileri arasında belli örtüşmeler bulunmaktadır. Buna karşılık, derin ekolojinin "Earth First!" şeklinde eko-gerilla bir versiyonu da bulunmaktadır. Bu örgütün militanları ABD'deki toprakların büyük bir kısmının bakir doğal hallerine geri döndürülmesi gerektiğini savunmakta ve bu görüşleri doğrultusunda ağaç kesen şirketlerin inşaat alanlarına ve malzemelerine sabotajlar düzenlemenin yanı sıra bazen ağaç kesicilerin hayatlarını tehlikeye atacak biçimde ağaçların kesilmesini önlemek için ağaçlara çelik çiviler çakmaktadır. "Earth First!" hareketinin bazı eylem-

22. Michael Tobias (der.), *Deep Ecology* (San Marcos: Avant Books, 1984).

cileri kısıtlı aşırı nüfus artışına karşı “doğal” bir önlem olarak görmekte, bunu insani yardımlarla engellenmemesi gereken bir olgu olarak değerlendirerek ırkçı çıkarımlara sahip tavırlar da sergilemektedir.

Biyo-Bölgeselcilik

Biyo-bölgeselcilere göre çevre her biri kendi ekolojik бүtүнлүğüne sahip biyo-bölgelerin toplamı olarak görülmelidir. Ulusal sınırlar gibi geri kalan tüm siyasi bölünmeler bu kişiler tarafından keyfi ve yapay olarak değerlendirilmektedir. Biyo-bölgeselcilerin görüşüne göre toplumların âdem-i merkezîyetçi bir yapıya kavuşup tüm siyasi ve ekonomik hudutların biyo-bölgesel sınırlarla uyumlu olması gerekmektedir.

Tanımlamak gerekirse, biyo-bölgeselcilik “bir yerde mevcut kısıtlamalara ve nimetlere göre yaşamak ve sonraki kuşaklara aktarılabilecek bir yaşam şeklini yaratmak”²³ anlamına gelmektedir. Bu akıma göre bulunduğumuz ekolojik bölgenin kısıtlamalarına göre yaşamayı öğrenerek daha sürdürülebilir bir dünya için “olgunlaşmamız” mümkün olacaktır. Kirkpatrick Sale, hem ekosistemleri hem de insan topluluklarını temel alan bir dizi biyo-bölge tespit etmiştir. Ona göre bu ekosistemler en geniş doğal ayrımlardır zira hepsi yerli bitki örtüleri ve “toprak çevreleri” gibi binlerce kilometrelik bir alana yayılabilen ortak bir ekolojiyi paylaşmaktadır. Bu ayrımı, nehir havzası, dağ silsilesi ya da plato gibi jeo-bölgeler takip etmektedir. Yerel düzeydeyse Sale insanoğulların ihtiyaçlarının tanımlandığı yer olarak hayat-bölgesini ortaya koymaktadır. Ona göre hayat-bölgesi zaruri olarak sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Doğanın bu en temel ve en zarif ilkesi olan “kendi kendine yeterlilik” tam

23. Judith Plant, “Searching for Common Ground: Ecofeminism and Bioregionalism,” Irene Diamond ve Gloria Feman Orenstein (der.), *Reweaving the World* içinde (San Francisco: Sierra Book Club, 1991), s. 158.

anlamıyla budur:

Bir toprağın sakinleri yeryüzünü eksiksiz ve içten bir biçimde anlamalıdır. Her şeyi kapsayan en önemli görevimiz yaşadığımız yerin kendisini bilmektir.[...] Kendine özgü toprağı, suyu ve rüzgârıyla temas halinde olup yaşadığımız yerle kurabileceğimiz en yakın ilişkiyi kurmamız gerekmektedir.²⁴

Sale'in, her yerel bölgenin orada yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacağı şeklindeki insan merkezci ya da insanı ölçü alan tezi çok da mantıklı bir temele oturmamaktadır. Belli bir bölgenin insanın tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği fikri için ortaya konan bir neden bulunmamaktadır. Ne de olsa, yeryüzünde iklimin ve coğrafyanın kişinin kendi başına hayatını sürdürmesine olanak sağlamadığı geniş bölgeler bulunmaktadır. Ayrıca çevrenin doğa kısıtlamalarıyla nasıl başa çıkmamız gerektiği sorusuna da tam bir cevap yoktur. Sonuçta, Kuzey Amerika'nın ekolojisi yeryüzünün tüm kıtalarında bulunmamaktadır.

Biyo-bölgeselciliğin yaşadığı kafa karışıklığı demokrasi ve özerklikle ekolojik sürdürülebilirliğe ve kendi kendine yeterliliğe dayandırılan bir âdem-i merkeziyetçiliği otomatik bir biçimde aynı kefeye koymasından kaynaklanmaktadır. Oysaki, ekolojik sürdürülebilirlik ve kendi kendine yeterlilik ilkeleri büyüklüklerine bağlı olarak farklı bölgelerde farklı biçimler alabilirler. Biyo-bölgeselcilik aynı zamanda yerel düzeydeki ekosisteme dair farkındalığın daha geniş ya da küresel ekolojik bağlamı anlamaya yardımcı olduğunu varsaymaktadır. Ancak bu varsayım bütünün tüm parçaların toplamından ibaret olduğu şeklindeki mekanik yaklaşımlı bilime özgü görüşün bir tekrarından fazlası değildir. Bu görüş, Derin Ekoloji akımının savunduğu "her şey ekolojik ve atom-altı seviyede birbiriyle bağlantılı olduğundan,

24. Kirkpatrick Sale, "Bioregionalism," Andrew Dobson (der.), *The Green Reader* içinde (Londra: Andre Deutsch, 1991), s. 79.

insan zihinleri de benzer biçimde birbirleriyle bağlantılı olmalıdır” görüşü kadar hatalıdır. “Var olmak bilmektir” şeklindeki bu ruhani düşünceye, insan hayatının ekolojik temelinin bilinçli bir öğrenme süreciyle anlaşılması gerektiğine inanan kişiler tarafından güçlü itirazlar getirilmektedir. Bir kişinin yaşadığı bölgenin kendine özgülüğünü bilmesi ne yaptığının farkında olan bir siyasi eylemliliğe dair yerel, bölgesel ve küresel bir programla bir araya gelmek zorundadır. Yeryüzünün ekolojik gerçekliğini toplumsal bir bağlamda anlamamız gereklidir. Dolayısıyla görünen odur ki, istenen değişimi yaratmak için toplumsal ve siyasi aktivizmin öncelikli bir araç olduğunu reddeden biyo-bölgeselcilik *New Age* akımının kültürel perspektiflerine yakın bir yerde kendisini konumlandırmaktadır. Buna karşılık, insanoğlunun toplumsal örgütlenmesinin “doğal” sınırlarının ulus-devlet anlayışıyla ya da bir devlet içerisinde siyasi sınırlara göre belirlenen ilçe, semt, şehir gibi yerlerle oluşmaması gerektiğini savunan biyo-bölgeselciliğin görüşlerinde zihin açıcı noktalar da bulunmaktadır. Bu akımın yaşadığımız ekolojik bağlamı siyasi karar verme süreçlerinin esas mekânı haline getirmesi “doğal” bir enternasyonalist geleceğin önünü de açmaktadır.

Ekofeminizm

Ekofeminizmin kökenleri kadınların yürüttüğü anti-militarist hareketlerde yatmaktadır. Yazdıkları bir manifestoda *Left Green Network* ekofeminizmi şöyle tanımlamıştır:

Özgür, barışçıl ve ekolojik bir toplumun yaratılması için kadınların özgürlüğü olmazsa olmazdır. Kapitalizm her ne kadar insanın insanlıktan çıkarılmasında ve doğanın yok edilmesinde yeni boyutlara ulaşmış olsa da, yaşadığımız toplumsal ve ekolojik krizin kökenleri kapitalizmden daha eskidir. Bu krizin kökenleri ataerkilliğin ortaya çıktığı binlerce yıl öncesine gitmektedir. Gene bu dönemde,

Neolitik savaşçı kastların ilkel militarizmi tarihte bir dönüm noktası olarak hiyerarşi, tahakküm ve fetih etrafında yapılanmış erkek yönelimli bir kültürün temellerini oluşturmuş ve bu kültür o dönemden beri toplumsal gelişimimizi zehirlemiştir.

Eko-feminizm, kültürel feminizmin de vurguladığı üzere, kadınların tarihsel ve yaşamsal deneyimlerinin onları doğayla güçlü bir bağı olan besleyici varlıklar haline getirdiğini onaylarken, erkek egemenliğini genetik farklılıklara indirgeyen biyolojik determinizmi reddetmektedir. Eko-feminizm ayrıca erkek egemenliğinin tarihsel analizi ile eleştirisini ve sol feminizmin üzerinde durduğu maddi sömürü düzenini kabul ederken, doğayla olan bağlarımızı inkâr ederek ve insan dışı doğanın sadece insanların araçsal amaçları için var olduğunu düşünerek insanların özgür olacağı bir dünya yaratmayı amaçlayan doğacılık-karşıtı bir yaklaşımı da reddetmektedir. Eko-feminizm hem kültürel feminizmin hem de sol feminizmin en iyi kavrayışlarını bir araya getirip toplumsal ekoloji ekseninde topluma ve doğaya (insan doğası da içinde yer alacak bir biçimde) yönelik düalist olmayan bütünlükçü bir bakış açısı oluşturmayı amaçlamaktadır.²⁵

Toplumsal ekolojistlerin ekofeminizme dair bu görüşlerinin yayımlanmasından bu yana çeşitli ekofeminist ekoller ortaya çıkmıştır. Carolyn Merchant ekofeminizm fikrinin farklı versiyonları olarak liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm, toplumsal ekofeminizm ve sol ekofeminizm şeklinde dört ayrı akım tespit etmiştir.²⁶

25. "Towards a New Politics: Principles and Program of the Vermont and New Hampshire Greens," *Our Generation*, 20: 1 (1988), s. 22-54.

26. Carolyn Merchant, *Radical Ecology* (New York: Routledge, 1992).

ABD’de yeşil sol siyasetinin öncülerinden olan Janet Biehl, *Finding Our Way: Rethinking Ecofeminist Politics* isimli kitabında ekofeminizme önemli bir eleştiri getirmiş ve feminizmin bu biçimine sırtını dönmüştür.²⁷ Biehl’e göre ekofeminizm irrasyonalist düşüncelerden o kadar çok etkilenmiştir ki, tanrıçalara tapınmaya ve büyücülüğe kucak açar hale gelmiştir. Janet Biehl ve diğer politik ekolojistler, grup bilincini arttırmak için kullanılan kristallerin ve beş köşeli yıldızların, söylenen ilahilerin ve çalınan davulların, yapılan ayinlerin ya da meditasyonların ekolojik krizle başa çıkmak için etkisiz olduğunu belirtmektedir. Biehl’e göre eğer “ruhanilik” siyasi ve örgütleyici bir ilke haline getirilip hayatı geliştirmenin bir yolu olarak sunuluyorsa o halde bu kavramın da diğer siyasi programlar gibi siyasi açıdan incelenmesi gerekmektedir:

Tanrıçaya tapınma ruhaniliğinin eleştirel bir analizi [...] sadece üretilen belli bir mitin içeriğini değil aynı zamanda bu mitin gelişmiş bir kapitalist sanayi toplumunda üstlendiği işlevi de işaret etmelidir.²⁸

Janet Biehl, kültürel sembollerin toplumsal gerçekliklerle karıştırılmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre sembollerle kurumlar aynı şeyler değildir. Bir tanrıçaya dayansa bile, egemen bir dini otorite seküler topluma yeğ tutulacak bir şey değildir. Tüm bunlar ekseninde Biehl şunları eklemektedir:

Ekofeminist düşüncelerin çoğu [kadınların] besleyici ve himaye edici niteliklerini biyolojiye indirgeyip özcü bir şekilde ele almakta ve sırf erkekler destekliyor diye bilim-

27. Janet Biehl, *Finding Our Way: Rethinking Ecofeminist Politics* (Montreal: Black Rose Books, 1991).

28. Carolyn Merchant’ın kitabından alıntılanan Biehl’e ait ifade, *Radical Ecology*, s. 195

sel ve kültürel ilerlemeleri reddetmektedir.²⁹

Görünüşe göre ekofeminizm, erkeklerin çevreye yaptıklarını şeytanlaştırırken kadınların yaptıklarını iyi olarak değerlendirmektedir. Ekofeminizmin kabul ettiği şekliyle, kadınların doğayla olan özel ilişkileri ve bunu takip eden siyaset erkeklerin yeryüzüne özen gösterecek bir etik geliştiremeyeceklerini işaret eden bir tavır ortaya koymaktadır. Ekofeminizm ayrıca kapitalizme ve kapitalizmin doğa üzerinde neden böylesi bir tahakküm kurduğuna ilişkin bir analiz getirmemekte ve milyonlarca kadının yaşadığı yoksulluk ya da ırkçılık sorunlarıyla yüzleşmemektedir. Dolayısıyla da, ortaya koydukları perspektif toplumsal ve siyasi değişimi talep etmek açısından zayıf kalmaktadır.

Yurttaşların çevre krizine karşı tepkilerinin bu ideolojik haritası, ekoloji hareketi içerisinde muhtemelen en tutarlı ve en umut verici akım olan politik ekoloji akımı ele almadığı takdirde eksik kalacaktır. Kitabın bir sonraki kısmı, yeşil hareketin eko-Marksist, eko-sosyalist ve toplumsal ekolojist tezahürlerinde varlığını sürdüren politik ekoloji üzerine olacaktır.

29. Age.

Üçüncü Bölüm

Politik Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji

Ekoloji hareketi için yapılması gereken en öncelikli ve en önemli tespit, çevrecilikle aynı şey olmadığıdır. *Friends of the Earth* derneğinin yöneticisi ve İngiltere'deki Yeşiller hareketinin en önemli sözcüsü olan Jonathan Porritt bu konuya dair şunları belirtmiştir:

“Yeşil olmanın” asli bir parçasının çevreye yönelik bir ilgi (ideolojinin kendine göre temel bir karakteristiği) olduğu oldukça açık bir gerçek gibi görünmekteyse de, bu ilgi yeşil olmak için tek başına yeterli değildir. Aradaki temel fark, ekoloji hareketinin, çevreye duyulan ilginin doğayla kurduğumuz ilişkide ve toplumsal ve siyasal hayat biçimimizde de radikal değişiklikleri gerekli kıldığını iddia etmesidir. Buna karşılık, çevrecilik çevre sorunlarına yönelik yönetimsel bir yaklaşım benimsemekte, bu sorunların üretim ve tüketimle ilgili mevcut değerlerimizde ya da yollarımızda esaslı değişikliklere gitmeden çözülebileceğine dair inancını korumaktadır.³⁰

30. Andrew Dobson, *Green Political Thought* (Londra: Unwin Hyman, 1990), s. 13.

Kökenleri

1960'larda farklı felsefi perspektiflerden ilham alan bir yeni Sol hareket ortaya çıktı. Esasen gençlerden ve farklı siyasi cephelerde eylemlilik gösteren insanlardan oluşan bu hareket 1970'lerin başı itibariyle bir dizi yeni toplumsal hareketin yükselmesinin önünü açtı. Kitapta daha önce de belirtildiği gibi savaş karşıtları, feministler, komüniterler ve ekolojistler bu hareketlerin bazılarını oluşturmaktaydı. Bu hareketleri geçmişten günümüze kadar şekillendiren temel ilkeler ve eylem yöntemleri ulusal sınırları aşan verimli bir etkileşim süreci içerisinde gelişti. Yer darlığı sebebiyle, bu hareketlerin toplumlarımızın yaşadığı krize dair teorilerini ve analizlerini ya da ortaya koydukları çözüm önerilerini bu kitapta ele almamız mümkün değildir. (Hâlihazırda, yeni toplumsal hareketlerin kökenleri ve gelişimi üzerine açıklayıcı ve analitik türden ciddi bir literatür vardır). Bu kitapta yapacağımız politik ekolojinin temel bazı katkılarını sıralamaktan ibaret olacaktır.

Bilimin geleneksel haline karşı eleştirel olsa da, politik ekoloji yaşanan ekolojik krizin bilimsel olarak doğrulanabileceğini kabul etmektedir. Buna karşılık, çevrecilik hareketinden farklı olarak politik ekoloji, ekoloji biliminin siyasi düşüncelerden ayırtılamayacağı söylemekte ve aslında kendinin bazı politik düşünceleri ortaya koymaktadır. Politik ekolojiye göre ekolojik kriz yeryüzünü bir bütün olarak etkilediği için bu krize yönelik izole çabalar başarısız olmaya mahkûmdur; bu çabalar arasında koordinasyon olmalıdır ve bu koordinasyon da dünya genelinde olmalıdır. Bununla beraber, "devlet emperyalizmi" olarak adlandırdığı güce karşı politik ekoloji yerel ve bölgesel seviyede eylemliliğe öncelik vermektedir. Avrupa'da Yeşiller hareketi, ulus-devletin üstünlüğüne karşı bölgelerden oluşan bir birliğin kurulmasını savunmakta ve Güney yarımküredeki halklarla somut dayanışma çağrıları yapmaktadır. Politik ekolojinin bir diğer özelliği ise, mevcut tüketim toplumunun üzerine inşa edildiği sınırsız büyüme ve malların sınırsız birikimi ideolojisine karşı

olarak hayat kalitesi düşüncesini yeniden tanımlamasıdır.

Yeşil bir dünya görüşünün ne olduğuna dair çabucak bir fikir edinmek için yeşil değerler ve hedeflerle egemen anlayışın öğeleri şu şekilde yan yana konabilir:

1. Kapitalist (devlet ya da özel şirketler) sanayi.
2. Maddiyatçı değerlerin baskınlığı.
3. İndirgemeci analiz.
4. Geleceğe dair determinist bir yaklaşım.
5. Agresif bireycilik.
6. İnsan merkezcilik.
7. Dışsal güdülenmeler.
8. Rasyonalizm.
9. Ataerkil değerler.
10. Kurumsallaşmış şiddet.
11. Sınırsız ekonomik büyüme.
12. Sınırsız bir ticaret için üretim.
13. Gelir dağılımında eşitsizlik.
14. Dünya genelinde “serbest piyasa”.
15. Tüketicinin korunması yerine tüketimi kamçılayan taleplerin yaratılması.
16. Kendi başının çaresine bakmak için çalışmak.
17. Teknolojik gelişmenin koşulsuz kabulü.
18. Merkezîyetçi, geniş ölçekli ekonomiler.
19. Hiyerarşik toplumsal yapı.
20. Uzmanlara bağımlılık.
21. Temsili demokrasi.
22. Kanun ve nizam.
23. Ulusal egemenlik.
24. Doğa üzerinde tahakküm.
25. Çevrecilik.
26. Çevreye dair devlet idaresi.
27. Nükleer enerji.
28. Yüksek enerji tüketimi.
29. Ulusal güvenlik ve askeri üretim.

1. Sürdürülebilir bir kalkınma için ekolojik bir çerçeve.
2. Ruhani değerleri arayış.
3. Bir sentez ve organik analiz oluşturma çabası.
4. Esneklik ve kişisel özerkliğe vurgu.
5. Toplulukçu ve işbirliğine dayanan bir toplum hedefi.
6. Biyo-merkezli bir hümanizm.
7. Kişisel motivasyon ve kişisel büyüme.
8. Sezgilerin yön verdiği bir mantık.
9. Feminist değerler.
10. Gandi'yi takip eden bir şiddet karşıtlığı.
11. Doğanın sınırlamalarına göre kaliteli bir hayat ve dengeli bir büyüme.
12. Malların ve hizmetlerin kullanışlı bir şekilde üretimi.
13. Gelirlerin eşitlenmesi.
14. Yerel ihtiyaçlar için yerel üretim, kendi kendine yetme.
15. Gönüllü bir sadelik.
16. Kendi mutluluğu için çalışmak.
17. Bilim ve teknolojinin toplumun ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi.
18. Âdem-i merkezîyetçilik ve insan ölçekli ekonomi.
19. Hiyerarşik olmayan toplumsal düzen.
20. Yurttaşların katılımcı olmaları ve görüşlerini belirtmeleri
21. Doğrudan demokrasi.
22. Özgürlükçü değerler.
23. Enternasyonalizm ve dayanışma.
24. Doğayla işbirliği.
25. Ekoloji.
26. Ekosistemin sınırlarının farkında olmak.
27. Yenilenebilir kaynaklar kullanmak.
28. Enerji tüketiminin azaltılması.
29. Silahsızlanma ile toplumsal ve sivil savunma.

Daha önce de belirtildiği üzere, bu kitabın amacı bu kavramların ne anlamlara geldiğini incelemek değildir. Ancak çizelgede yer alan fikirler yelpazesinin Yeşil partilerin dünya genelinde savunduğu dünya görüşüyle uyumlu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm bu fikirler, kısmen yaşanan ekolojik krizin şiddeti karşısında çevrecilik hareketinin sınırlı etkisine karşı eleştirel bir tepkinin yanı sıra Marksizmin ve sosyal demokrasinin toplumu dönüştürmekteki başarısızlığına bir tepki olarak da gelişmiştir. Özgün ve yeni siyasi programlar getirme dışında, 1980'lerde dünya genelinde ortaya çıkmaya başlayan Yeşil hareketin siyasi partileri geleneksel siyasi partilerin siyaset yapma tarzından ayrılarak ve taban demokrasisine vurgu yaparak yeni bir siyaset tarzının temsilcisi olmuş ve yeni bir siyaset kültürü oluşturmaya çalışmıştır.

Yeşil hareketine yakın ilk siyasi parti 1972 yılında Yeni Zelenda'da *Values Party* (Değerler Partisi) adıyla kurulmuştur. Bunu 1973'te İngiltere'de *The People* (Halk) ismiyle kurulan küçük bir siyasi parti izlemiştir. Bu partinin ismi sonradan *Ecology Party* (Ekoloji Partisi) olarak değiştirilmiş ve nihayet 1985 yılında *Green Party* (Yeşiller Partisi) ismini almıştır. Yakın dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de dâhil olmak üzere neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde Yeşiller Partisi ismiyle siyasi partiler kurulmuştur. Japonya ve Meksika'da da Yeşiller Partisi bulunmaktadır. Avrupalı Yeşil partiler Brüksel'de bulunan uluslararası bir eşgüdüm organı aracılığıyla ve Strasburg'daki Avrupa Parlamentosu'na seçilen Yeşil milletvekillerinin işbirliğiyle birbiriyle bağlantılıdır. Rio Dünya Zirvesi'nden beri de dünya genelindeki Yeşil partiler aralarında uluslararası bağlantılar kurmuşlardır.

Kanada'da küçük bir ulusal Yeşiller Partisi'nin yanı sıra eyalet temelli birtakım Yeşiller partileri de bulunmaktadır. ABD'deki Yeşiller Partisi bir dizi eyalette aday üyeleri bulunmakla birlikte başlangıçta ulusal seçimler üzerine odaklanmadı. Sonrasında, Ralph Nader ve Jill Stein gibi başkanlık adayı olan üyeleri oldu. Kuzey Amerika'daki Yeşillerin üyeleri arasında yerel yönetimleri ve mahalleleri siyasal eylemliliğin özel bir alanı olarak görenler

de bulunmaktadır. Bu kesimler Yeşil hareketin “küresel düşün, yerel hareket et” sloganını kendilerine bayrak edinmekte ve ulusal seviyede bir iktidar arayışı yerine daha gerçekçi ve arzu edilir bir proje olarak “Yeşil Kentler” yaratmaya çabalamaktadır.

Nispi temsil sisteminin olduğu ülkelerde, Yeşiller ulusal meclislere girmeyi başarırken, farklı yerlerde de yerel yönetimlere ve çeşitli bölgesel meclislere seçilmişlerdir. Batı Almanya’da *Die Grünen* (Yeşiller) isimli partinin yükselişi ve 1983 seçimlerinde ilk kez meclise girmeyi başarması dünya siyasetinin dikkatinin “Yeşil” kelimesine yönelmesine yol açtı. Bu dönemde, *Die Grünen* 1960’lar ile 1970’lerin toplumsal hareketlerinin en özgün ve en yaratıcı fikirlerini sentezleyen bir değişim için geniş kapsamlı bir siyasi program açıkladı. Bu programda parti, birbirleriyle ilişkili halinde ve küresel olduklarının altını çizerek mevcut ekolojik, ekonomik ve siyasi krizlere dair bütünlükçü bir yaklaşıma dayanan öneriler sunmaktaydı.

Her ne kadar çevre krizine bir öncelik atfetseler de, Yeşiller hareketi sadece bu krizle ilgilenmemektedir. Çok gündemli bir yaklaşımı savunan Yeşiller çeşitli toplumsal hareketlerle yakın bir ilişki içinde olan bağımsız bir siyasi eylemliliği teşvik etmektedir. Ancak Yeşiller hareketi içerisinde “Açık Yeşiller” (esasen uzlaşmacı ve “bir şeylerin değişmesi için” seçimlere bel bağlamış olan reformcular) şeklinde bir görüşü savunanlar olduğu gibi “Koyu Yeşiller” (taban aktivizminin ve sadece bir eğitim aktivitesi olarak seçimlere sınırlı bir katılım göstermek gerektiğinin altını çizen ve radikal siyasetin, feminizmin ve anti-militarizmin bir sentezini oluşturan köktenciler, kızıl Yeşiller ve anarko-Yeşiller) gibi görüşleri savunanlar da bulunmaktadır.

Sadece Alman Yeşiller Partisi’nin değil neredeyse tüm Yeşil partilerin bir zayıflığıysa liberal demokrasinin ve parlamentarizmin sınırlarına dair yeteri kadar derin bir eleştiri geliştirememeleridir. Bunun sonucunda, devletin politik iktidarının dinamiklerine ve mevcut düzenin muhalifleri kendi içinde eritme kapasitesine dair radikal bir anlayışları da bulunmamaktadır. Bu önemli mesele kitabın ilerleyen kısımlarında tekrar ele alınacaktır.

Yeni Bir Siyasi Kültüre Doğru

Her ulus-devletin hem kurumsal hem de psikolojik bir entegrasyon ve toplumsallaştırıcı güç rolünü üstlenen resmi bir ulusal kültürü bulunur. Bu kültür etki alanındaki bireylere egemen değerleri ve davranış biçimlerini aşılır. Ancak bu egemen değerler her zaman herkes tarafından kabul görmezler. Özellikle belli bir düzeyde çoğulculuğun olduğu toplumlarda bu çatlaklardan sızan bazı alternatif siyasi kültürler ortaya çıkabilir.

Egemen gelenekle yüzleşen politik ekolojistler yeni bir siyasi kültür oluşturmak için her çabayı gösterirler. Bu sebeple, kendi mitlerinin ve sembollerinin yanı sıra kendi siyasi ve kültürel pratiklerini oluşturan politik ekolojistler özerk bir kimliğe sahip olmuşlardır. Ortaya çıkan bu muhalif kültürün düzen içine söğürülme baskılarına karşı dayanıp dayanamayacağı halen ucu açık bir konudur.

Genel olarak devlet kendisini halkının *koruyucusu* olarak tanımlar. Buna karşılık ekolojistler bu miti köhne ve yıkıcı bulup alternatif bir vizyon öne sürmüştür. Onlara göre iktidar yerel düzeyde ve yurttaş denetiminde olmalıdır ve bu doğrultuda bölgeleri, kentleri ya da köyleri siyasal eylemlilik alanları olarak belirlerler. Ekolojistler aynı zamanda nihai hedefleri olan toplumsal ve siyasi dönüşüm için yaşadığımız gezegeni ulus-devletlerden ibaret görmeyip bir bütün olarak ele alırlar. Bunlara ait olan; “küresel düşün, yerel hareket et” düsturu tam da bu noktaya denk düşmektedir. Siyasi mücadeleye dair bu alternatif vizyona ayrıca ilk olarak Fritz Schumacher tarafından ifade edilen “küçük güzeldir” ilkesine dayanan küçük ölçekli ekonomik gelişim tercihi eşlik etmektedir. Dolayısıyla, ekolojistler devlet temelli teknokratik çözümlere ve devasa büyüklüklere sahip projelere karşı bir direnç göstermektedir. İnsan ölçeğini aşan her şey onlar için şüphe uyandırıcıdır. Yeşillerin ölçek konusundaki bu ısrarlı hassasiyeti konusunda Jonathon Porritt şunları yazmıştır:

Büyümeyle ilgili çevre ve biyoloji kaynaklı sınırlamalar elimizi kolumuzu bağladıkça, bürokrasilerimizin artan acizliğinin

ve düşen performansının dayattığı kurumsal sınırlarla karşı karşıya kalıyoruz. Pek çok bürokratik yapıda birbirine bağımlılık ve karmaşıklık o kadar yüksek seviyelere çıkmıştır ki, bu yapılar içindeki en becerikli karar vericiler bile oldukça bunalmış bir haldedir. Böylesi karmaşık bir yapıyı koordine etmenin ciddi masrafları vardır. Bir örgüt ya da bürokratik yapı büyüdükçe daha değişmez ve esnemez bir hale geldiği gibi yaratıcı ve ayırksı düşünceler için de daha az yer kalmaktadır. Benzer biçimde, bu yapılar büyüdükçe standartlaşmış ve gayri şahsileşmiş işlemlerin insanların hissettiği yabancılaşmayı arttırması daha olası hale gelmektedir.³¹

Porritt'in de gözlemlediği üzere insan ölçeği düşüncesi büyük olana karşı basit bir alerjik tavırdan şüphesiz daha fazlasıdır. Büyüklük sadece niceliksel değil niteliksel olarak da ele alınmalıdır. Porritt'e göre "haddinden büyük olan büyük olmasıyla saygınlığımızı yok etmekte, bizleri etkin katılımcılar yerine pasif alıcılara çevirmekte, özerklik duygumuzu yok edip bağımlı hale getirmekte ve bizleri yaptığımız işle beraber yaşadığımız insanlardan yabancılaştırmaktadır."³²

Devlet temelli teknolojik çözümlere karşı olmasının yanı sıra Yeşiller hareketi bir topluluk yaratma ya da bir topluluğu yeniden yaratma düşüncesine de sıkı sıkıya bağlıdır. Örneğin, 1986 yılında dönemin Fransız Yeşiller Partisi lideri şöyle demiştir: "Komün, özellikle de küçük kırsal bir komün bizim arzuladığımız toplum için tercih ettiğimiz temeldir. Bunu ihmal etmek ciddi bir hata olacaktır."

Şaşırtıcı olmayan biçimde yeşil ve sarı renklere ekolojistlerin kullandıkları sembollerde sıklıkla rastlanmaktadır. Yeşil bitki örtüsünü çağrıştırırken sarı güneşi anımsatır. Yeşiller hareketinde yaygın kullanılan bir sembol olan ayçiçeği ise bu iki rengi

31. Jonathan Porritt, *Seeing Green: The Politics of Ecology Explained* (Oxford: Blackwell, 1984), s. 87-88.

32. Age, s. 87.

de içinde barındırıp yenilenebilir bir enerji kaynağı olan güneş yüzünü dönmesiyle bilinir. Bisiklet kullanımı toplumu yeniden insanileştirmek adına önemli bir araç olarak kabul edildiğinden, bisikletin kendisi de Yeşiller hareketinde sıkça kullanılan bir diğer önemli simgedir.

Geleneksel siyaset eğilimlerinin aksine, Yeşiller siyaseti kişisel ve toplumsal etiğe yoğun bir ilgi gösterir. Buna karşılık, partinin kendisi ahlaki davranışlarda bir hakem olarak görülmez ve asıl önem kişisel vicdana verilir. Etik meselesine verdikleri bu önem yüzünden Yeşiller hareketi sıklıkla alaya alınmış ve kendini beğenmiş bir sofulukla ve *reel politikanın* gereklerini yerine getirmemekle suçlanmıştır.

Eko-Sosyalizm

Eko-sosyalizmin pek çok türü bulunmaktadır ve çevrecilikle sosyal demokrasiyi harmanlamaya çalışan eko-sosyal demokratlar da bunlardan birini oluşturur. ABD’de bulunan *Democratic Socialists* (Demokratik Sosyalistler) ve Kanada’da faaliyet gösteren *New Democratic Party* (Yeni Demokrat Parti) de dâhil olmak üzere sosyal demokrat tüm siyasi partiler programlarına çevreyle ilgili konuları da katmaya çalışmaktadır. Ancak bu programlar devleti metafiziksel bir yere koyan bir duruma saplanıp kalmışlar ve bunun sonucu olarak çevrenin korunması için gerekli koşulun sosyal demokratların seçimle iktidara gelmesi olduğunu savunmaktadırlar. Bu partilerin iddialarını meşrulaştırmak ve çevre konularında bir sözcü olarak güvenilirlik kazanmak için başvurdukları yollardan biri İsveç gibi sosyal demokratların iktidarda olduğu ülkelerde yürürlüğe girmiş olan çevre mevzuatlarına dikkat çekmektir. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütleri de güçlendirmeyi amaçlayan bu partiler, Willy Brandt’ın (1980) başkanlık ettiği *North-South Commission* ya da Gro Harlem Brundtland’in hazırlattığı *Our Common Future* raporu (1987) gibi örneklerden de anlaşılabilceği üzere gelişmekte olan

ülkelere dış yardımlar sunulmasını desteklemektedirler.

Marksizm ile ekoloji arasında bir sentez oluşturmaya çalışan eko-Marksizm de eko-sosyalizm içerisinde yer alan kesimlerden biridir. Genel olarak Marksist teorik çerçevenin içerisinde kalan eko-Marksistler geçmişte olduğu gibi ekonomi-politik üzerine odaklanmaktadırlar. Her ne kadar doğanın sınırsız bir bolluğa sahip olduğunu savunan ve üretimi kutsayan klasik Marksist teorilere mesafeli olsalar ve ekonominin önceliğine inanan indirgemeci analizlerin ötesine geçmeye çalışsalar da, eko-Marksistler üretim ilişkilerindeki değişimi toptan bir toplumsal ve siyasi değişimin motoru olarak görmekten halen vazgeçmiş değildir. Eski sosyalist devlet blok'unun içler acısı çevre karnesine dair analizlerinde, eko-Marksistler suçu Taylorizm'e ve Fordist endüstriyel örgütlenme modelinin bu ülkelerde geniş ölçüde benimsenmesine atfetmektedirler.

Eko-Marksistler, Yeşillerin âdem-i merkezîyetçiliğe ve siyasal eylemlilik ve toplumsal gelişme için yerele güçlü bir biçimde vurgu yapmalarından rahatsızlık duymaya devam etmektedirler. Eko-Marksist teorilerin öne çıkan bir örneği, James O'Connor'ın genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Capitalism, Nature, Socialism* isimli ABD'de yayımlanan dergidir. "Sosyalizm ve Ekoloji" başlığına sahip bir makalesinde O'Connor Yeşillerin yerelcilik vurgusuna karşı çıkmış ve ekolojik sorunların hem nedeni hem de sonucu olan ekolojik ve ekonomik sorunların yerel olarak çözülemeyeceğini ileri sürmüştür.³³ Marksist Sol'un geleneksel olarak tasavvur ettiği şekliyle merkezîyetçiliğin başarısızlığını kabul eden O'Connor hem merkezîyetçiliği hem de yerelciliği reddetme çağrısında bulunmuştur. Uygulanabilir tek siyasi örgüt biçiminin demokratik devlet olduğunu öne süren O'Connor buna karşılık böylesi bir demokratik devletin olası somut biçimlerini işaret eden örnekler sunamamıştır.

Daha geleneksel Marksistlerin önemli bir kısmı kendi dü-

33. James O'Connor, "Socialism and Ecology," *Our Generation*, 22: 1&2, (1990- 91), s. 81.

şünceleri açısından çevre ve ekoloji hareketlerine karşı tereddütlerini koruyup bu hareketlerde dikkatleri daha önemli olan sınıf meselelerinden başka yerlere çekme eğilimi görmektedirler.

Eko-sosyalizmin açık ara en karmaşık ve en ilginç grubuysa Avrupa'nın Yeşil Seçeneği (*Europe's Green Alternative*) isimli manifestonun da yazarları olan Avrupalı özgürlükçü eko-sosyalistlerdir. Bu grup ulus-devletler yerine ekonomik açıdan âdem-i merkezîyetçi, feminist ilkelerle biçimlenmiş ve iktidarın keyfi uygulamalarına dayanmayan toplumsal yapılar inşa edilerek özerk bölgelerden oluşan bir kıta tasavvur etmektedir. Eko-sosyalist değişimin devlet aracılığıyla gerçekleştirilemeyeceğini öne süren bu grup yurttaşların ekonomiyi denetlemesini savunmaktadır. Bu grubun yazdığı bahsi geçen manifesto uzun uzun alıntılanmayı hak etmektedir. Onlara göre ekoloji hareketi, "tüm iktidarları (işverenler, teknokrasi, ataerkillik, ordu, siyasi partiler, kilise, devlet) kademe kademe aşındıran" ve ağır ağır yükselen yeni bir uluslararası direnişin parçasıdır.³⁴

Manifestonun "Bırakın Devlet Sararıp Solsun" altbaşlıklı bölümünde özgürlükçü eko-sosyalistler şunları açıklamaktadır:

Toplumların karşılaştıkları sorunların pek çoğu sadece şu iki koşul sağlandığında çözülebilir: İlkin, insanların çok büyük bir kısmı (teoride hepsi) kendi ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların giderilme yolunu gerçek anlamda tanımlayabilme olanağına sahip olmalı ve tüm bu süreci baştan sona denetleyebilmelidir. İkincisi, çözümler sıkı bir taban hareketine dayanacak şekilde yerel ve bölgesel düzeylerde aranmalıdır, zira bu çabalar yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik ve eleştirel kullanımı sayesinde herhangi bir kısa devre yaşamadan doğrudan küresel olgularla zaten bağlantılı hale gelecektir. Ekolojik ve toplumsal risklere karşı siyasi reaksiyon her şey-

34. Penny Kemp, *Europe's Green Alternative: Manifesto for a New World* (Montreal: Black Rose Books, 1992).

den önce demokratik, âdem-i merkezîyetçi, katılımcı ve olabildiğince doğrudan olmalıdır. Yaşam ile ekolojik ve toplumsal sorunların birbirlerine olan bağımlılığına dair farkındalık daha fazla arttıkça, çoğulculuk hakkına olan ihtiyaç da artacaktır.³⁵

Bu grup, âdem-i merkezîyetçiliği şöyle anlamaktadırlar:

Feodal bölümlenmeler ya da sadece en tepede birlik oluşturma hali yerine bölgelerden oluşacak olan bir Avrupa, otoriter bir üst-ülkenin (*super-state*) yaratılmasını engelleyeceği gibi mevcut Avrupa Birliği üye devletleri yerine daha küçük egemen devletlerden oluşan bir mozaik oluşturacaktır. Federe toplulukların ve bu toplulukları oluşturan halkların kendilerini özgürce ifade etmeleri ve kendi kaderlerini tayin etme hakları hiçbir koşulda yok edilemeyecektir...

İhtiyacımız olan yıkmak yerine kurmak, devleti fethetmek yerine yeni radikal siyasi kurumları sürekli yaratmak ve denemektir. Böylesi bir çözüm daha önce asla böyle geniş bir ölçekte ortaya konmamıştır.³⁶

Manifestonun “Ne Yapabiliriz?” bölümünde yurttaşlığın tanımını yeniden yapılmaktadır:

Bizim ortaya koyacağımız eko-sosyalist proje temsili sistem ile doğrudan demokrasi arasındaki çelişkiyi göz önünde bulundurmaktır. Temsili sistemi aşmak, mevcut devlet kurumlarını ve aygıtını (siyasi partiler de dâhil olmak üzere) değiştirmek ve ayrıca henüz ta-

35. Age, s. 41.

36. Age, s. 42-43.

hayyül edilmemiş bir biçimde doğrudan demokrasiyi her türlü seviyede arttırmak anlamına gelmektedir. Ortaya çıkan her durum, her türlü konunun tanımlanmasını ve incelenmesini gerektirecektir. Siyaseti bir meslek haline getiren her türlü girişime karşı savaşıcağız.³⁷

Oligarşinin katı yönetiminin, profesyonelleşmenin ve muhalefeti düzen içerisinde eritmenin tehlikelerinden de endişelenen özgürlükçü eko-sosyalistler siyasi örgütlenmenin dışlayıcı biçimi olan siyasi partiler konusunda temkinlidirler:

Eko-sosyalistler olarak bizler alternatif, bağımsız, yeşil hareketlerin daha fazla yenilik üretmek ve henüz keşfedilmemiş siyasi örgütlenme türlerini yaratmak için güçlenmesini istiyoruz. Dolayısıyla, yeşil dinamiklerin parti siyasetine boğulmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bir parti şeklinde örgütlenmek, bireylerin bağımsızlıklarını korumaları ve siyasi kurumların bir parçası olmaları için sadece geçici bir uzlaşma olarak kabul edilebilir. Kurulacak böylesi bir siyasi parti içerisinde kadınların eşit biçimde temsil edilmesi gerekmektedir. Parti içerisinde görüş ayrılıkları özgürce ifade edilebilmeli ve kabullenilmelidir. Sorumluluklar dönüşümlü bir şekilde paylaşılıp kontrol edilmelidir. Hiçbir çizgi, grup ya da kişi kendi iradesini başkalarına dayatmamalıdır. Buna karşılık, bireysellik vasatlık ve klişelikle yok edilmemelidir.³⁸

Yaptıkları pek çok açıklama ve öneride özgürlükçü eko-sosyalistler aşağıda ele alacağımız “toplumsal ekoloji” düşüncesiyle benzerlik göstermektedir. Ancak toplumsal ekoloji ekolünde ekolojik ve toplumsal değişim için hayati bir önem taşıyan yerel

37. Age, s. 62.

38. Age, s. 94.

yönetimci yaklaşım bu kesim tarafından tam anlamıyla sahiplenilmemektedir. Her ne kadar bölgelerden oluşan bir kıtayı destekleyip ulus-devleti reddediyor olsalar da, Avrupa'daki özgürlükçü eko-sosyalistler hedef koydukları radikal toplumsal ve siyasi değişimlerin gerçekleşmesi için siyasi ve ekonomik kurumlardan belirgin bir yapı tanımlamayı başaramamışlardır.

Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekoloji hareketinin dayandığı kökenlerinin siyasete de yansımaları, zengin bir felsefi düşünceye dayanmaktadır. Kapsamlı ve sistematik olan bu felsefi düşünce 20. yüzyıl ekofelsefesindeki en büyük ilerlemeyi temsil etmektedir. Toplumsal ekoloji teorisinin kurucusu ABD'li radikal ekolojist Murray Bookchin'dir. 1950'li yıllardan beri ustaca bu felsefenin temellerini oluşturma işine girişen Bookchin düşüncelerinde tarih, teknoloji ve kentleşmeyi bir arada ele almıştır. Bookchin bir üniversiteye kapağı atmış akademik bir düşünür olmak yerine verimli bir yazar, uzun yıllar boyunca politik bir eylemci ve radikal bir araştırmacıydı. Kararlı bir kapitalizm ve devlet karşıtı olmayı sürdüren Bookchin sürekli olarak yurttaş siyaseti için olası yeni yolları araştırmıştır.

Bookchin'in en önemli felsefi çalışması 1982'de yayımladığı *The Ecology of Freedom* (Özgürlüğün Ekolojisi) kitabıyken en önemli siyasi çalışması ise 1987 yılında yayımlanan *Urbanization without Cities* (Kentsiz Kentleşme) kitabıdır. Bu kitaplarında ve diğer çalışmalarında Bookchin, çevre krizi gibi tüm mevcut ekolojik sorunların, derinlerde yatan toplumsal sorunlardan kaynaklandığını ve "ekolojik sorunların" "toplumsal sorunlardan" ayrıştırılamayacağını ifade ederek toplumsal ekoloji kavramını toplumsal yönüyle tanımlamaktadır. Dolayısıyla, toplumdaki somut toplumsal sorunları kararlı bir biçimde ele almadan yaşadığımız çevre sorunları tam anlamıyla anlaşılamayacak ve nihai bir çözüme kavuşamayacaktır. Bookchin'e göre doğanın sömü-

rülmesi insanlar arasında gerçekleşen sömürünün ve hiyerarşik tahakkümün bir yansımasıdır. İnsanların doğayla olan sorunlu ilişkisi, toplumlarımızda var olan sosyo-ekonomik, etnik, toplumsal cinsiyetçi ve kültür kaynaklı çatışma ve yabancılaştırmanın semptomlarından biridir. Tüm bu toplumsal bağdaşmazlıklar, kârı, işçilerin sömürülmesini, kontrolden çıkmış bir kentleşmeyi, endüstriyel genişlemeyi, geniş ölçekli madenciliği ve diğer pek çok olguyu dışlayarak ilerlemeyi sadece şirketlerin çıkarlarıyla tanımlamayı merkezine alan bir ticaret anlayışında ekonomik olarak anlamını bulmaktadır. Düzenin böylesi nitelikleri, kaba bir maddiyatçılık ve patolojik tüketim kültürüyle daha da güçlü hale gelmekte ve pek çok toplumsal faktör de bu sürece dayanak oluşturmaktadır. Sonuç olarak böylesi toplumsal altüst oluşlar günümüzde karşılaştığımız neredeyse tüm ciddi ekolojik altüst oluşlarda (doğal felaketlerle ortaya çıkan sorunları elbette ayrı bir yere koymamız gerekmektedir) yeniden üretilmektedir.

Ekolojik krizi toplumsal krizden ayırştırmak ya da ikisi arasındaki hayati ilişkiye karşı sadece göstermelik bir ilgi geliştirmek bizim büyüyen çevre krizinin kaynaklarını fena halde yanlış yorumlamamıza yol açacaktır. Günümüz toplumlarının piyasa kapitalizmine saplanıp kaldığını ve piyasa kapitalizminin daha fazla büyüme uğruna acımasız bir rekabet etrafında şekillendiğini, toptan değiştirilmesi gereken insanlık dışı ve kendi kendine işleyen bir mekanizma olduğunu anlamadığımız sürece cevapları hep başka yerlerde arayıp yaşadığımız çevre sorunları için teknoloji, göç, nüfus artışı gibi düşman bellediğimiz olguları yanlış bir şekilde suçlayacağız. Başka bir deyişle, toplumsal patolojinin kendisi yerine bu patolojinin çirkin semptomlarına odaklandığımız sürece yürüttüğümüz çabalar iyileştirici olmak yerine sadece kozmetik değişiklikler sunan dar hedeflerle sınırlı kalacaktır. Daha da fazlası, hem bizlere hem de yaşadığımız toplumlara yoğun bir şekilde sızıp bunları biçimsizleştiren tahakkümün ve sömürünün derinliklerinde yatan zihniyeti ve süre giden sömürücü sınıf ilişkilerini de böylece gözden kaçırmış oluruz. Kurduğumuz medeniyetin doğa üzerinde neden ve nasıl bir tahakküm

kurduğunu ve doğayı neden ve nasıl sömürdüğünü anlamamız sadece ekolojik ve toplumsal sorunları bir arada değerlendiren bir yaklaşımla mümkün olacaktır. Yaşadığımız sorunun barındırdığı çirkin gerçeği ve bunu değiştirmek için gereken projenin ölçeğini toplumsal ekolojistler işte böyle açık bir şekilde ifade etmektedir.

Bu radikal ekolojinin derin sistemik vizyonu ve siyaseti, şirketlerin gücü, ekonomi üzerindeki büyük etkileri ve popüler kültür üzerindeki tahakkümü karşısında çaresiz kalan, STÖ'lerin bir örneğini oluşturduğu ana akım çevrecilikte hüküm süren reformculukla taban tabana zıttır. Bu STÖ'ler ayrıca geleneksel siyasetin toplumun siyaset kültürü üzerindeki boğucu etkisi, bu etkinin bir sonucu olarak pek çok siyasetçinin ve yandaşlarının dar görüşlülüğü, hüküm süren siyasi kurumlarla insanlar arasındaki bağlantısızlık karşısında da yetersiz kalmakta ve kitle iletişim araçlarını, onların kamuoyu oluşturma ve rıza üretmedeki rolünü de sorgulamakta başarısız olmaktadır. Dolayısıyla, bu siyasi meselelerle yüzleşme konusundaki başarısızlıkları sebebiyle böylesi bir ılımlı çevrecilik çoğunlukla yanlış bir farkındalık yaratmakta ve konuyla ilgili insanların hâlihazırdaki öfkelerini kapitalizmin kendisine yöneltmek yerine mektup yazmak ya da belli kampanyalara bağış yapmak gibi zararsız eylemlere yönlendirmektedir. Bu tarz bir çevreciliği yürüten örgütler ne kadar etkin gözükürlerse gözüksünler, çabaları yetersiz kalmaya mahkûmdur.

Kasıtlı olarak yaratılan bu kafa karışıklığının Kanada'daki bir örneği David Suzuki'dir. Çevre krizi için kamunun eğitime dair öncü rolüne karşın Suzuki bir sistem değişikliğinden bahsetmekten özellikle kaçınmaktadır ve aslında önemli olan katkısı da bu sebeple sınırlı kalmaktadır. Diğer bir örnek de Naomi Klein'dır. *This Changes Everything* isimli en son kitabında Klein, iklim krizinin sebebi olarak serbest piyasa ekonomisine dayanan neoliberal kapitalizmin hayati rolünü başarılı bir biçimde incelemiş olsa da, böylesi bir düzeni aşacak radikal bir siyaset için yol haritası ortaya koymakta utangaçtır. Kitle iletişim araçlarının geniş yer verdiği halka mal olmuş böylesi sözcülerin reformist çevreciliğiyle, etkileyicilikten uzak güçsüz bir rol üstlenmek çev-

recilik için kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

Çevre hareketlerinin aklını karıştıran yavan çevrecilik kendisini farklı biçimlerde de gösterebilmektedir. Kendilerini politik aktör olarak gösteren bazı çevrecilerin toplumsal etkenler yerine duygusal panteist bir “eko-ruhaniliğe” öncelik tanımaları, gerçekte başa çıkabilme becerileri hakkında ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır. Bunların dışında, imajlarına ve sosyalleşmeye tutunmuş, siyasi eğilimlerini bir moda gibi sergileyen ve dolayısıyla da özgün bir radikal topluluğa sahip tüm bir alt-kültürün (bu kesim birazdan ciddi bir biçimde ele alınacaktır) de kafasını karıştıran “yaşam tarzı” eylemcileri de benzer bir konuma sahiptir. Ve elbette ekolojik değişimin öznesi olarak tüketici kültürü pazarlayan halkla ilişkiler endüstrisinin yarattığı tüm bir dünyaya yayılmış eko-tüketimcilik trendi de unutulmamalıdır.

Her ne kadar kabul etmesi zor ve acı olsa da, büyüme adına ekonomik büyümenin (şirketlerin, devletlerin ve bürokrasilerin çıkarları doğal olarak bununla uyumludur) doğanın geleceğini biçimlendirme konusunda, ilkelci ruhani bencil kuşaktan, “radikal” alt-kültürden ve bireyci tüketimden çok daha becerikli olduğu gerçeğiyle yüzleşmemiz gerekmektedir. Bu güç nedeniyle, tahakkümün heybetli sistemleriyle yüzleşmek, kolektif bir eylemlilikle geniş bir ölçek üzerinden krizin kaynaklarına (toplumsal güçler ve ortaya çıkan ekonomik yapılar) meydan okuyan ciddi bir toplumsal hareketi gerektirmektedir.

Toplumsal Ekolojinin Praksisi

Toplum ile ekolojinin birbirine bağlı olduğu gerçeği ile uğraşan Bookchin diyalektik natüralizm olarak adlandırdığı kapsamlı felsefesiyle doğal ve toplumsal evrimin ana hatlarının derin bir analizini yapmış; günümüz toplumsal ve ekolojik sorunlarının kökenleri olan hiyerarşi, sömürü ve diğer her türlü tahakküm biçiminin tarihsel olarak ortaya çıkışını ve gelişimini kapsamlı biçimde incelemiştir. Toplumla doğa arasındaki ilişkilere yöne-

lik düalist olmayan böylesi bir düşünce “gerçekten nesnel bir etğin” temelini oluşturmaktadır. Bookchin’e göre “insanların ilk doğanın evriminden ikinci bir doğa yaratması tam anlamıyla *doğal* bir durumdur.”³⁹ Bookchin bu ikinci doğayı “özgün bir insani kültürün, geniş bir yelpazede yer alan kurumsallaşmış insan topluluklarının, etkin insan tekniklerinin, sembolik açıdan zengin bir dilin ve besin kaynaklarının dikkatlice yönetilmesinde insanlığın ilerleyişi” olarak açıklamaktadır. Bu ikinci doğa, biyolojik olan ilk doğaya aşılınmış yabancı bir ağaç olmaktan ziyade ilk doğanın kendi evrimsel gelişiminin bir sonucudur. Dolayısıyla, birinci ve ikinci doğa birbirlerinden ayrı bir biçimde var olmazlar. Aralarında, her ikisini birden zenginleştiren ve biyolojik gerçekliğin diyalektik bir süreçle toplumsal bir gerçeklik olarak yeniden işlendiği organik bir ilişki bulunmaktadır. Bookchin’in sorun olarak gördüğü konu, insanlık tarihinde başlayan toplumsal evrimin çarpık bir karaktere bürünmesi ve toplumsal örgütlenmenin organik ve işbirliğine açık formlarından uzaklaşmasıdır. Ekolojik krizin kapıya dayandığı bu dönemde yapılması gereken birinci doğaya dönmek değil (ki bu kesinlikle imkânsızdır) insanın bu iki doğasını da eko-toplulukların gelişmesi temelinde radikal bir biçimde bütünleştirmektir.

Tüm bu analizlerine ilaveten Bookchin, “siyaseti” genel olarak anlaşıldığı “devlet idaresi” tanımından çok daha kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Kentsiz Kentleşme kitabının “Siyasetin Yaratılması” olan Üçüncü Bölümünde Bookchin, Aristo’dan yola çıkarak siyasetin insan doğasına içkin olduğunu ve bu içkinliğin yaşadığımız toplumun gündelik meselelerine aktif katılımı kendisini en somut şekilde gösterdiğini belirtmektedir. Toplumsal ekolojistler Bookchin’in bu fikirlerini toplulukları güçlendirilmesi lehine devlete bel bağlamaktan kaçınan yeni bir siyasetin temeli olarak görmektedir. Tam bu noktada Bookchin’in

39. Murray Bookchin, “Postscript: “Ecologizing the Dialectic,” John P. Clark (der.), *Renewing the Earth: The Promise of Social Ecology* içinde, (Londra: Green Print, 1990), s 202; italik özgün metindendir.

“Özgürlükçü Yerel Yönetimcilik” düşüncesinden bahsetmemiz gerekmektedir. Toplumsal ekolojide yerel yönetim, toplumsal, siyasi ve çevresel değişimin doğal alanı olarak kuramlaştırılmakta ve mahalleler, kasabalar ve kentler yeni bir demokratik siyasetin temeli olarak anlaşılmaktadır. Bookchin bunu şöyle açıklar:

Yerel yönetim... bireyin en dolaysız siyasi alanıdır. Bu alan, aile mahremiyetinin ve arkadaşlık samimiyetinin ötesindedir. Siyasetin, Antik Yunan’da olduğu gibi şehri ya da topluluğu yönetmek olarak anlaşılması gereken bu öncelikli alanda birey, yalnızca bir kişi olmaktan aktif bir yurttaş olmaya, özel bir varlıktan kamusal bir varlığa dönüştürülebilir. Toplumun geleceğine doğrudan katılacak işlevsel bir varlık olarak yurttaşı ortaya çıkartan bu alan göz önüne alındığında, temsili sistemlerde aslında bir ya da birkaç kişinin kontrolüne giren kolektif güç, aile kurumunu bir kenara koyarsak, daha temel bir insani etkileşim seviyesine sahip olacaktır. Tarih boyunca belli çarpıtmalara uğramış olsa da, yerel yönetim bu nedenle halkın yaşamının en özgün alanıdır.⁴⁰

Politik ekolojistlerin ya da Yeşillerin âdem-i merkeziyetçiliğe, kendi kendine yetmeye ve yerelciliğe olan bağlıklarında bu düşüncelerin izleri görülebilir. En özgürlükçü halinde bile Ekososyalizmin yapmadığı şekilde, toplumsal ekoloji merkezi devlete her şekilde meydan okuyan, etkin ve kapsamlı bir alternatif idare biçimini ortaya koymakta ve desteklemektedir. İşin aslına bakarsak, Yeşiller arasında bu teoriyi pratiğe döken tek kesim toplumsal ekolojistlerdir.

Yerel yönetimi “kamusal hayatın en otantik alanı” olarak görmekle toplumsal ekolojistler, Yeşil hareketin seçim faaliyetlerinin “iktidarın yüksek mevkilerine” heves etmek yerine yerel

40. Murray Bookchin, “The Meaning of Confederalism,” *Our Generation*, 22: 1&2 (1990-91), s. 98.

seçimlere katılmakla sınırlı kalması gerektiğini düşünmektedir. Bookchin'in de öne sürdüğü gibi Yeşil hareketin özgürlükçü yerel yönetimci bir platform üzerinden yerel yönetimler için aday göstermesiyle iktidarın farklı makamlarıyla ilgili seçimlere özgürlükçü yerel yönetim fikirlerini ilerletecek bir forum şeklinde olsa bile katılım göstermesi arasında niteliksel bir fark bulunmaktadır. Bookchin'e göre iktidar makamları ait olduğu bağlamdan koparılamaz ve soyutlanamaz. Bir belediye başkanının yetkileri bir valinin yetkilerinden çok farklıdır, zira belediye başkanları halka yakın olmaları nedeniyle doğal olarak onların gözetimine ve denetimine daha fazla tabidir.⁴¹

Yerel yönetimlerle sınırlı kalarak seçimlere katılım, merkezi devletin "yüksek katlarındaki" gücün yerel yönetimlere aktararak âdem-i merkezileşmesini ve ayrıca belediye meclislerinin mahalle konseylerine dönüşmesini destekleyen radikal bir programla birlikte yürütülmelidir. Toplumsal ekolojistler şehrin büyüklüğüne bağlı olarak mahalle konseylerinin ya da meclislerinin kurulmasına siyasi bir strateji olarak öncelik vermektedirler. Yerel yönetimlerin âdem-i merkezileşmesi, belediye meclisini yeniden yapılandırıp mahalle konseylerinin içinden yetkilendirilmiş ve geri çağrılabilir delegelerden oluşan bir meclis yaratacağı gibi belediye başkanlığı makamı da büyük ölçüde sembolik hale gelecektir.

Dolayısıyla, seçimlere sınırlı bir katılımı destekliyor olsalar da toplumsal ekolojistler mevcut parlamenter demokrasi düzenine karşı eleştirel bir tavır sergilemeyi sürdürmektedir. Toplumsal ekolojistler, sosyalistlerin çoğunlukla parlamenter sürecin dar mantığına kısıp kaldığı ve radikal siyasi programların kısırlaştırılarak parlamenter sistemin kendi amaçları için kullanıldığı başarısızlıklarla dolu uzun geçmişinden gerekli dersleri çıkarmışlardır. Bu nedenle, hem Yeni Sol hem de Yeşiller hareketi mevcut demokratik sistemi parlamento dışı eylemler ve örgütlenmelerle zenginleştirmeye çalışmıştır. Ancak bu çabaların

41. Age, s. 99.

geleneksel siyasetin muhalefeti kendi içinde eritme baskısından ne kadar bağışık kıldığı belirgin değildir.

Toplumsal ekoloji ayrıca siyasi gücün sadece âdem-i merkeziyetçi popüler denetim mekanizmalarının eşgüdümlü bir biçimde yaratılmasıyla kurulacağı bir program da oluşturmuştur. İkili iktidar esasına dayanan bu programın stratejisi merkezi devletin kademe kademe çözülmesi için tabana olabildiğince çok güç devredilmesini amaçlamaktadır. Politik ekolojistlerin tüm iktidar perspektifleri arasında ikili iktidar, tarihsel ve felsefi açıdan ayakları yere en sağlam basan ve dolayısıyla en gerçekçi olan stratejidir. Siyasi değişime dair Eski Sol'un büyük bir gü-rültüyle ilan ettiği pek çok programın aksine, bu program soyut olmak ya da mekanik bir "bilimselliğe" saplanmak yerine belirli bir öznel toplumsal formla, toplulukla, ilgilenmektedir.

Topluluğun Gerçek Anlamı

Şimdiye dek kitapta, medeniyetimizin karşı karşıya olduğu ciddi krizlerin üstesinden gelmek için gerekli olan acil toplumsal değişim konusunda topluluk kavramının bir araç olarak bahsi epey geçti. Çok muğlâk ve basmakalıp gibi görünebilecek bu kavramla acaba ne kastedilmektedir? Kitle iletişim araçları ve siyasetçilerin samimi-yetsiz beyanlarıyla "topluluk" teriminin kullanımı yakın dönemde o kadar değersiz ve sıradan bir hale gelmiştir ki, kavramın içinin tamamen boşaltılması gibi bir tehlike söz konusudur. Günümüzde bu kavram gevşek bir biçimde hemen her türlü insani etkileşim tarzını tanımlamak için (hatalı bir şekilde) kullanılmaktadır. "Sportif topluluk" ya da "sanal topluluk" gibi hatalı kullanımlar aslında sadece belli birliktelikleri, ağları ya da aidiyetleri işaret etmektedir. Ancak içeriği boşaltılarak ve aşındırılarak hatalı şekilde kullanılmasının ötesinde, "topluluk" kavramı toplumsal varlığımız için asli bir kavram olduğu gibi toplumsal değişimin tahayyül edilmesi için de hayati bir önem taşımaktadır.

Topluluğa dair berrak ve kesin bir tanım oluşturmak, özellikle “katı olan her şeyin buharlaştığı” ve bir zamanlar değişmez gibi görülen, toplumsal güçlerin dönüştüğü ya da kaybolduğu *megapoliste* (şehir, kasaba gibi çeşitli yerleşim birimlerinin bir araya gelip oluşturduğu kentsel alan) çok daha önem kazanmaktadır. Bir topluluğu yaratmak ya da iyileştirmek karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olsa da bir şey açıktır: Topluluk fikri mekân fikrine dayanmaktadır. Bu mekânsa kent ve şehirlerin temel yapı taşı olan mahalledir. En azından toplumsal ekoloji açısından topluluğa dair anlayış ve gerçeklik halk tabanına dayalı olan mekândan türer. Bu coğrafi alanda bazı insanlar topluluğun esenliğini ve gelişimini sağlayacak bir toplumsal değişimin siyasetine kendilerini adarlar. Bir topluluk ekonomik, toplumsal ve siyasi bir kimliğe sahip olmalı ve yerelliği aşarak kentin tamamına erişecek bir taban gücü haline gelmelidir (bir sonraki bölümde bunun mükemmel bir örneği verilecektir). Böyle bir tanıma kendini adamak, kendi kendine yeten, kendi kendini idare eden ve tasarlayan topluluklara giden yoldaki ilk adımdır. İkinci adımsa, daha önce de ele alındığı gibi ikili bir iktidar olarak taban demokrasisine dayanan mahalle konseyleri ya da meclisleri gibi karşı kurumları inşa etmeye çabalamaktır.

Topluluğa ilaveten âdem-i merkeziyetçilik, yerelcilik, kendi kendine yeterlilik ve konfederasyon da gerekli olan diğer malzemelerdir. Tüm bunlar birbirinden ayrı değil aksine birbirine eşit ölçüde geçerli seçenekler olarak görülmelidir. Zira tüm bunların hepsi özgürlükçü ya da konfederalist yerel yönetimcilik teorisiiyle geliştirilmiş bir ekolojinin birbirine bağımlık vizyonuyla ayrıştırılamaz bir ilişki içerisinde. Bookchin bu konuda şunları ifade etmiştir:

Kullandığımız bu kavramların etrafında kümelenen bu kurumsal yapılar olmadan ya da bu yapıları birbirleriyle kaynaşmış bir şekilde ele almadan ekolojik yönelimli özgür bir topluma ulaşmayı asla umut edemeyiz.. Âdem-i merkeziyetçilik ve kendi ayakları üzerinde durmak sa-

dece yerelciliği değil toplumsal örgütlenmeye dair daha geniş ilkesel bir tavrı da içinde barındırmalıdır. Âdem-i merkeziyetçilikle beraber, kendi kendine yeterli olmaya, insan ölçekli topluluklara, eko-teknolojilere ve benzer hedeflere yaklaşmamız için demokratik ve birbirine bağımlılığın gerçek anlamda toplulukçu formlarına (kısaca konfederalizmin özgürlükçü formlarına) şiddetle ihtiyacımız bulunmaktadır.. O halde konfederalizm nedir? Her şeyden önce, üyelerinin veya delegelerinin çeşitli köylerden, kentlerden ve hatta büyük şehirlerin mahallelerinden seçildiği popüler yüz-yüze demokratik meclislerden oluşan bir yönetici konseyler ağıdır. Bu konfederal konseylerin üyeleri açık bir biçimde yetkilendirilmiş ve geri çağrılabilir oldukları gibi onları seçen meclislere karşı, bu meclislerin oluşturdukları politikaları koordine etmek ve uygulamaktan sorumludurlar. Bu yüzden, cumhuriyetçi hükümet sistemlerindeki temsilciler gibi politika yapmak yerine tamamen idari ve pratik işlevleri bulunmaktadır.⁴²

Bookchin şöyle devam etmektedir:

Bu nedenle konfederalizm, topluluklar ile bölgeler arasındaki bağımlılığı daimi kılmanın (elbette yerel denetim prensiplerinden vazgeçmeden bu birbirine bağımlı olma halini demokratikleştirerek) bir yoldur. Makul bir kendi-kendine yeterlilik ölçüsüne sahip olmak her yerellik ve bölge için arzu edilir bir durum olsa da, konfederalizm aynı zamanda bir taraftan yerel cemaatçilikten bir taraftan da aşırı ulusal ve küresel bir iş bölümünden kaçınmanın da bir aracıdır. Kısaca söylemek gerekirse, bir topluluğun dengeli bir ekolojik toplumu gerçekleştirecek daha büyük bir bütüne paylaşımcı bir biçimde katılırken kimliğini ve formunu elinde tutmasıdır...

42. Age, s. 95.

Bir toplumsal örgütlenme ilkesi olarak konfederalizm en uygun haline ekonominin kendisinin, yerel çiftliklerin, fabrikaların ve yerel yönetim sorumluluğunda ihtiyaç duyulan benzer girişimlerin konfederal bir hale gelmesiyle ulaşır (bunun anlamı, bir topluluğun ister büyük ister küçük olsun kendi ekonomik kaynaklarını diğer topluluklarla kurulan bir ağ içinde yönetmeye başlamasıdır).⁴³

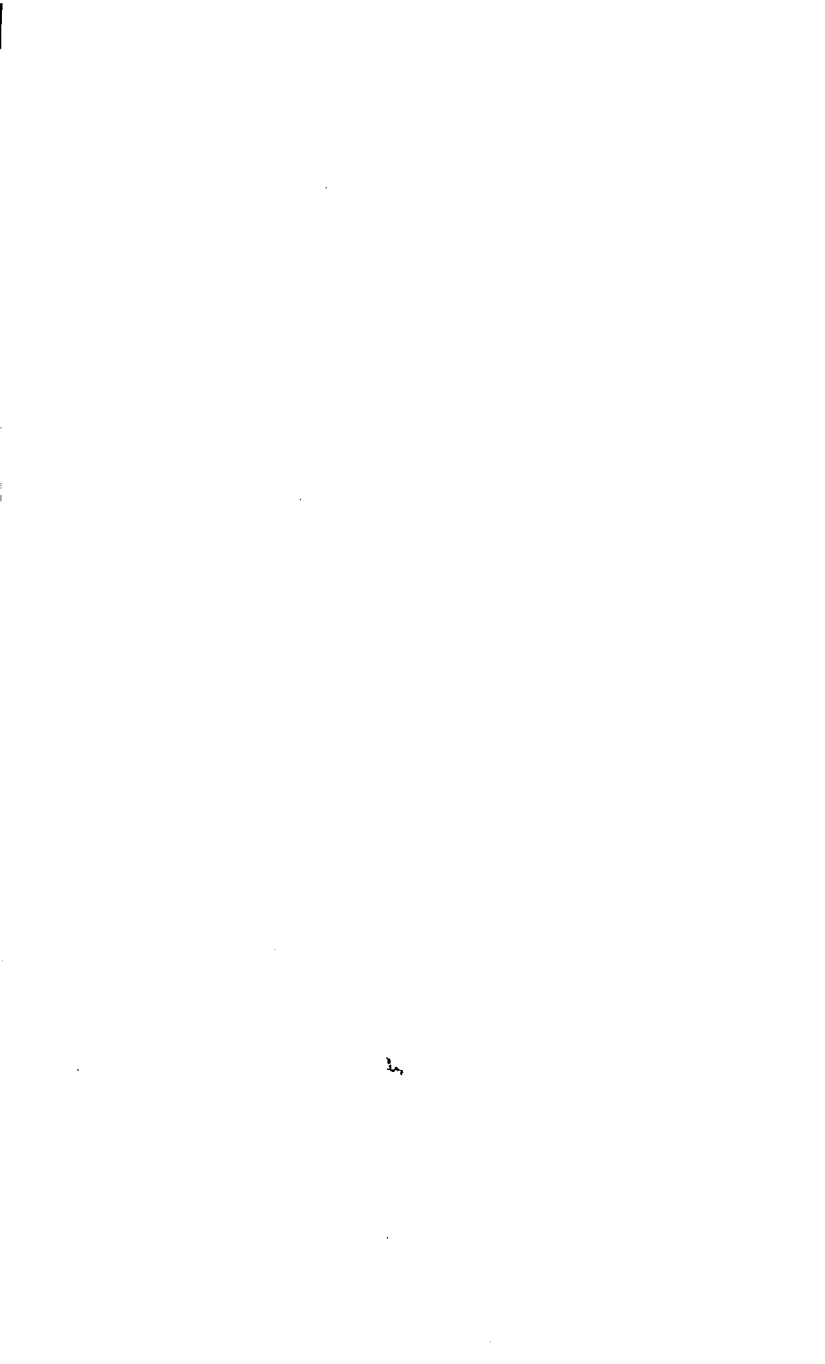
Bu yeni demokratik siyasetin kökenleri Peter Kropotkin'in komünler birliği düşüncesine, Martin Huber'in topluluk üzerine düşüncelerine ve Paul Goodman'ın fikirlerine kadar götürülebilir. Ancak toplumsal ekoloji bunlardan farklı olarak doğrudan demokrasi kavramına yeni bir toplumun yapı taşı olma işlevini üstlenecek bir biçimde ekolojik, coğrafi ve politik-ekonomik ekseninde bir mekânsal boyut katmıştır. Toplumsal ekolojiye göre toplumumuzu ve beraberinde insan medeniyetini kurtarmanın yolu tahakküm, hiyerarşi ve sömürü yerine toplumsal ve ekolojik olarak uyumlu bir topluma giden radikal bir dönüşüm gerçekleştirmektir. Bunun için gerekli olan da, insanla doğa arasındaki dengeyi yeniden kuracak eko-teknolojileri harekete geçirecek eko-topluluklardan oluşmuş zengin bir bünyeye sahip olan konfederasyondur. Hiyerarşiyi ortadan kaldırma hedefi elbette ırkçılığın, sınıflı toplumun ve kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin kökünün kazınmasını gerektirmektedir. Başka bir deyişle, toplum ve barındırdığı başlıca iktidar kurumları kökten değişmediği sürece, yaşadığımız krizi tersine çevirecek şekilde doğayla bir denge kurmamız da mümkün olmayacaktır.

Pek çok şehirde, gündelik hayat içerisinde yurttaşların katılımcı demokrasinin temel nosyonlarını neredeyse içgüdüsel bir biçimde aradıkları bir gerçektir. Yurttaşların geliştirdiği böylesi inisiyatifleri "Kent Hakkı" (bu konu hakkında kitabın ilerleyen kısımlarında daha geniş ele alınacak) ekseninde bir koalisyon olarak biraraya getirmek gayet mümkündür. Bir topluluk anlayışı-

43. Age, s. 95.96.

nın zaten var olduğu ya da en azından tohumlarının ekilebileceği bu verimli toprakta toplumsal ekoloji ilham verdiği stratejilerinin uygulanması ümit verici olduğu gibi hayati bir öneme de sahiptir.

Ekoloji hareketleri genelinde, toplumsal ekolojinin özgürlükçü sosyalizmin ve anarşizmin mirasını yenileyerek kendine daha fazla yer bulması geleceğe dair umutlarımızı arttırmaktadır. Konfederalist yerel yönetimcilik anlayışına sahip Yeşiller hareketi içindeki örgütlerinin mümkün olduğu ölçüde toplumsal ekolojiye dayanan bir programla örgütlenmeleri ve ikili iktidar anlayışını harekete geçirmeleri en büyük temennimizdir.



Dördüncü Bölüm

Çevreciliğin Ötesine Geçen Bir Yol Haritası

Gündelik hayatın içinde her etrafımıza baktığımızda çevre krizine ve şehirlerin bu krizdeki rolüne dair kanıtlar hemen göze çarpmaktadır. 2007'den beri, toplam insan nüfusunun yarısından fazlası (3,5 milyar insan) artık şehirlerde yaşamaktadır. Tarihsel açıdan çok büyük bir öneme sahip olan bu değişimin toplumsal dönüşüme dair pek çok çıkarımı bulunmaktadır. 2055 yılı itibarıyla ise dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Kentleşme tüm dünyada olağanüstü bir hızla artmaktadır. Daha önce hiç olmadığı ölçüde, yoksul ve muhtaç olan kesimler kırsal alanları bırakıp büyük şehirlerdeki hayali yeşil alanları arayıp bulmak için göç etmektedirler. Bu ve daha fazlası, hem kuzey hem de güney yarımkürede böylesi şehirlerin üzerindeki baskıyı devasa boyutlara taşımaktadır. Yaşadıkları mevcut sorunlarla başa çıkmakta zaten zorlanan bu şehirleri, bu yeni sorunların eklenmesiyle nasıl bir geleceğin beklediği soru işaretidir.

Günümüzde şehirler tüm dünya topraklarının sadece yüzde ikilik bir kısmını oluşturmaktadır. Buna karşılık, enerji tüketiminin yüzde 70'i şehirlerde gerçekleştirildiği gibi mevcut küresel sera gazlarının yüzde 70'inin salınımı da yine şehirlerden gerçekleştirilmektedir. BM'nin bu istatistikleri insanlık açısından olağanüstü derecede önemli sonuçlar içermektedir. Ekonomik

durgunluk, enerji güvencesizliği, su kıtlığı ya da seller, yüksek gıda fiyatları, iklim değişikliğine yatkınlık ve doğal felaketler gibi küresel krizlerin bağlantı noktalarında yer alan şehirler görünüşe göre bu durumlarını sürdüreceklerdir.

Ulusal hükümetlerin sürekli altını oyduğu şehirlerimiz, “ulusal öncelikleri” belirleyen iktidarın üst katmanlarında yeterince temsil edilmediği gibi yeterince maddi destek de görmemektedir. Bunun sonucu, küçük ya da büyük tüm şehirlerimiz siyasi meşruiyet açısından ciddi sorunlar yaşadığı gibi yurttaşların geniş ölçekteki ilgisizliğine maruz kalıp daha da zayıflamaktadır. Dahası, büyük ölçekli kentleşmeler nedeniyle mahallelerdeki topluluk ruhu da ortadan kaybolmaktadır. Tüm bu etkenler sebebiyle, karar alma süreçlerinde şehirleri yurttaş katılımının olduğu demokratik alanlara çevirecek bir irade de ortaya çıkmamaktadır.

Tüm bunların altında yatan neden ise kentsel yönetime dair iç karartıcı meselelerdir. Altyapıların çökmesinin yanı sıra yetersiz toplu taşıma, su güvenliğinin olmaması, atık yönetimindeki başarısızlıklar, çöp sahalarının enerji ve yakıt atıklarıyla dolup taşması, su taşkınları, deniz ve hava kirliliği gibi ciddi meseleler en nihayetinde halk sağlığı açısından da ciddi sonuçlara yol açmaktadır. İster devlet destekli isterse özel şirketlerin yönlendirmesiyle olsun, sonuç olarak kapitalist kentleşmenin çevre krizini daha da azdıran kentsel krizle başa çıkamadığı açık bir gerçektir. Günümüzde kentler kentleşmenin sürdürülemez modellerine sıkışıp kalmış gibi gözükmektedir.

Madalyonun ekonomik açıdan öbür yüzüne bakıldığında ise, şehirlerin gezegenin geleceğine kritik bir etki yarattığı bu dönemde gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küresel ekonominin sürükleyicisi olduğu ve bunun sonucunda gezegenin kaynakları hızla tükendiği görülmektedir. Başka bir deyişle, Kuzey yarımkürenin çevreyi talan eden devasa şehirlerine günümüzde Güney yarımkürenin gemi aızıya almış çarpık bir kentleşmeden mustarip, doğası bozulmuş ve gecekonduların giderek arttığı şehirleri eklenmektedir.

Bu nedenle, mevcut kentlerin ve kentleşmenin yeryüzündeki

büyük baskısına ek olarak, dünya ekonomisinde kentlerin ekonomik yeri de göz önünde bulundurulmalıdır. Ulusal ekonomileri sürükleyen ve aslında onlar üzerinde egemen olanın kentsel alanlar olduğunu ilk araştıran ve ortaya koyan kişi Jane Jacobs'tu. Jacobs'un gösterdiği üzere, ulusal ekonomiler aslında büyük oranda uydurma inşalardı ve bir toplumdaki gerçek sürükleyici ekonomik güçleri temsil eden gerçekte kent temelli bölgesel ekonomilerdi. Jacobs'un bu tezlerini yaptığı araştırmayla daha da geliştiren Saskia Sassen, dünya ekonomisinin büyümesini ya da daralmasını belirleyen ulus aşırı şirketlerin hâkim iletim kanallarının günümüzde "küresel şehirler" olduğunu ortaya koymuştur. Gerçekten de, bu durumun sonuçları özellikle piyasa ve finans kapitalizminin iflas ettiği 2008-2009 yıllarında ortaya çıkan kapitalizm kaynaklı krizlere karşı bir tepki olarak gelişen şehir merkezli dramatik toplumsal isyanlarda gözle görülür bir hale gelmişti.

David Harvey pek çok kitabında sermaye birikiminin ve sınıf çatışmalarının merkezine şehri yerleştirmektedir. Harvey'e göre şehirler sermaye üzerindeki çatışmalarda merkezi bir yere sahip olduğu gibi gündelik hayatın kalitesini ve düzenlenmesini dikte eden kent kaynaklarına erişimi kontrol etmeyi amaçlayan stratejiler için de bir cephe hattı konumundadır. Temel tezleri pek çok ciddi tarihsel kanıt ve güncel analizler tarafından da desteklenen Harvey şunları ifade etmektedir:

Ana akım ekonomi, insan eliyle üretilmiş çevreye yapılan yatırımların genelini ve özellikle de konut ve kentleşme alanındaki yatırımları daima "ulusal ekonomi" denen farazi bir düzlemdeki daha önemli faaliyetlerin kıyısında kalmış bir yan alan olarak ele alır. "Kent ekonomisi" diye adlandırılan alanda daha düşük nitelikli iktisatçılar dolanırken, ekonomi biliminin ağır topları makro-iktisat becerilerini başka yerlerde sergilerler.⁴⁴

44. David Harvey, "The Urban Roots of Capitalist Crisis," *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution* içinde (Londra: Verso, 2012), s. 27-28.

Özgürlükçü Marksist bir perspektife sahip bir kent coğrafyacısı olan Harvey, *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrim Doğru* isimli yakın dönemde yayımlanan kitabında “Şehir Hakkı” fikrinin (bu kavram kitabın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır), Fransız kuramcı Henri Lefebvre’den politik-ekonomi alanına kadar tarihsel kökenlerinin incelemesini yapmıştır. Kapitalizm karşıtı bir mücadele alanı olarak şehri geri talep eden “asi şehirleri” ayrıca ele alan Harvey şunları belirtmektedir:

Kent temelli sınıf mücadelelerinin baş döndürücü bir tarihi bulunmaktadır. Paris’te 1789’dan 1830 ile 1848’e ve oradan da 1871 Paris Komününe değin sıralanan devrimler 19. yüzyılın en belirgin örnekleridir. Daha sonraki olaylarsa, Petrograd Sovyeti, 1927 ve 1967 Şangay Komünü, 1919’da Seattle’daki Genel Grev, İspanya İç Savaşı’nda Barselona’nın oynadığı rol, 1969’da Cordoba’da gerçekleşen ayaklanma, 1960’larda ABD genelinde ortaya çıkan ayaklanmalar ve 1968’in kent temelli hareketleri (Paris, Chicago, Meksiko, Bangkok gibi şehirlerin yanı sıra “Prag Baharı” olarak bilinen hareket ve aynı dönemde Franco karşıtı hareketin ön saflarında yer alan Madrid mahalle derneklerinin yükselişi) örnek olarak verilebilir. Ve daha yakın zamanlarda bu eski çatışmaların yansımalarını 1999 yılında Seattle’daki küreselleşme-karşıtı protestolarda gözlemledik (bunu geniş bir alternatif küreselleşme hareketinin parçası olarak Quebec City, Genova ve diğer birçok şehirdeki benzer protestolar takip etti)... Yakın dönemdeyse, Kahire’nin Tahrir Meydanı’nda, ABD’nin Wisconsin eyaletindeki Madison şehrinde, Madrid’deki *Puerta del Sol* ile Barselona’daki *Plaza del Sol* ile *Plaza de Catalunya* ve Atina’nın *Syntagma* Meydanı’ndaki kitlesel protesto hareketlerine tanıklık ettik. Bunların yanı sıra, Meksika’daki Oaxaca eyaletiyle Bolivya’nın Cochabamba (2000 ve 2007) ve El Alto (2003 ve 2005) şehirleri de devrimci

hareketlere ve isyanlara sahne oldu...⁴⁵

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Murray Bookchin'in analizleri ve kavrayışları David Harvey tarafından takdirle karşılanmaktadır.

Sayfa sınırlaması yüzünden kitapta kentleşmenin ekonomisi ve dünya ekonomisinde şehirlerin merkezi rolünü ele almamız mümkün olmayacaktır. Buna karşılık, bu iki konunun birbirleriyle alakalı olduğunu söylemek gene de yeterli olacaktır.

Ekonomi analizlerinde önemli bir araç olan "Küresel Şehirler İndeksi" toplam 66 şehri dünya ekonomisini sürükleyen küresel şehirler olarak listelemiştir. Yakın dönemde Rio'da gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında (Rio +20) dünya genelindeki çevre kriziyle başa çıkmak için ulusal hükümetlerin gösterdiği eylemliliğin yetersizliği önceki BM genel Sekreteri Ban Ki-moon'u bile "küresel sürdürülebilirlik için yürüttüğümüz mücadele şehirlerde kazanılacak ya da kaybedilecektir" şeklinde bir açıklama yapmaya zorlamıştır. Ban Ki-moon'un bu açıklaması, *An Inconvenient Truth* (Uygunsuz Gerçek) isimli belgeselin sonunda Al Gore tarafından da tekrarlanmıştır. Bunun dışında, BM'de ilk kez yerel ve ulus altı yönetimleri tanımlamak için "iktidar paydaşları" ifadesi kullanılmıştır. Hatta BM Genel Kurulunda bir Yerel Yönetimler Odası kurulması için Birleşmiş Milletler Antlaşmasının gözden geçirilip değiştirilmesi bile konuşulmaktadır. BM'de devletlerin köhne ve demokratik olmayan hâkimiyeti düşünüldüğünde potansiyel açıdan bu önemli bir gelişme olarak görülebilir. Avrupa Konseyi'nde hâlihazırda Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi bulunmaktadır ve Avrupa Birliği'nde de Bölgeler Komitesi'nde bir organ, faaliyet göstermektedir. Tüm bunlar, iktidar elitlerinin gerçekleşmekte olan büyük tarihsel değişimlere dair anlayışlarında birtakım düzenlemelere gittiklerinin bazı göstergelerini oluşturmaktadır.

Buna karşılık, yerleşik Ortodoks Sol yukarıda ana hatlarıyla verilen ve radikal bir toplumsal değişimin öncüsü olabilecek bu analizin siyasi çıkarımlarını maalesef amacından saptırmaktadır. Anarşist sol kesimler de dâhil olmak üzere Sol hareketin önemli bir kısmı, küresel kapitalizme ve devletin kendisine meydan okumakta jeopolitik bir bölge olarak şehre karşı bir ilgisizlik sergilemektedirler. Bu Sol kesimler, bir kent sosyologu olan Robert Park'ın David Harvey tarafından da alıntılanan şu düşünceleri üzerinde ciddi biçimde kafa yormalıdırlar:

Şehir, insanların yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için gösterdiği çabaların en tutarlısı ve bir bütün olarak en başarılısıdır. Ancak insanların yarattığı bir dünya olarak şehir aynı zamanda insanların içinde yaşamaya mahkûm olduğu bir dünyadır da. Bu nedenle, dolaylı olarak ve kendisini bekleyen görev hakkında net bir fikri olmaksızın, insanlar şehri oluştururken aslında kendilerini de yeniden oluşturmuştur.⁴⁶

Pratiği olmayan bir teori amaçsızdır. Bu yüzden, aşağıda doğrudan toplumsal ekolojiden ilham almış iki örnek olay incelenecektir. İlk örnek, gelişmiş bir kapitalist toplumda yer alırken ikinci örnek Orta Doğu olarak tabir edilen coğrafyada yeniden doğmaya çabalayan bir toplumda yer almaktadır.

Montreal Örneği

Toplumsal ekolojinin duyarlılık gösterdiği topluluk örgütlenme ve katılımcı demokrasi gibi düşünceler 1960'lar sırasında Montreal'deki Yeni Sol hareketi tarafından da savunulmuş ve hayata geçirilmiştir. Toplumdaki güçsüzleri güçlendirmek

46. Robert Park, *On Social Control and Collective Behavior* (Chicago: University of Chicago Press, 1976), s 3.

için yoksul ve sınıf altı kesimlerin öz-örgütlenmesi üzerinden Montreal'de topluluk örgütlenmesi fikri uygulanmıştır. Kentte hem İngilizce konuşan hem de Fransızca konuşan kesimlerde birbirlerine paralel olan hareketler bulunmaktaydı. Kapitalizm ve otoriterlik karşıtı bir vurguyla, kiracı hakları örgütleri, sosyal konut kampanyaları (herkesin iyi bir eve sahip olması gerektiği tarihte ilk kez savunulmuştur) ve yoksulluk karşıtı koalisyonlar oluşturmak için pek çok siyasi çaba ortaya konmuştur. Bu gündelik çalışmalar, bir yandan savaş karşıtı kampanyaları düzenlerken bir yandan da öğrenci sendikacılığını (sendikacılık hareketinin bir parçası olarak) hayata geçirmeye çalışan radikal bir öğrenci hareketiyle beraber gerçekleştirilmişti. Önde gelen sendika federasyonlarından birinin "ikinci cephe" anlayışını savunmaya başlamasıyla beraber Montreal'deki sendika hareketi de bu anlayışa göre kabuk değiştirmeye başlamıştır. "İkinci cephe" anlayışı, sendikalı işçiler ve diğerlerinin işyerinin ötesine geçerek mahallelerde diğer aktif yurttaşlarla beraber harekete geçecekleri yeni bir alan oluşturulmasını savunmaktaydı.

15 yıldan uzun bir dönem boyunca, Montreal'in siyasi kültürüne böylece binlerce kişinin desteklediği en radikal fikirlerin tohumları ekilmişti. 1960'ların sonunda Montreal'de ortaya çıkan ve Paul Goodman ile Murray Bookchin'in fikirlerinden etkilenmiş olan modern anarşistler şehrin eğitim sözcüleri olmalarının yanı sıra belli grupların etkin bir biçimde örgütlenmesini de gerçekleştirdiler. Özellikle şehir merkezinde bulunan Milton-Parc Mahallesi'nde Bookchin'in toplumsal ekoloji düşüncesi etrafında toplanan bu ilişki grupları, mahallenin kaderinde belirleyici bir rol oynadılar. "Kanada'daki en büyük yurttaş-girişimci çatışması" olarak tanımlanan topluluk, Kuzey Amerika'da bir topluluk arazisi havuza dayalı kâr amacı gütmeyen en büyük kooperatif konut projesini gerçekleştirerek büyük bir zafer kazandı.

Bu zaferin hikâyesi 1960'ların başında büyük bir emlak şirketinin üst sınıflara yönelik apartmanlar ve gökdelenler inşa etmek için Milton-Parc Mahallesi'nden altı bloklu geniş bir alanı her şeyi yıkmaya amacıyla sessizce satın almasıyla başladı. Şirket, yıkım

ve inşaa planlarını 1968 yılında kamuoyuna açıkladı. Bu yıldan itibaren, mahallede geniş bir tabana yayılan militan bir kentsel mücadele başladı ve bu mücadele 11 yıl sürdü. Yapılan eylemlerin arasında kapıları çalıp kaçmak, gösteriler, toplu dilekçe vermeler, işgaller, gecekondulaşma ve şiddet içermeyen doğrudan müdahaleler gibi protestolar bulunmaktaydı. Emlak şirketinin bürolarında yapılan bir oturma eylemi tutuklamalara ve hapse atılmalara yol açsa da, mahkeme sonucunda jüri kamu düzenine zarar vermekle suçlanan (beş yıla kadar varan bir hapis cezasını öngörülen) tutuklu 59 kişinin suçsuz olduğuna karar verdi.

Bu ve benzeri tabana dayalı pek çok çabayı Milton-Parc Mahallesi'ndeki düşük gelirli yurttaşlar için kâr amacı gütmeyen bir sosyal konut projesinin oluşturulması izledi. Kurulan topluluk arazisi havuzu şehir merkezindeki altı blokluk arazide piyasa kapitalizminin varlığını reddedip her türlü arazi spekülasyonunun önüne geçti. Başka bir deyişle mahallede her türlü mülk satışı ve alımı yasaklanmıştı. Oluşturulan bu kentsel arazi havuzu Kuzey Amerika'nın en büyük havuzudur. Böylesi bir kazanım hem ulusal hem uluslararası seviyede büyük bir ilham kaynağı oldu. Kanada Posta Ofisi bu girişim için bir posta pulu basarken, Dünya Habitat Ödüllerinden biri bu girişime verildi.

Tüm bunların ardından, mahallede kötü durumda olan evlerin yeniden inşasına girişildi ve bu evlerin olabilecek en iyi koşullarda yenilenmesiyle beraber mahalledeki topluluk özyönetime dayanan ve kâr amacı gütmeyen 22 adet konut kooperatifi ve derneği kurdu. 1970'lerin sonundan 1980'lerin başına konfederat bir yapıda bir araya getirilen bu kooperatifler ve dernekler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Proje çeşitli büyüklüklerdeki 642 konut biriminde ve 11 küçük işletmede binden fazla insanı ilgilendirmektedir. Bu topluluk temelli mahalle projesi demokratik öz-yönetimi hayata geçirdiği gibi Montreal'e yayılmış diğer örgütlerle de işbirliği halindedir; bu projede öne çıkan pek çok kişi toplumsal ekolojinin düşüncelerinden ilham almıştır.

1996 yılına gelindiğindeyse, topluluk temelli hareket eden bu özgürlükçüler *Urban Ecology Centre of Montreal* (Montre-

al Kentsel Ekoloji Merkezi) ismiyle Montreal'in ilk toplumsal ekoloji enstitüsünü kurmuşlardır. Enstitünün kuruluş amacı toplumsal ekoloji çerçevesinden kentsel konulara dair önemli meselelere odaklanmaktır. Her biri bir öncekinden daha fazla katılımı gerçekleştirilen beş yurttaş zirvesi düzenleyen bu enstitü Montreal bölgesinin önemli bir toplumsal aktörüdür ve Dünya Sosyal Forumu'ndan ilham alarak farklı Montreal yurttaş hareketlerini bir araya getirmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan ağla Montreal'in tümünde çeşitli toplumsal eylemlere girişen yüz binlerce yurttaşla ulaşılmıştır. Yapılan zirvelerden Montreal Yurttaşları için Haklar ve Sorumluluklar Antlaşması ortaya çıkmış ve bütçe yapmanın katılımcı bir şekilde gerçekleştirilmesi fikri ortaya çıkmıştır. 1960'lardan beri gelişen siyasi kültürle beraber bu yurttaş zirvelerinin etkileri Montreal'in özellikle kentsel mahallerinde yoğun bir biçimde görülmektedir. Katılımcı demokrasi mahallelerdeki siyasi kültürün bir parçası haline gelmiş ve toplumun yeniden inşası topluluklardaki aktif yurttaşlar tarafından destek görmüştür.

Montreal'de başka mahalleler de 1960'ların topluluk örgütlenme siyasetini uygulamayı sürdürmüş ve böylece Montreal'de tüm renkleri içerisinde barındıran ve demokrasiye bağlılık vurgusuyla kentsel bozulmaya karşı korumacı kampanyalar düzenleyen bir sivil toplum ortaya çıkmıştır. Siyasi açıdan aktif olan Pointe St. Charles Mahallesi de yakın dönemde taban hareketine dayanan bir etkinliğin ve hareketin geliştiği ve toplumsal ekoloji düşüncesinden önemli ölçüde etkilenmiş pek çok aktif yurttaşın bulunduğu başka bir yerdir. Örneğin, 2006 yılında Point St. Charles bölgesinin tam kalbinde inşa edilecek büyük bir kumarhane canlı bir topluluk eylemliliğiyle engellenmiştir. Bu mahalle ayrıca Montreal'in topluluk denetiminde olan tıp kliniklerinin bulunduğu son yerdir ve bu kliniklerin kapatılmasına yönelik yinelenen tehditler mütemadiyen savuşturulmuştur.

21. yüzyılın başından beri, tüm bu topluluk örgütlenmeleri Montreal'deki yerel yönetim üzerinde de etkili olmuştur. Hayata geçirilen birtakım demokratik reformlarla beraber açılmış alan-

lar şehirde sivil toplum tarafından doldurulmuştur. Bu reformlarda yurttaşlık kavramının yeniden tanımlanması Montreal'de yaşayan insanların pek çoğunun kendilerini bir ulusun ya da bölgenin yurttaşı olarak görmek yerine esasen Montreal yurttaşı olarak gördüklerini işaret etmektedir. Demokrasinin kapsamı basit lobicilik siyaseti yerine yurttaşların inisiyatifiyle gelişen kamusal siyasetlerle sürekli olarak genişlemiştir. Montreal'de doğrudan demokrasinin tohumları ekildikçe geleneksel siyasetin araçları da daha fazla sorgulanmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen Montreal Antlaşması'nın bir ürünü olan "İnisiyatif Hakkı", Montreallilerin geniş bir yelpazede pek çok önemli konu hakkında kamuya açık siyasi tartışmaların ve fikir alışverişlerinin *The Office de consultation publique de Montréal (OCPM)* aracılığıyla başlatmasına da hak tanımaktadır. Örneğin, 29.800'den fazla yurttaş (kota olarak belirlenmiş 15.000 rakamını epey aşarak) birkaç yıl önce kent tarımı konusunda karar verme mekanizmalarına aktif katılım için bir dilekçe imzalamışlardır. Montreal'de siyasetçiler bu nedenle kent tarımı ve buna benzer pek çok konu hakkında rotalarını değiştirmiştir. Sonuç olarak Montreal'de siyasi cereyan görünür haldedir ve Montrealliler Kuzey Amerika'da kentsel seviyede başka hiçbir yerde olmayan bir biçimde haklarını kullanmaktadırlar. Kamuoyunun, yurttaşların ekonomi ile ilgili kararlarda ve bütçe yapımında aktif bir katılım göstermelerini istemesi ekonomiyi de içinde barındıran bir demokrasiye doğru ilerleyişi göstermektedir. Halkın statükoya ve mevcut siyasi ve ekonomik düzene dair sabırsızlığı gözle görülür bir haldedir. Aynı yılın (2015) bahar aylarında Montreal'in iklim değişikliğine olan etkisi hakkında bilgi edinmek için bir yurttaş girişimi imza toplamaya başlamış ve sonucunda Şehir halka açık bir oturum düzenleyerek buna yanıt vermiştir.

2012 bahar ve yaz aylarında, doğrudan demokrasi ruhu Quebec'teki kitlesel öğrenci grevi sırasında güçlü ve mükemmel bir biçimde ortaya konmuştur. Neoliberal Jean Charest bölgesel hükümetinin öğrenci harçlarında planladığı ciddi artışa bir tepki olarak protestolar yükselmiş ve öğrenciler yarım sene boyunca

grev yapmıştır. Köklü bir değişim isteğiyle 2012 öğrenci kalkışmasının bir araya geldiği bu dönemde öğrenci meclislerinde doğrudan demokrasi pratikleri uygulanmıştır. Önemli bir nokta olarak, kalkışmaya katılan öğrenciler bir öğrenci hareketi kimliğini aşip her akşam Montreal mahallerine akın etmiş ve buranın sakinleri de öğrencileri evlerinin önünde alkışlayarak ve destek pankartları açarak karşılamıştır. Gerçekten de, grevin sonuna doğru öğrenci hareketi daha geniş toplumsal, ekonomik ve politik taleplerde bulunduğu gibi öğrenci olmayan işçileri de içeren, toplumun geneline yayılan bir grevi bile tartışmaya başlamışlardır. Grev sonucunda bölgesel hükümet pes edip öğrenci harçlarına yapılan zammı iptal etmiş ve topluluk ruhuyla ortaya çıkıp böylesi siyasi bir renkliliğe sahip bu yeni siyaset tarzı büyük bir başarıya ulaşmıştır.

Rojava: Suriye Kürdistan'ında Toplumsal Ekoloji

Tarihte, topluluğa dayalı taban merkezli örgütlenmenin neden ve nasıl başarıya ulaştığını gösteren birtakım örnekler bulunmaktadır. Fransız Devriminin 1792'deki ikinci aşamasının belkemiğini oluşturan halk meclisleri ve Rusya'da 1917'deki ayaklanmalar sırasında ortaya çıkan Sovyetler (işçi birlikleri) bu duruma örnek olarak verilebilir. Bunlara benzer konseyler zaman zaman İspanya ve Arjantin gibi ülkelerde de ortaya çıkmıştır.

Günümüzdeyse, Orta Doğu'da Suriye ve Türkiye Kürdistan'ındaki Sol görüşe sahip olan Kürtler toplumsal ekolojinin fikriyatına yönünü dönmüş, hatta yakın dönemde Suriye'nin kuzeydoğu kesiminde Türkiye sınırında yer alan Rojava'da toplumsal ekolojiye dayanan özerk bir siyasi sistemi hayata geçirmişlerdir. Bu bölgede yurttaşlar kooperatiflere ve demokratik yurttaş denetimine dayanan bir ekonomi inşa etmişler ve toplumsal bir devrimin önünü açmışlardır. Yüz yüze ilişkilerin olduğu meclisler aracılığıyla ekonomik ve sosyo-politik karar alma süreçleri tabana yayılmış ve bölgedeki toplulukların karşılaştık-

ları çeşitli meselelerin gündeme gelmesi sağlanmıştır. Bu meclisler mahalle, şehir ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren konseylere karşı sorumlu olan demokratik temsilcilerini göndermekte ve böylece taban hareketine dayanan bu demokrasi projesi geniş bir alana yayılan ama aynı zamanda âdem-i merkezîyetçi olan karşılıklı bir yardımlaşma ağı ortaya çıkmaktadır.

Roja'daki Kürtler ayrıca bu toplumda cinsiyet eşitliğini öngören çok yönlü radikal bir feminist program da geliştirmişlerdir. Eşbaşkanlık sistemiyle beraber, parti başkanlığından mahalle konseylerine kadar tüm kademelerde kadın-erkek temsili-nin eşit olması yönünde zorunlu bir pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, bölgedeki kadın hareketinin toplumsal, siyasi ve askeri açıdan özerk bir biçimde örgütlenmesine katkıda bulunmaktadır.⁴⁷

İlaveten, Araplar, Hristiyanlar, Ezidiler, Asuriler, Zerdüşterler, Ermeniler ve Türkmenler gibi Müslüman ya da Kürt olmayan her türlü etnik ve dini gruba karşı hoşgörü yürürlükte olan temel bir haktır. Resmi seviyelerde sekülerlik ve tüm azınlıklara karşı saygı üzerinde genişçe durulmakta ve uygulanmaktadır.

Bölgedeki Sol görüşlü Kürtler, Kürt özgürlük hareketinin siyasi partisi olan PKK etrafında örgütlenmişlerdir. İlginç bir paradoks olarak, bir zamanlar dogmatik bir Marksist-Leninist çizgide olan PKK günümüzde bu çizgiden ayrılıp toplumsal ekolojik bir çizgiye gelmiştir. Bu değişim Türkiye'de cezaevinde olan PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Bookchin'in fikirlerini okumasıyla gerçekleşmiştir. Örneğin, Öcalan'ın ulus-devletin ve kapitalist sistemin egemenliğine karşı demokratik ve feminist bir alternatif olarak geliştirdiği "demokratik konfederalizm" projesi Bookchin'den ödünç alınmıştır.⁴⁸

47. Elif Genc, "Meet the Women of the HDP: Gender, Resistance and Radical Democracy," *The Bullet: The Socialist Project*, 1133 sayılı e-bülten (24 Haziran 2015).

48. Abdullah Öcalan, *Democratic Confederalism* (Köln: International Initiative, 2011).

Bu çok önemli toplumsal ve siyasi proje çeşitli badireler de atlatmıştır. Suriye ile Türkiye arasında hayati bir öneme sahip sınır bölgesi olan Kobanê stratejik önemi yüzünden IŞİD'in şiddetli saldırılarına maruz kalmış ancak demokratik denetime tabi ve gönüllü milislerin oluşturduğu Halk Savunma Güçleri YPG ile YPJ, Kobanê'yi kahramanca savunmuşlardır. Bu saldırılar sonucu, her ne kadar Kobanê'nin alt yapısı büyük bir ölçüde yok edilmiş ve kentteki nüfusun önemli bir kısmı kentten ayrılmak zorunda kalmış olsa da, kent sakinleri sürekli IŞİD saldırılarına rağmen kenti yeniden inşa etme işine girişmişlerdir. Türk hükümeti de ayrıca sınırları kapatma siyaseti gütmüş ve Türkiye'deki Kürt müttefiklerinin bölgeye destek vermesini engellemeye çalışmıştır; aslında, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2015 yılının ortalarında Rojava'yı işgal ederek Kürt özerkliğini yok etme tehdidini dahi savurmuştur.

Halen aktif bir savaşın sürdüğü bu bölgede bazı kusurların ve çelişkilerin olması muhtemeldir. Ancak tabana dayanan bu hareketin 2005 yılında benimsediği bu projeyle kısa sürede Batılı çevrecilerin ve Solun birçok kesiminin yaptıklarının çok ötesine geçen büyük işler başardığı da bir gerçektir. Üç yıldır süre giden bir iç savaşa ve uluslararası ambargoya rağmen Rojava'nın ayakta kalması büyük ölçüde bölgedeki toplulukların bu projeye aktif katılım göstermesiyle ilgilidir. Abdullah Öcalan'ın yanı sıra bölgede bulunan konseylerdeki liderlerin de Murray Bookchin'in "Konfederalizmin Anlamı" isimli bir bölüme sahip olan "Kent-siz Kentleşme" kitabına sıklıkla başvurmaları da altı çizilmesi gereken başka bir gerçektir.

Kent Hakkı

Fransa'da 10 milyon kişinin katıldığı dünya tarihinin en büyük genel grevinin en sıcak zamanlar olan 1968'de Henri Lefebvre *Le Droit à la Ville* (Kent Hakkı) kitabını yayımladı. Lefebvre kitabında kentsel mekânın derin bir incelemesini yapar-

rak bir dönüşüm gerçekleşmesi için radikal bir teori öneriyordu. David Harvey bu konuyu şöyle özetlemektedir:

Kent Hakkı, kent kaynaklarına ulaşmak için bireysel özgürlüğe sahip olmaktan çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireysel olmaktan ziyade kolektif bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerinin yeniden şekillendirmesi için kolektif bir gücün kullanımına bağlıdır. En değerli ama en çok ilgisiz kalınmış insan haklarından birinin kentlerimizi ve kendimizi oluşturma ve yeniden oluşturma özgürlüğü olduğunu tartışmak istiyorum.⁴⁹

Tüm toplumsal hareketlerde olduğu gibi “Kent Hakkı” adına konuşan belli bir siyasi/ideolojik yelpaze bulunmaktadır. Örneğin, Brezilya’da 2001 yılında kabul edilen bir kanunla “Kent Hakkı” federal kanuna eklenmiştir. Ancak Kent Hakkına dair gerçek toplumsal hareket kurumsal düzeyde değil halk hareketlerinde ortaya çıkmaktadır. Güney Afrika, ABD, Almanya gibi ülkelerin yanı sıra diğer Asya ve Latin Amerika ülkelerin gelişen bu hareketler, gecekonduvarlarda ve varoşlarda yaşayan insanları, kiracıları ve sanatçıları bir araya getirip Kent Hakkı fikrini yürüttükleri mücadelenin bir parçası yapmaktadır.

Dünya Sosyal Forumu’nun (WSF) 2001’de ilk kez Brezilya’nın güneyinde yer alan Porto Alegre’de toplanmasından beri şehirleri giderek daha fazla biçimsizleştiren egemen güçlere ve eğilimlere karşı çıkmamanın bir zorunluluk olduğu belirginleşmiştir. Kuruluşundan itibaren yerelin bölgesel ve küresel olan ile bağlantılı olduğu WSF, tüm dünyadan binlerce eylemcinin biraraya gelerek farklı konuları tartıştıkları, yeni ağlar kurdukları ve sınırları aşan ilişkiler kurdukları demokratik bir platformu temsil etmektedir. Böylesi bir olgu kelimenin tam anlamıyla kentler üzerine güçlü bir ışık tutmuştur. Böylesi bir süreç, tüm

49. David Harvey, “The Right to the City,” *New Left Review*, 53 (1998), s. 23.

toplumsal ve siyasi önemine karşın bugüne dek parçalı kalan ve günümüz kent formunun dönüştürülmesine bir etkisi olmayan kentsel mücadelelerin ortaya çıkmasında katkı sağlamıştır. 2004 yılında Quito’da, ileriki yıllarda genişletilen ve geliştirilen bir eylem planının yanı sıra Kent Hakkı için Dünya Antlaşması’nın taslağı da hazırlanmıştır.

Aşağıda kısmen aktarılan Kent Hakkı Dünya Antlaşması’nın içeriği oldukça zengin bir perspektife sahiptir. Antlaşmanın genel hükümlerin içerdiği ilkelerin ve stratejik kısa vadeli temellerin bir kısmı şöyledir:

- Yurttaşlığın tam kullanımı ve kentin demokratik yönetimi;
- Kentin ve kentsel mülkün toplumsal fonksiyonu;
- Herhangi bir ayırım gözetmeden tam eşitlik hakkı;
- Hassas durumda bulunan grupların ve kişilerin özel korumaya alınması;
- Özel sektörün topluma karşı yükümlülükleri;
- Dayanışma ekonomisinin ve ilerici vergilendirme politikalarının teşvik edilmesi;

Bunların dışında, yurttaşlığın tam kullanımı ile kent planlaması, yönetimi ve kentsel üretim konularıyla ilgili şu haklar ön plana çıkmaktadır:

- Yaşamsal coğrafyanın (habitat) toplumsal üretimi;
- Eşitlikçi ve sürdürülebilir kentsel kalkınma;
- Halkın bilgi edinme hakkı;
- Özgürlük ve onur hakkı;
- Siyasi katılım hakkı;
- Halka açık kentsel alanlarda buluşma, toplanma, açılma yapma ve bu alanların demokratik kullanım hakkı;
- Adalet hakkı;
- Kamu güvenliği ve barışçıl, destekleyici ve çok-kültürlü bir arada yaşama hakkı;

Kentlerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel gelişimi

için öne çıkan haklar şöyledir:

- Su ve kentsel hizmetlere erişim hakkı;
- Toplu taşıma ve kentsel harekete ulaşım hakkı;
- Barınma hakkı;
- Çalışma hakkı;
- Sağlıklı ve sürdürülebilir çevre hakkı.

Antlaşmanın son hükümlerindeyse, Kent Hakkının uygulanmasına ve gözetimine dair önlemler bulunmaktadır. Antlaşmanın tam metnine ve eylem planına internet üzerinden erişim mümkündür.⁵⁰

Bunun dışında, 2010 yılında ilk kez düzenlenen Kent Hakkı Dünya Zirvesi'nde *United Cities and Local Government* (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler - UCLG) ismiyle uluslararası bir kentler federasyonu oluşturulmuştur. 2012 yılındaysa, belli sayıda şehrin imzalayıp pek çoğunun da imzalamayı düşündüğü *Global Charter: Agenda for Human Rights in the City* (Küresel Antlaşma: Kentlerde İnsan Hakları Gündemi) yayımlanmış ve geniş kesimlere ulaştırılmıştır.⁵¹

Toplumsal ekolojistlerin özellikle kentsel sorunlarla ilgili müdahaleleri mahallelerin de ötesinde kenti bir bütün olarak düşünmeleri ve buna göre hareket etmeleri üzerinden değerlendirilmelidir. Bu noktada, asıl dikkat Murray Bookchin'in özgürlükçü yerel yönetimcilik ya da komünalizm fikirlerine çevrilmelidir. Bu fikirlere göre genellikle yerel seçim çalışmalarına katılan yerel topluluklar iktidarı mahallelerine geri getirmek için doğrudan demokratik ilkelere göre örgütlenmektedirler. Bu mü-

50. Social Forum of the Americas and World Urban Forum, *The World Charter for the Right to the City* (2004; "urbanreinventors.net" adresinden erişilebilir).

51. United Cities and Local Governments: Committee on Social Inclusion, Participatory Democracy and Human Rights, *The Global Charter: Agenda for Human Rights in the City* (2012; uclg-cisd.org adresinden erişilebilir).

cadele biçimi, yeni bir siyasi kültür ortaya çıkarmak için hep beraber çalışan mahalle meclisleri ya da konseyleri aracılığıyla hızla tüm bir kenti âdem-i merkezîyetçi bir yapıya dönüştürme projesi haline getirilebilir.

Böylesi bir yeni radikal siyaset herkesi kapsayacak biçimde insan haklarına öncelik verip toplumsal cinsiyet, ırk ve din eşitliğini güvence altına alacaktır. Dolayısıyla, bu hakları hayata geçiren canlı eylem planlarıyla genç ve eski kuşaklar arasında özgün ve eşitlikçi bir uyum yaratmak bu siyasetin önceliklerinden biri olmalıdır. Bu radikal siyaset kent ekonomisinde değişik ekonomik demokrasi biçimlerini devreye sokacaktır. Toplumsal ekolojinin tahayyül ettiği bu fikirlerin ve daha farklı siyasi olasılıkların ana hatları Murray Bookchin'in "Kentsiz Kentleşme" adlı kitabında, özellikle de kitabın "Yeni bir Yerel Yönetim Gündemine Doğru" başlıklı ilk bölümde gayet iyi bir biçimde çizilmiştir. Böylesi bir yaklaşım, bizi çevreleyen ekosistem ve doğa üzerinde kentlerin yarattığı yıkımı sona erdirmenin temelini oluşturabilir.⁵²

52. Avrupa merkezli *Transnational Institute of Social Ecology* (TRISE) böylesi bir stratejinin uygulanması konusunu düzenli olarak ele almaktadır. Derneğin web adresi için bkz: trise.org.

Beşinci Bölüm

Toplumsal Ekolojide Yeni Siyasetler

Bu kitabın ilk baskısının yapıldığı 1993 yılından beri, sayısız örneğin de gösterdiği üzere çevre krizinin devletin müdahale-siyle çözümüne dair girişimler ciddi sonuçlar üretecek biçimde başarısız kalmıştır. Düzenlenen pek çok uluslararası toplantıya rağmen, biyo-çeşitlilikten iklim değişikliğine, ele alınan tüm ko-nularda ulusal siyasi elitler çevre krizini çözmeye yönelik anlamlı bir uzlaşma oluşturmamışlardır. Dahası, doğanın bozulmasın-dan sorumlu ülkelerin bu siyasi elitleri kendi ulusal sınırları içe-risinde de çevreyi koruma konusunda etkisiz kalmışlardır.

Kitabın İkinci Bölümünde da ele alındığı gibi Roma Kulü-bü'ndeki araştırmacılar 1972 yılında *Limits to Growth* (Büyüme-nin Sınırları) raporuyla dünyanın karşısına çıkmışlardı. Raporu hazırlayan araştırmacıların infial yaratan tahminine göre yarattı-ğımız medeniyet 21. yüzyılın ortasında çökecekti. Yapılan tah-minler gayet kapsamlı araştırmaların bir sonucuydu. Araştırma ekibi sanayileşme, nüfus, gıda, kaynakların kullanımı ve kirlilik hakkındaki verilerin izini sürüp çeşitli hesaplama modellerini kullanarak 2100 yılına dair bir dizi senaryoyu ayrıntılı biçimde ortaya koymuştu. Araştırmacılar, mevcut pratiklerimizi tersine çevirmek için ciddi bir eylemliliğe girişmediğimiz takdirde 2070 yılına gelmeden çevre, ekonomi ve nüfus konularında “doğal sı-nırları aşarak bir çöküş” yaşayacağımız tahmininde bulunmuştu.

Raporun ana fikri, gezegenimizin kaynaklarının sınırlı olduğu ve üretim ile nüfustaki sınırsız büyümenin eninde sonunda iflas edeceğidir. Radikal öngörülerini sebebiyle, bu rapor ilk yayımlandığında ciddiye alınmadığı gibi şiddetli eleştirilere de maruz kaldı ve bir kıyamet senaryosu üretmekle itham edildi. Ancak aradan geçen 40 yılın sonucunda, Avustralya kaynaklı CSIRO'nun yaptığı gibi özellikle son on yılda yürütülen araştırmalar raporun öngörülerini büyük ölçüde doğruladı.⁵³

Sadece bu kitabın yayımlandığı 2015 yılının ilk yarısını dikkate aldığımızda bile medeniyetimizin içinde bulunduğu amansız çıkmazın farklı yönlerine dair önemli raporlar ve çalışmalar ortaya konulmuştu. Tüm bu çalışmalar ve raporlar ekolojik krizin ve insanların içinde bulunduğu çıkmazın ve bu krizin öngörülen sonuçlarının tarihte daha önce hiç olmadığı kadar ciddi bir seviyede olduğunu ifade etmektedir.

2015 yılında Anglia Ruskin Üniversitesi'nde bulunan Küresel Sürdürülebilirlik Enstitüsü, yeni modelleme teknikleri kullanarak *Global Resources Observatory* isimli bir proje kapsamında yürüttüğü bilimsel çalışma ile *Limits to Growth* raporuyla benzer bir doğrultuda rapor yayımlamıştır. Dikkat çekici olan konuya, bu raporun hazırlanmasının İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra İngiliz menşeli sigorta şirketleri, bankalar, bir çevre koalisyonu ve Afrika ile Asya'daki kalkınma bankaları tarafından desteklenmesidir. Rapora göre 2040 yılına kadar alışkanlıklarımızda ve pratiklerimizde bir değişim olmazsa su kıtlığı, enerji yetmezliği, iklim değişikliği ve siyasi ayaklanmalar gibi faktörlerin bir araya gelip ortaya çıkaracağı geniş ölçekli bir gıda kıtlığı kaçınılmaz biçimde sanayi medeniyetinin sonunu getirecektir.⁵⁴

53. Graham Turner ve Cathy Alexander, "‘Limits of Growth’ was right: New research shows we’re nearing collapse," *The Guardian*, 2 Eylül 2014.

54. Nafeez Ahmed, "Scientific model supported by UK Government Taskforce flags risk of civilisation's collapse by 2040," *Insurge Intelligence*, 19 Haziran 2015 (medium.com web sitesinden erişilebilir).

Bulletin of Atomic Scientists dergisi 1947 yılından beri nükleer tehditleri, iklim değişikliğini, biyo-güvenliği ve olası diğer sorunları değerlendirip gece yarısına (yani kıyamet saatine) kaç dakika kaldığını gösteren sembolik bir kıyamet günü saatiyle mevcut tehditlerin derecesine dikkat çekmektedir. Soğuk savaşın yarattığı nükleer korku sebebiyle en son 1984'te ileri alınan saat aradan geçen bunca yıldan sonra ilk defa 2015'te iki dakika ileri alınmıştır ve artık saat 23.55 yerine 23.57'yi göstermektedir. Dergi ulaştığı bu sonucu şöyle açıklamaktadır: uluslararası liderler en önemli görevleri olan insanların sağlığını ve hayatını koruma sorumluluklarını yerine getirmemektedirler.”⁵⁵

2015 yılındaysa, *Science Advances* dergisi, altı uluslararası araştırmacı (bunlardan biri Paul R. Ehrlich'ten başkası değildi) tarafından yürütülen önemli bir bilimsel çalışmaya atıfta bulunularak 65 milyon yıl önce Dinozorların yeryüzünden silinmesinden beri görmediğimiz ölçüde toplu bir tür kaybıyla karşı karşıya olduğumuzu aktarmaktaydı. Makaleye göre biyo-çeşitliliğin ortadan kalkması yaşadığımız çevre sorunlarının en önemlilerinden biri olup hem ekosistemi hem de insanları tehdit etmekteydi. Makalede şu ifadeler geçmekteydi:

„Yaptığımız incelemeye göre günümüzde türlerin ortadan kalkma oranları ortalama rakamları muazzam biçimde aşmaktadır...Yaptığımız hesaplamaların türlerin tükenmesi krizinin ciddiyetini yansıtamayabileceğinin altını özellikle çiziyoruz... Araştırma, geride hiçbir şüphe bırakmaksızın türlerin tükenme oranlarının yüksek olduğunu ve bunun giderek arttığını gösteriyor. Bu oranlar yeryüzünün 4,5 milyar yıllık tarihinde altıncı büyük kit-

55. Sophia Ruess ve Jennifer Geleff, “Three Minutes to Midnight: Natural Catastrophes in the Anthropocene,” *Alternatives International Journal* içinde, 1 Temmuz 2015.

lesel yok oluşun başladığını gösteriyor.”⁵⁶

Günümüzde nüfus hareketlerinin de geniş çaplı olduğunu görüyoruz. Milyonlarca insan gezegenin doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine hareket etmektedir. Sadece 2015 yılında, yaklaşık 60 milyon (insanlık tarihinde daha önce görülmemiş bir rakam) kişi mülteci konumuna düşmüştür. Göçmen meselesinin en görünür hali, tehlikeli sulara ve giderek askerileşen sınır güvenliğine rağmen Kuzey Afrika’dan Güney Avrupa’ya Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen yasadışı sınır geçişleridir. Bu yılın Nisan ayında Lampedusa Adası yakınlarında gerçekleşen ve yaklaşık 800 kişinin öldüğünün doğrulandığı, şimdiye kadar gördüğümüz en trajik tekne kazası bu meseleyi bizlere tekrar hatırlatmıştır. 2015 yılında geçen yasadışı sınır geçiş girişimlerinin geçen yıla göre yüzde 80 arttığı da açıklanmıştır. Böylesi bir göç akını, pek çok Avrupa şehrindeki kentleşme sorununu ve toplumsal ve ekonomik koşulları da derinden etkilemektedir.⁵⁷

Bu tarz göçlerin uzun zamandan beri bilinen pek çok nedeni bulunmaktadır. Su kaynaklarının tükenmesi, kötü hasat sonucu ortaya çıkan kıtlıklar, ekonomik sefalet ve savaşlar bu nedenlerin en öne çıkanlarıdır. Ancak “mahşerin bu dört atısına” günümüzde bir de küresel ölçekte ciddi etkiler yaratan ve yukarıda bahsedilen nedenlerle kesişerek bunları daha da azdıran iklim değişikliği eklenmiştir. Daha önce de bahsi geçen Anglia Ruskin Üniversitesi’nde bulunan Küresel Sürdürülebilirlik Enstitüsü’nün Suriye Devrimi ve yaşanan iç savaşın sistemik nedenleri üzerine yaptığı araştırmaya göre rejime ya da İslamcı köktencilığe karşı olmak gibi konular dışarıda tutulursa Suriye krizinin altında yatan temel neden 2003’ten beri kısmen kuraklık sebebiyle yaşanan

56. Rob Jordan, “Stanford researcher declares that the sixth mass extinction is here,” *Stanford Report*, 19 Haziran 2015.

57. Sophia Ruess, “Lampedusa: European Border Delocalization in the Mediterranean,” *Alternatives International Journal*, Haziran 2015.

su kıtlığı ve bu kıtlığın tarımsal üretimi etkileyip gıda fiyatlarını ve dolayısıyla toplumsal huzursuzluğu arttırmasıdır.⁵⁸

Yukarıda örnekleri verilen yakın dönemli bilimsel araştırmalar aslında çok daha uzun olan listenin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Örneğin, BM'nin düzenlediği Uluslararası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) beş çalışması da yaşanan çevre krizinin başlıca kaynağının kendi medeniyetimiz olduğu sonucuna varmıştır.

Devletin toplumu alternatif bir yola yönlendirmekteki gönüllülüğü ya da kapasitesi hakkında söyleyeceklerimiz şimdilik bu kadar. Açıktır ki, siyasi ve ekonomik iktidar elitleri yeni bir alternatife ihtiyaç duymadıkları gibi böylesi bir alternatifi de gerçekte inkâr etmektedirler.

Çevrecilerin Yeri ve Rolü

İktidar elitlerinin, devlet siyasetinin ve neoliberal kapitalizmin içinde hapsoldüğü böylesi bir ortamda acaba kamuoyunu etkileyerek kamu siyasetine nüfuz etmeyi amaçlayan STÖ'ler ne yapmaktadır? Gerekli değişimi sağlamak için toplanmış duyarlı yurttaşların oluşturduğu büyük dalga acaba ne ölçüde bir etki yaratmıştır?

Kamuoyunun yakından bildiği çeşitli çevre örgütleri, çoğu izole kalmış ve genellikle gayri resmi olarak birbiriyle rekabet eden pek çok girişim ve kampanya düzenlemiştir. Ancak bu girişimlerin ve kampanyaların topluma yönelik derin bir analizleri yoktur, dolayısıyla da geniş ölçekli dönüştürücü bir vizyona sahip değillerdir. İşin aslına bakarsak, yaşadığımız medeniyet krizinin farklı yüzlerine karşı mücadele eden diğer hareketlerle bağlantı kurmayan çevreci hareket ayağına gelen çok büyük bir fırsatı geri tepmektedir.

58. Global Sustainability Institute, *Food, Climate Change and War: The Syria Crisis*, Anglia Ruskin University News, Eylül 2013.

Çevreci hareketin geçtiğimiz yıllarda en büyük direnişini şehirlerde sergilediği açık bir gerçektir. Çevreye zarar veren herhangi bir hükümetin siyasetini ya da özel şirketin faaliyetini protesto etme amacını güden ve içinde sivil itaatsizlik yöntemlerini de barındıran kitlesel gösteriler siyasi ve ekonomik güç merkezlerinin yoğunlaştığı şehirlerde gerçekleşmiştir. Ancak sokakların bu kadar ısınmasının altında yatan tek neden çevreci hareketler değildir.

ABD örneğinde olduğu gibi siyahlara yönelik polis şiddetine karşı bu aynı şehirlerde kendiliğinden gelişen yoğun protestolar gerçekleşmiştir. Ferguson, Oakland ve Baltimore gibi kentlerde “Siyahların Yaşamı Değerlidir” sloganıyla kent yoksulları, işsizler ve ezilenler öncülüğünde ciddi bir sokak mücadelesi ortaya çıkmıştır. Böylesi yerlerde, çoğu kalıcı iş bulamayan gençler sanayisizleşme, sınıfsal/ırksal bölünmeler ve hapislane endüstrisi sebebiyle perişan bir haldedir. II. Dünya Savaşı sonrasında tam istihdamla elde edilen kazançlara 1980’lerden itibaren plütokrasi el koyarken ekonomik yelpazenin orta sınıfı giderek daha fazla borçlanıp siyaseten marjinalleşmişti. Sınıf altı olanlar, özellikle de etnik kökenleri ya da ten renkleri yüzünden marjinalleştirilenler, toplumun en alt katmanında yer aldıklarından işgücünün kalıcı yer değişiminden en fazla zarar görenlerdi. Kentlere dair bu türden çöküş manzaraları “can çekişen bir geçmişin yansımaları” değil sınıf altı kesimlerin gelecekteki hallerinin resmidir. Önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde mevcut işlerin yüzde 47’sinin makineleşeceğini tahmin eden ekonomistleri tam bu noktada hatırlamamız gerekmektedir.

Yaşadığımız şiddetli toplumsal ve ekonomik krize rağmen çevrecilerle toplumsal adalet için mücadele edenler arasında nedense derin bir bölünme bulunmaktadır. Çevreciler siyasi ve ekonomik açıdan güçsüz kesimlerle hiç de yakınlaşma amacı gütmemektedir. Daha genel olarak söylersek, çevrecilerin kökten bir değişim için uygulamaya konulabilir bir strateji ile toplumsal bir hareket içerisinde güçsüz kesimlerle bir araya gelme konusunda gözle görülür bir girişimi bulunmamaktadır. Böylesi bir bölünme yüzde 1’lik kesimin çıkarlarına hizmet etmekte ve

büyük bir siyasi potansiyeli parçalı ve hareketsiz bırakmaktadır.

Çevrecilerin bu durumuna bir istisna, sosyal forumlar içerisinde faaliyet gösteren çeşitli ağlar oluşturmaya yönelik girişimleridir. İki yılda bir geleneksel olarak Güney yarımküre ülkelerinde düzenlenen Dünya Sosyal Forumları ve dünya genelinde ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde gerçekleştirilen buna benzer forumlar çevrecilerin bu girişimlerinin zirveye ulaştığı yerlerdir. Çevrecilerin bu girişimlerinde kapitalizm karşıtı bir dünya görüşünden esintiler olsa da, siyasi ya da ekonomik bir alternatif için halen belirgin bir stratejileri bulunmamaktadır.⁵⁹

Protestonun Ötesine ve Toplulukları İnşa Etmeye Doğru

Kökten bir toplumsal değişim gücü olmak için özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da entelektüel ve politik olarak gelişmek zorundayız; sokak gösterileri, gece nöbetleri, aktivist eğitim kampları, kitap ya da dergi yayımlamak, sosyal medya stratejileri üretmek ve seminerlere ya da kitap fuarlarına katılmak gibi havanda su dövmekten başka bir işe yaramayan rutinlerin dışına çıkmak zorundayız. Bazen çevrecilerin bile kahramanca bir görüntü sergilediği görülmektedir, ama asıl soru halen cevaplanmayı beklemektedir: Protestoların ötesinde nasıl bir stratejiye ihtiyacımız bulunmaktadır? Gençlerin sokak gösterilerinde başvurdukları çeşitli manevraların ya da kullanılan akılda kalıcı ve şaşırtıcı pankartların polis ve diğer kolluk güçlerini afallattığı bilinen bir gerçektir. Özellikle geniş ölçekli olduğunda, doğrudan eylemin devletlerden ve şirketlerden taviz koparmada işe yaradığını da biliyoruz.

Bu taktiklerin sahip olduğumuz gücü fark etmemizi sağladığı doğrudur ancak potansiyellerine tam anlamıyla ulaşmaları için tüm bu taktikleri geliştirmek halen önümüzde duran bir

59. Gustave Massiah, *The Strategy for the Alternative to Globalisation* (Montreal: Black Rose Books, 2015).

zorunluluktur. Bu taktikler kendi başlarına kökten bir değişimi sağlayamazlar, dolayısıyla bunlar bir uyumu, ortak bir yönelimi ve ortak amaçları vurgulayan ve belirli bir bağlama sahip bir toplumsal hareketin bir parçası olmalıdır. Belli reformları gerçekleştirmesi için devleti zorlamamız mümkündür ve bu yönde zorlamamız da bir gerekliliktir ama protestocuların evlerine ve kitle iletişim araçlarının normal yayın akışlarına dönmesiyle beraber iktidar siyasetinin eski şablonları da tekrar etkin hale gelmektedir. Bir protestonun ötesine geçmek için alternatif bir gelecek fikrine ya da siyasetine ve bu doğrultuda örgütleyici bir stratejiye ihtiyacımız bulunmaktadır. Yeni ve özgün bir siyaset yaratacak bir projede, toplumu yenileyecek ya da şekillendirecek biçimde insanları birer yurttaş olarak nasıl bir araya getirebileceğimiz halen yüzleşilmesi gereken bir sorundur.

Bu kitabın ileri sürdüğü görüş, mevcut ekolojik krizin acil bir sistem değişikliğini, yani kendi çıkarı için acımasız bir rekabete ve büyümeye dayalı olan kâr odaklı bir ekonomik düzene karşı çıkmayı ve onu aşmayı zaruri kıldığıdır. Kapitalizm ve ulus-devlet, insanlığa ve doğaya materyalizmin ve onun ürünlerinin üzerinde değer veren yeni bir toplumla yer değiştirmelidir. Böylesi bir radikal değişim radikal bir öfke de gerektirmektedir ancak kendisini sadece protestolar üzerinden anlık olarak gösteren böylesi bir öfke tek başına yeterli olabilir mi?

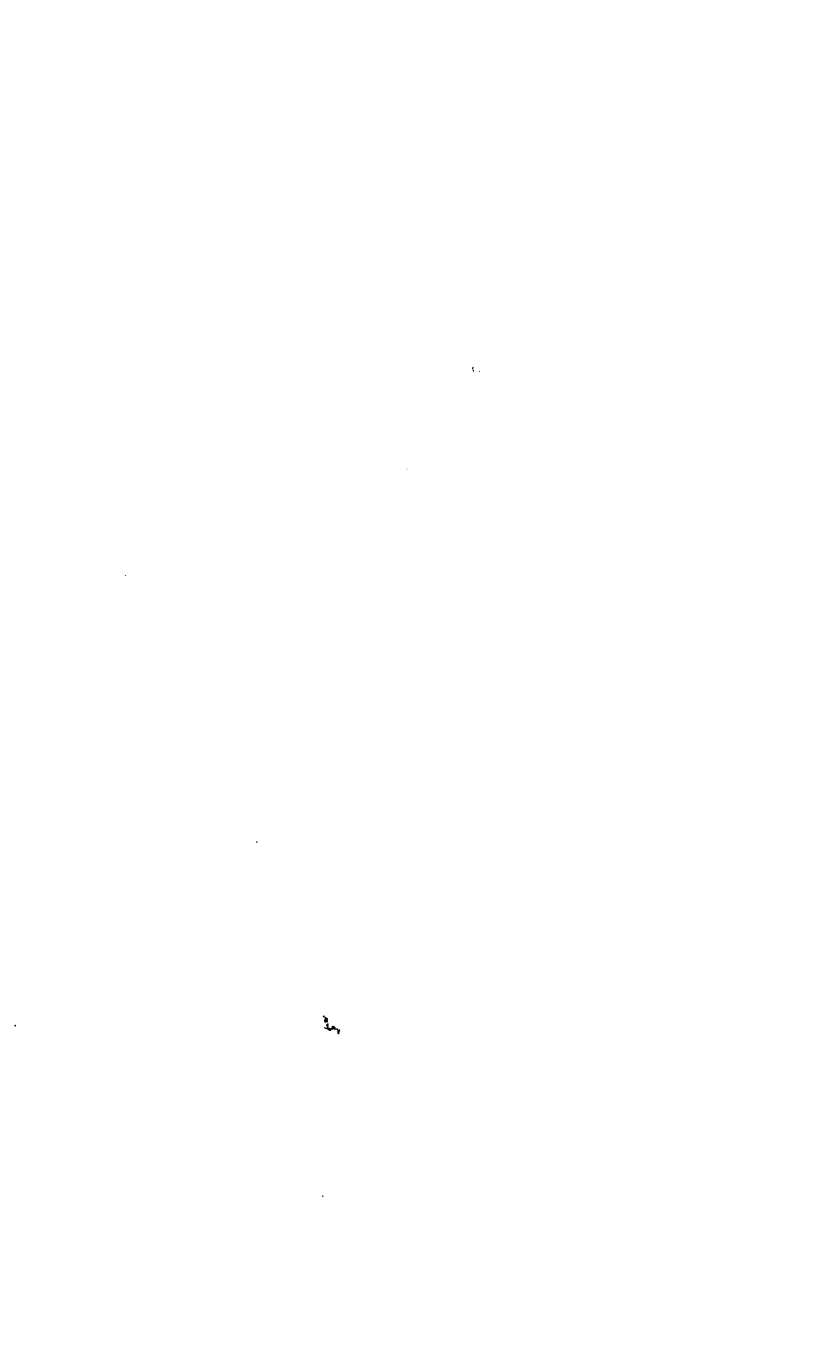
Günümüz aktivistlerinin karşılaştığı en önemli mesele yeteri kadar radikal olmayışlarıdır. Bu aktivistler, sokaklardaki öfkelelerini ve sabırsızlıklarını kalıcı hale dönüştürecek bir popüler güce çevirmeyi başaramamaktadır. Bizlerin amacı popüler öfkeyi kurumsallaştırmak değil, tam tersine, bu öfkenin etkisinin topluluğun örgütlenmesiyle kalıcı ve iyi organize olmuş radikal bir temel yaratarak etkisinin artırılması olmalıdır.

Kapitalist kentleşmenin toplumumuzu parçalamasının üstesinden gelmek, gücümüzün nasıl bir rakama ulaştığını keşfetmek ve böylesi bir dayanışmanın ve siyasetin inşa edeceği alternatif dünyaları tahayyül etmek için ihtiyacımız olan gündelik hayat içindeki yurttaşlarla, özellikle de güçsüz kesimlerle bir ara-

ya gelip toplulukları örgütlemektir, bu uygulamalı politikadır. Bir yandan mahalle ve şehirleri stratejik ve siyasi bölgeler olarak tanımlarken bir yandan da bu bölgelerin ötesindeki geniş kamusal alanlarla da bağlantılı olmamız gerekmektedir. Başka bir deyişle, kentlerin mahallerindeki topluluk örgütlenmesini *megapolisteki* yerel, demokratik ve kurumsallık karşıtı bir topluluk örgütlenmesi ağı takip etmelidir. Böylesi bir stratejinin öncülüysen, kendi mahallelerimizde bilinçli olarak derin bir örgütlenme gerçekleştirirken etrafımızda bulunan toplulukları ve toplumsal kaygıları kucaklayabilmek olmalıdır.

Kim olduğumuz ve ne için mücadele ettiğimiz tanımlanabilir olmalıdır. Bölgedeki tüm bir ahalinin belli başlı sorunlarını dinlemeli ve onların bu sorunlarına, hissiyatlarına ve kaygılarına karşı hassas olmalıyız. Zaman içerisinde, en yaratıcı ve en ileriye dönük olarak bu insanların toplumsal kaygılarıyla özdeşleşmeliyiz. Mahallelerde herkesin komşularını tanımasını sağlamalı ve böylece yeni toplumsal ilişkileri, sivil eylemliliğin yeni biçimlerini ve daha fazla özerkliği teşvik etmeliyiz, zira sadece gündelik bir hayattan ibaretmiş gibi görünen içinde yaşadığımız mahalleler toplumsal değişim için değerlendirilebilecek büyük bir potansiyele sahiptir.

Şimdiyi düşünmemiz önemlidir çünkü mücadele çizgisinin uzun bir süre boyunca ileri doğru bir yönelim göstereceği ortadadır. Dünya genelindeki yaygın huzursuzluğun altında yatan nedenler (geniş bir ölçekte çevrenin bozulması, kurumsallaşmış ırkçılık, ekonomik adaletsizlik ve büyüyen eşitsizlik) aslında günümüz kapitalizminin üzerinde durduğu sütunları oluşturmak-tadır ve sistem daha büyük bir krize girdikçe bu sütunlar daha yoğun etkiye sahip olacaktır. Dünya nüfusunun geniş bir kesimi bu baskılar sebebiyle doğal olarak daha da radikalleşmiş olacaktır. Bu kesimlerin radikal bir Sol harekete mi yoksa milliyetçi ve faşist bir Sağ harekete mi kayacakları radikal toplumsal örgütlenmelerin toplumun yapısında, kültüründe ve temel değerlerinde anlamlı değişimler yaratabilecek, uygulanabilir bir strateji üretme becerilerine bağlı olacaktır.



Altıncı Bölüm^{60*}

21. İklim Değişikliği Taraflar Konferansı'nın (COP21) Ardından- Sırada Ne Var? İklim Değil Sistem Değişikliği

Aralık 2015'te Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Antlaşması (UNFCCC) Taraflar Konferansı'nda (COP21) birçok devlet başkanı, ulusal çevre bakanları, onların bürokrat ve profesyonel müzakerecilerinden oluşan bir ordusu, STK'lar ve BM çalışanları Paris'in dış banliyölerinden Le Bourget'te devasa bir bina kompleksinde biraraya geldiler. 13 Aralık'ta, taslak metin üzerinde büyük tartışmalarla geç saatlere kadar süren iki haftanın sonundaki kapanış toplantısında, 32 sayfalık nihai metin, alkışlar ve çığlıklar arasında okundu. Tarihi bir antlaşma olmasa da, bilim insanlarının iklim değişikliğine dair ilk uyarılarını yaptığı 1960'lardan beri ilk kez devlet bürokratları, oybirliğiyle resmi olarak bilimsel bulguların doğru olduğunu ve acil önlemlerin alınması gerektiğini itiraf ettiler. Gerçek artık inkâr edilmiyordu.

Kasım ayındaki terörist saldırıların ardında olağanüstü hal hala devam ederken Paris çoğu açıdan bir polis devleti görünümündeydi ve ordu silahlarıyla beraber tüm şehre yayılmıştı. Buna rağmen, Paris'te "İklim Değil Sistem Değişikliği" sloganının tekrar tekrar atıldığı iki kitlesel gösteri gerçekleştirildi ve son Paris Antlaşması çok yetersiz olması nedeniyle sertçe eleştirildi.

Konferansta imzalanan 35 sayfalık antlaşma metni gezege-

60. *Bu bölüm 28 Şubat 2016 tarihinde yazılmıştır, bazı kısımları Mayıs 2017'de revize edilmiş ve sonradan kitaba ilave edilmiştir.

nimizin geleceği için ne anlama geliyordu? Nihai metinde, fosil yakıt şirketlerinin parmak izleri açıkça görülmektedir. Paris'teki görüşmeleri yakından takip eden bilim insanları bu antlaşmanın insanlığın gerçekten ihtiyaç duyduğu antlaşma olmadığını belirlerken iklim biliminin babası olarak kabul edilen ve NASA Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nün eski başkanı olan James Hansen, antlaşmayı bir "aldatmaca" olarak tanımladı. Açıktır ki, bu antlaşma tek başına hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Bunda acaba şaşacak bir şey var mı?

İklim değişikliği gerçekliğini ve acil eylem gerekliliğini kabul eden devletler, 2100 yılına kadar endüstri-öncesi dönemden itibaren küresel ısınmanın en fazla 2 santigrat derece, ama "mümkünse" 1,5 santigrat derece artışla sınırlandırılması konusunda da uzlaştılar (Suudi Arabistan daha kısıtlayıcı olan bu ikincisine (1,5 C) itiraz etti, hala da etmektedir). Sera gazı salınımının tepe noktasına en kısa sürede varılması ve 21. yüzyılın ikinci yarısı gibi muğlak bir zaman aralığında net sıfır salınım hedefi konularında da bir anlaşmaya varıldı ("Net sıfır salınım" tabirinin kullanılması, salınımlarda kesinti yapmaktan kaçınmaya ve gerçekçi olmayan teknolojiler ve aldatıcı "offset" salınım grafikleri aracılığıyla salınımları telafi etme yönündeki bir girişimine incelikle kaymaya işaret etmektedir).

Antlaşmayı hukuki açıdan bağlayıcı olduğu için kutlamak büyük bir abartıdır, zira antlaşmanın devletleri mecbur bıraktığı tek konu, her ne kadar hedefleri yükseltmeleri konusunda cesaretlendirilseler de, 2018 yılından itibaren ürettikleri sera gazlarını her beş yılda bir ölçülmesinden ve raporlamalarından ibarettir. Devletlerin sera gazı salınımını durdurma konusundaki taahhütleri, yavan "Gönüllü Ulusal Katkı Beyanları" (INDCs-Intended Nationally Determined Contributions) (Paris Anlaşması imzalandıktan sonra ismi NDCs-Nationally Determined Contributions olmuştur), isminden de anlaşılacağı üzere, tamamen gönüllülüğe dayanmaktadır ve bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda hiçbir ceza öngörülmemektedir.

COP21'in açılışında devlet yetkililerin yaptığı coşkulu açık-

lamaların retoriğine karşın, bütün devletlerin ulusal katkılarının (INDC) toplamı bile 2100 yılına gelindiğinde 1,5 santigrat bir yana 2 santigratı da epeyce aşan ve 2,3 ile 3,5 santigrat arasında, nihai anlaşma metninin kendisinin kabul ettiği, felakete neden olacak bir küresel ısınmaya yol açacaktır. Bunun anlamı, çok az umuda sahip olursa da konan hedeflere varılması durumunda dahi, mevcut politikalarla en az 2,6 en fazla 4,9 santigratlık bir ısınmanın gerçekleştirileceğidir. İkinci rakamın (4,9 C) yarısı bir ısınma olması halinde bile bazılarına göre bu tüm medeniyeti yok etmeye yetecektir. Yalnızca 2 santigratlık bir ısınma bile yüzde 50/50 şansla iklim değişikliğinin kontrolden çıkması anlamına gelmektedir ki bu durum dahi yeterince rahatsız edicidir.⁶¹

Bill McKibben gibi liberal çevreciler bile antlaşmanın nihai halinden ve devletlerin “mütevazı” gönüllü taahhütlerinden memnun kalmamıştır. *New York Times*’ta (15 Aralık 2015) McKibben şöyle yakınmıştır:

Böylece, bir iklim anlaşmasına benzer bir şeyle birlikte, sürdürülemez bir dünya oluşuyor. Antlaşmanın tüm tarafları sözlerini tutarlarsa, hesaplamalara göre sanayi öncesi dönemden bu yana gezegenimiz 6,3 fahrenheit ya da 3,5 santigrat derece ısınmış olacak. Bu çok ama çok fazla. Daha bu sene 1 santigratlık ısınma seviyesine ulaştık ve bu kadarlık ısınma bile kendi başına buzul tabakalarını eritmeye ve deniz seviyelerini tehditkâr bir biçimde yükseltmeye yetmektedir.⁶²

61. INDC ve sonuçlarına dair yapılan tahminler için bkz, ‘Climate Action Tracker’: <http://climateactiontracker.org/>

62. Bill McKibben, “Falling Short on Climate in Paris,” *New York Times*, December 13, 2015.
https://www.nytimes.com/2015/12/14/opinion/falling-short-on-climate-in-paris.html?_r=0

Diğer bir konu da, antlaşmanın taahhütlerinden birinin iklim değişikliğine dair önlemleri almaları için yoksul ve zor durumdaki ülkelere yardım amacıyla 100 milyar dolarlık bir fon oluşturulmasıdır. Ancak bu fona yapılacak yardımlar tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır (Nisan 2017'ye kadar yalnızca 10 milyar dolar gibi sınırlı bir taahhütte bulunulmuştur) ve Devletlerin bu fona mevcut yardım bütçelerinden para aktarmalarından korkulmaktadır.

ABD ve AB gibi güçlü Devletlerin itirazıyla “kayıp ve zararlar için telafiye” yönelik fikrin reddedilmesiyle, iklim değişikliğinden zarar görmüş yoksul ülkelerin iklim değişikliğinde büyük tarihsel sorumlulukları bulunan ve yaptıkları, Kopenhag COP15'te Sudan'ın baş müzakerecisi Lumumba Di-Aping'in “atmosferin sömürgeleştirilmesi” olarak tanımlanan zengin ülkelerden tazminat talep edebilmelerinin önüne geçilmiştir.

Ayrıca uluslararası havacılık ve gemicilik de, uluslararası faaliyetler olmaları gerekçesiyle devletlerin sera gazı salınımı sorumluluğunun bir parçası olmadıkları ve UNFCCC'nin ilgi alanına girmedikleri gerekçesiyle antlaşmadan tamamen muaf tutulmuştur. Oysaki bugün küresel sera gazı salınımının yüzde 8'i uluslararası havacılık ve gemicilik kaynaklıdır ve bu oranın 2050 yılına kadar yüzde 270 artacağı ve toplam salınımının yüzde 40'ını oluşturacağı tahmin edilmektedir.⁶³

ABD, AB ve Norveç'in muhalefeti sebebiyle insan hakları vurgusu antlaşma metninin sadece giriş kısmında yer almış ve böylece hukuki açıdan bağlayıcı olmasının önüne geçilmiştir. Üstelik bu olay ironik bir biçimde İnsan Hakları Günü'nde yaşanmıştır. Eşdeğer ölçüde şok edici olan şey, bu aynı devletlerin dünyadaki biyo-çeşitliliğin yüzde 80'ini koruduğu hesaplanan yerli halkların haklarının antlaşma metninden tamamen çıkarılmasıdır. Yerli hakları, madencilik projelerini, topraklara el konulmasını ve hidro-elektrik barajlar ile REDD+ (Reducing

63. Emission Reduction Targets for Aviation and Shipping (European Parliament, 2015). See: <http://bit.ly/1N5xK4f>

Emissions from Deforestation and Forest Degradation–Ormansızlaştırma ve Ormanların Bozulmasından Kaynaklanan Salınımların Azaltılması) altında karbon kredileri için ormanların özelleştirilmesi gibi görünüşte “yeşil” projelerin yapılmasını engelleyecek potansiyel bir tehdit oluşturabilmektedir. ABD’de yerleşik Indigenous Environmental Network (Yerli Çevre Ağı) organizatörlerinden Dallas Goldtooth’a göre:

Çok dürüst olmak gerekirse organizasyonumuz ve kişisel olarak benim için, Yerli Halklar olarak haklarımızın en tartışmalı haklardan biri olması ve anlaşma kapsamı dışında bırakılanlardan olması sürpriz olmadı. Bu sadece politik liderlerimizin gerçekte insan çeşitliliği, insan yaşamı ve toprak ananın değerleri ile ilgilenmediklerini göstermeye devam etmektedir. Onlar işlerin olduğu gibi devam etmesiyle ilgilenmektedirler⁶⁴

Antlaşmanın imzalanacağı 13 Aralık Cumartesi’nden önceki 11. saatte, tek bir kelime uzun yıllardan beri ince hesaplarla yürütülen müzakerelerin ve konferanstaki iki haftalık yoğun diplomasinin az kalsın başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açacaktı. ABD, anlaşmada içindeki gelişmiş ülkeler salınım azaltma hedeflerini tutturmak için ekonomi genelinde mutlak bir taahhütte bulunmak “zorundadır (shall)” ifadesini fazla dayatmacı bulmuş ve son dakikada oluşturdukları büyük bir koalisyonla bu ifadenin daha zayıf bir anlamı olan ve uluslararası hukukta hiçbir bağlayıcılığı olmayan “gereklidir(should)” ifadesiyle değiştirilmesini sağlamıştı. Sonunda, metni diğer değişikliklere açmaktan ve daha uzun tartışmalardan kaçınmak için uykusuz kalmış isimleri olmayan bir müzakere ekibinin tipografik bir hatası olarak geçiş-

64. Mitch Paquette, “Indigenous Rights Cut from Paris Agreement: Why it Concerns Us All,” Intercontinental Cry, January 13, 2016. Retrieved at: <https://intercontinentalcry.org/indigenous-rights-cut-from-paris-agreement-why-it-concerns-us-all/>

tiren Fransız başkanlığı “zorundadır(shall)”ı “gereklidir(should)” ile tartışma olmadan sessizce yer değiştirdi.⁶⁵

Antlaşmayla ilgili BM süreci devam edecektir. Paris Antlaşması’nın finansal hükümleri 2020 yılına kadar yürürlüğe girmeyecektir. Aslında, antlaşma “uzlaşma” ile kabul edilmiş olsa da henüz hiçbir ulus-devlet antlaşmayı imzalamamıştır. Toplam sera gazı salınımının en az yüzde 55’inden sorumlu Dünya’nın en büyük sera gazı salımını oluşturan 55 ülke, New York’taki BM genel merkezinde 22 Nisan 2016 tarihinde (Dünya Günü’nde) bu antlaşmayı imzalamaları ve böylece anlaşmayı resmi olarak etkinleştirmek için davet edilmişlerdir. En sonunda, 174 ülke ve Avrupa Birliği, tüm dünya ülkelerindeki çocukları temsil eden 197 çocuktan biri olan torununu kalçasında sahneye taşıyan ABD Devlet Sekreteri John Karry ile birlikte anlaşmayı imzaladı. Gezegenin geleceği için hiçbir sonuca sahip olmayan tuhaf bir törenle uğraşıyoruz.⁶⁶

Paris Antlaşması, küresel ısınmanın ortalama 2 santigrat derecenin “epey altında” tutulması ve ülkelerin küresel ısınmayı 1,5 santigratla sınırlama konusunda çaba göstermesi gerektiği yönünde yüksek bir hedef ortaya koymuştur (Suudi Arabistan 1,5 santigrat üst hedefine tamamen karşıydı ve bu hedefi kabul etmeyi halen reddetmektedir). Bilim insanlarına göre 2 santigrat hedefi için 2050 yılı civarına kadar sanayi kaynaklı sera gazlarının salınımının tamamen durdurulması gerekirken, 1,5 santigrat hedefi içinse bu 2050 yerine 2030 yılı olmalıdır. Ancak fosil yakıt kullanan enerji santralleri, rafineriler, madenler ve boru hatları günümüzde halen inşa edilmektedir ve tüm bu işletme-

65. John Vidal, “How a ‘typo’ nearly derailed the Paris climate deal,” *The Guardian*, December 16, 2015.

66. Doyle Rice, “175 nations sign historic Paris climate deal on Earth Day,” *The USA TODAY*, April 22, 2016. <https://www.usatoday.com/story/news/world/2016/04/22/paris-climate-agreement-signing-united-nations-new-york/83381218/4>

lerin en az 2050 yılına kadar faaliyette olacakları beklenebilir. Ayrıca fosil yakıt şirketleri yeni rezerv arayışları için yılda yüz milyarlarca dolar harcamayı halen sürdürmektedir ki her iki hedefin gerçekleşmesi halinde bunlar kullanılamayacaktır. Bunların dışında, günümüzde dünyanın her yerinde büyük bir hızla serbest ticaret antlaşmaları imzalanmaya devam etmektedir ve bu antlaşmalar çevreyi kirleten uluslararası ticaret faaliyetlerini sınırlamaya çalışan zorba Devletler karşısında özel şirketleri daha da güçlendirmektedir. 1,5 santigratlık iddialı hedefi gerçekleştirecek ciddi bir kampanya için, 20 yıldan az bir süre içerisinde ulus devletlerin muhtemelen benzinle çalışan araçları, kömür ve gazla çalışan enerji santrallerini ve ayrıca fosil yakıtla çalışan uçakları ve gemileri tamamen ortadan kaldırması gerekecektir. Hiçbir ülke her iki hedefe de uzaktan yaklaşacak bir plan sunmamıştır ve mevcut teknolojik gelişim seviyemiz düşünüldüğünde bu hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğini görmek zordur.

Büyük buz tabakaları halen tehlike altında olduğu gibi okyanuslar büyük çöp yığınlarıyla dolup taşmaya, sıcak hava dalgaları, su taşkınları, kontrol edilemeyen yangınlar ve kasırgalar yüzünden binlerce insan ölmeye devam etmektedir. Ayrıca 7 milyar insanı besleyen tarım sistemi, gıda üretiminde egemen olan çok-uluslu şirketlerin kimyasal gübreler kullanarak tek ürünlü (mono kültür) tarımcılığı dayatması sebebiyle risk altındadır.

Paris'teki bu iki haftalık BM iklim değişimi konferansında, kötüleşen hava koşulları, ciddi kuraklıklar, okyanusların ısınması, yağmur ormanlarının yok olması ve gıda arzındaki aksamalar gibi iklim değişikliğiyle ilişkilendiren birçok somut tehlike üzerinde duruldu. Ancak küresel ısınmanın, Paris görüşmelerinde ve yan etkinliklerinde politik açıdan hassas ve netameli bir gizli gündem maddesi olan, insanların geniş bir ölçekte yerinden olması şeklindeki bir etkisi daha bulunmaktadır. 2015 yılında Suriye'den Lübnan'a, Ürdün'e ve Türkiye'ye, sonra buradan Yunanistan'a ve Doğu Avrupa'ya, buralardan da Batı ve Kuzey Avrupa'ya eşî benzeri görülmemiş göç dalgaları gerçekleşmiştir. Bu kitlesel göçün sebebi olan uzun iç savaşın tetikleyicilerinden

birinin de Suriye’de 2006’dan 2011’e kadar süren bir kuraklık olduğu düşünülmektedir.⁶⁷

Resmi müzakerelerin sürdürüldüğü Mavi Bölgede (*Blue Zone*) acilen harekete geçmek gerektiğini düşünen bir retorik hâkim olsa da, varılan uluslararası anlaşmanın 2020 yılında yürürlüğe girmesi kararlaştırıldı. 50 yıl önce de, devlet başkanlarının masalarına küresel ısınmaya dair uyarılar içeren ilk raporlar konmuştu ancak bu uyarılar hemencecik unutulmuştu. Günümüz politik-ekonomik dünya düzeni gerçekte yüzleşmekte çok yavaştır. COP21 ile belli bir ilerleme sağlanacak olsa da bu çok sınırlı ve çok geç olacaktır. Acilen yeni bir yönelime ihtiyaç vardır.

Sera gazlarının salınımı (fosil yakıtların ve ormanların yanmasıyla ortaya çıkan karbondioksit başta olmak üzere) on yıllardır büyük bir artış göstermektedir ve sadece ekonomik daralma dönemlerinde bu artışın hızı bir nebze kesilmiştir. 2015 yılında sera gazı salınımında, kısmen Çin ekonomisindeki durgunluk sebebiyle, yüzde 0,8’lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Buna karşın, COP21’in düzenlendiği Aralık ayı şimdiye dek kaydedilen en sıcak Aralık ayı olmuştur ve Paris’teki uluslararası delegeler tuhaf şekilde yumuşak bir havayla karşılaşmışlardır. Benim yaşadığım şehir olan Montreal’deyse, Noel Arifesi’nde sıcaklık eksi 3 ile eksi 10 santigrat arasında olması gerekirken artı 15 santigrat ölçülmüştür. Birleşik Krallık Meteoroloji Müdürlüğü, NASA ve Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi’nin (NOAA) ölçümlerine göreyse, 2015 yılı dünyada kaydedilen en sıcak yıl olup ve en sıcak yıl rekoru sadece bir yıl sonra yeniden kırılmıştır. 1880 yılından itibaren küresel ölçekte yaşanan en sıcak 10 yılın hepsi 1998 yılı sonrası yaşanmıştır. 30 yaşın altında olan hiçbir insan 20. yüzyıl ortalamasının altında bir sıcaklığa sahip herhangi bir ay görmemiştir. Gerçekte, 2000 yılından bu yana, ayların çok büyük bir kısmı 20. Yüzyıl ortalamasından en az ortalama 0,5

67. Peter H. Gleick, “Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria” American Meteorological Society, 6 (2014): 331-340

santigrat daha sıcak olmuştur.⁶⁸ Böylesi çarpıcı iklim değişimleri belli özel durumlardan ibaret olmayıp tam aksine gezegenimizin tarihinde tamamıyla yeni bir döneme geçişi işaret etmektedir. Kurduğumuz sanayi medeniyetinde artık yeni bir aşama bizi beklemektedir. Pek çok bilim insanına göre bu yeni aşamanın jeolojik etkileri o kadar güçlü olacaktır ki, yeryüzünün geleceği büyük ihtimalle bu etkilerle şekillenecektir.

Yeni Bir Jeolojik Dönem

2014 yılında, Dünya genelinde yaklaşık 3000 bilim insanının içinde olduğu Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (the International Panel on Climate Change-IPCC) beşinci raporu, siyasetçilerin ve bürokratların uzun zamandan beri görmezden geldikleri gerçeği nihayet deklere etti: 1950 yılından beri gerçekleşen iklim değişikliğinin esas sebebi *çok büyük bir olasılıkla* insan etkisiydi ("Çok büyük bir olasılıkla", IPCC'nin dilinde %95-100 olasılıkla anlamına gelmekte ve IPCC'nin 2007 yılı Dördüncü Değerlendirme Raporu'ndaki "büyük olasılıkla", %90-95 olasılıkla, kademesinden bir artımı göstermektedir. Bu gezegenin jeolojik kaderini şekillendirebilir mi?

Yeryüzünün tarihi milyonlarca yıllık jeolojik evrelere ayrılmıştır ve her evre yeryüzünde ve tortul tabakalarında etkileri görülen birer biyolojik, iklimsel ya da sismik bir olayla birbirlerinden ayrılır. Şu an içinde olduğumuz Holosen evresi olarak adlandırılmaktadır ve bu evre tarımın ve yerleşik hayatın başladığı 11.500 yıl önce başlamıştır. Ancak insanların çevre üzerinde bıraktığı iz o kadar büyüktür ki, insanların yarattığı medeniyetin yeryüzüne olağanüstü etkileri sebebiyle günümüzde bu evrenin artık geçersiz olduğu yönünde bir fikir birliği bulunmaktadır.

68. Global Land and Ocean Temperature Anomalies in Degrees Celsius, Jan 1980-June 2016 vs. Base Period 1901-2000," NOAA's National Centers for Environmental Information.

Dünya genelindeki sıcaklıklardaki artış, dinozorlardan beri ilk defa böylesine hızlı bir kitlesel tür yok oluşunun yaşanması ve okyanusların asitlenmesi bu etkilerden sadece birkaçıdır. Ve tarihte daha önce eşi benzeri görülmemiş olan bu durum, dünyanın jeolojik alın yazısını bile değiştiriyor gözükmektedir.

Nobel Kimya Ödülü sahibi Paul Crutzen, bilim insanlarından oluşan dinleyicilerine 15 yıl önce “Artık Holosen’de değil Antroposen’deyiz!” diye seslenmişti. Bu yeni icat edilen kavram Yunancadaki *anthropos* (insanoğlu) ve *kainos* (yakın dönemli ya da yeni) kelimelerinden türetilmiştir ve tıpkı eski çağlardaki jeolojik olayların kıtaları şekillendirmesi gibi insanların jeolojik bir güçmüşçesine toprağı, denizleri, bitki örtülerini, hayvan topluluklarını ve iklimi etkilediğine işaret etmektedir. Paul Crutzen düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: “İnsanların faaliyetleri o kadar nüfuz edici ve yaygın hale gelmiştir ki, artık doğanın güçleriyle rekabet edip yeryüzünü bilinmeyen bir dünyaya çevirmektedir.” Günümüzde sayıları gittikçe artan uzman bir yeni İnsan çağıma girdiğimizi savunmaya başlamıştır.

Yaşadığımız çevre, sanayi alanları, otoyollar, şehirler, banliyölerin yanı sıra otlak alanlar ve ekili ormanlarla kaplıdır. 1750’de böylesi yapay bölgeler dünyanın sadece yüzde 5’ini kaplarken günümüzde dünyanın neredeyse üçte biri bu bölgelerle kaplıdır. Bunun dışında, doğaya dair daha az fark edilir bozulmalar da bulunmaktadır. Günümüzdeki toplam fotosentezin yüzde 90’u insanoğlunun değiştirdiği ekosistemler tarafından gerçekleştirilmektedir. Son 150 yıldır, plastik ya da endokrin bozucular gibi yeni kimyasalların ve maddelerin atmosfere bırakılması tortul tabakalarda ve oluşan fosillerde bile izlerini bırakmaktadır. Aslında hiç de kaçınılmaz olmayan bu sonuçlar, insan nüfusunun küçük bir bölümünün siyasi, ekonomik ve ideolojik tercihleriyle belirlenmektedir.

“İnsan faaliyeti o kadar genişledi ve derinleşti ki Doğa’nın büyük güçleriyle yarışır hale geldi ve Dünya’yı gezegensel açıdan bilinmeze (terra incognita) doğru sürüklemektedir”, diye açıklamaktadır Paul Crutzen, onbeş yıl önce bilim insanlarından

oluşan bir dinleyici grubuna. Kimya Nobel Ödüllü sahibi Laureate avazı çıktığı kadar haykırmaktadır: “Artık Halosen’de değil, Antroposen’deyiz!”. Yeni yaratılan bu terim Yunanca “antropos” (insan) ve “kainos” dan (son zamanlarda veya yeni anlamında) türetilmiş ve başlangıçtaki güçler nasıl kıtaları şekillendiriyorsa insan ırkının da aynı şekilde toprağı, denizi, faunayı, florayı ve iklimi etkileyen jeolojik bir güç haline geldiğini göstermektedir. İnsanın gezegen üzerinde böylesi bir faaliyeti, Crutzen için, Jeolojik Zaman Ölçeği’nde tamamen yeni bir kategorileştirme ihtiyacına neden olmuştur. Bununla birlikte, insan uygarlığının doğal çevreyi şekillendirmedeki olağanüstü etkisini, boyunduruğuna girdiği aslında onun tarafından koşulan aşırı ekonomik sistemle bir bağlantısını kurmadan yalnızca analiz etmek yeterli olmayacaktır. Kapitalizme ve onun rekabete ve açgözlülüğe dayalı güçlerine, hiyerarşiye ve sömürüye bu krizin gerçek kökenleri olarak teşhis konulmadan, Antroposen hakkında nasıl açık bir düşünce oluşturabiliriz?

Geçtiğimiz iki asır boyunca fosil yakıtlara dayanan endüstriyel gelişme modeli, sadece gezegenin jeolojisini değiştirmemiş insanlar arasında da derin eşitsizlikler yaratmıştır. *Le Monde Diplomatique*’te yayımlanan “Hepimiz Sorumlu Muyuz?” (Tour responsables?) isimli bir makalesinde yazar Charles Bonneil şunları yazmıştır:

“Yaşanan onca yıkıcı savaşa rağmen 1700 ile 2008 yılları arasında sermaye 134 kat büyümüştür. Dünya’nın dönüştüren yakıt, birikim için gerçekleştirilen bu itki değil midir? Bu yüzden Antroposen yerine gerçekte daha uygun bir terim olan “Kapitalosen”i kullanamaz mıyız?...En fakir %20 (200 milyon kişi) 1820 yılında küresel gelirin %4,7’sini alırken bu 1992’de bu yalnızca %2,2 dir (bu gelir şimdi bir milyanın üzerindeki insan için geçerlidir). Eşitsizliklerin tarihi ile Antroposen’in küresel ekolojik bozulma tarihi arasında herhangi bir bağ yok mudur? “Hayır”, diye cevap veriyor “yeşil kapitalizm” avukatları,

“pazar”, “büyüme”, “sosyal eşitlik” ve “çevre” hakkındaki eski “kazan-kazan” nutuklarında kaygısızca ısrar ediyorlar. Buna karşın, tarih ve Dünya sistemi bilimlerinde son zamanlarda gerçekleştirilen birçok çalışma, küresel ekonomik ve sosyal hakimiyetin ortak itici motorunun çevresel adaletsizlik ve ekolojik yıkım olduğunu ortaya çıkararak buna meydan okumaktadır.⁶⁹

Dolayısıyla ekolojik felaketi gezegenin evriminin bir parçası olarak doğal hale getirmek bir aldatmaca olmuyor mu?

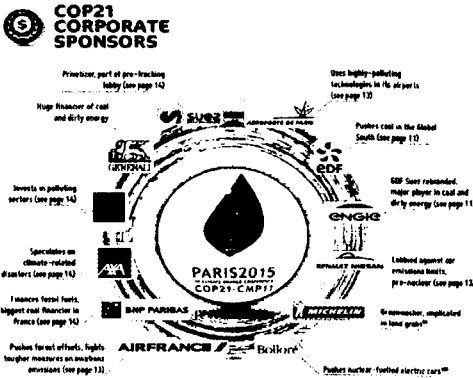
Bütün insanların faaliyeti çevreyi değiştirir ancak bu faaliyetlerin etkileri eşitsiz bir dağılım gösterir. En fazla üretime sahip ülkeler, ekonomik açıdan “merkez” ülkelerdir ve tarihsel olarak dünya ekonomisine hâkimdirler. Büyük kısmı bu merkez ekonomi ülkelerinde bulunan 90 şirket, 1850 yılından beri salınan toplam sera gazlarının yüzde 63’ünden sorumludur. Bunların içinde kesinlikle Büyük Britanya’dakiler de yer almaktadır ki 19. yüzyılın Viktorya çağında küresel karbon salınımının yarısını üretmişler ve dünyayı kolonileştirmişlerdi.⁷⁰ Bu şirketler, Sermaye Çağının (*Capitalocene*) öncüleridir, standart oluşturmalarıdır. İş modellerini, kapitalist medeniyetin temel mantığı ve yapısıyla birlikte iklim üzerindeki etkisini sorgulayan faaliyetlerin ne gibi çıkarımlara yol açabileceğinden hiç de habersiz değillerdir. Tam da bu yüzden bu sorgulamaların dramatik imalarına karşı çok hassastırlar ve bu yüzden COP21’nin büyük ortağı olmak için ciddi mücadele vermekte, hatırı sayılır mali kaynakları harekete geçirmekte ve gündemi belirleyecek bir yöntem olarak tam teşekküllü bir pazarlama saldırısında bulunmaktadırlar- COP21 kurumsal kapitalizmin Babylon imgesinden oluşturulmuştur.

69. Christophe Bonneuil, “Tous responsables ?” *Le Monde diplomatique*, (Novembre 2015). For more on the ‘Capitalocene’, see Jason Moore, *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*,

70. Ibid

BM İklim Konferanslarının Şirketler Tarafından Ele Geçirilmesinin Kısa Bir Tarihi⁷¹

Birleşmiş Milletler iklim konferanslarına, en başından itibaren, iklim krizini “yöneten” Devlet’in rolü ile onun ortağı olan piyasa kapitalizminin rolü arasında bir işbirliği damgasını vurmuştur. Hatta COP21’de bu işbirliği daha da karakterize olur, çeşitli dalaverelerle çevreyi kirleten şirketlerin resmi konferanslarına doğrudan sponsor olmalarıyla iyice görünür hale gelir. Resmi konferansın bütün kademelerine büyük şirketler, özellikle de gezegeninin kirletilmesinin baş sorumlularından Fransız şirketleri tarafından sponsorluklar verildi.



71. Şirketlerin BM iklim konferanslarını ele geçirmesi üzerine faydalı bir kaynak için: The Corporate Cookbook: How Climate Criminals Have Captured COP21. Bakınız, <http://corporateeurope.org/climate-and-energy/2015/11/corporate-cookbook>.

72. Grafiğin kaynağı için: Lobby Planet Paris – A Guide to Corporate COP

RESİM METNİ

COP21'E SPONSOR OLAN ŞİRKETLER

Aéroports de Paris: Kendi havaalanlarında yüksek oranda kirletici teknolojiler kullanmaktadır.

GENERALI: Kömür ve diğer kirli enerjilerin büyük bir finansörüdür.

Caisse des Dépôts et Consignations: Çevreyi kirleten sektörler yatırım yapmaktadır.

AXA: İklimle bağlantılı felaketlere dair spekülasyonlar yapmaktadır.

Suez Environnement: Elektrik ve su gibi doğal kaynakları özelleştirip hidrolik kırılma (kaya gazı üretme yöntemi) yanlısı lobiciliğin bir parçasıdır.

Bolloré: Elektrikli arabalar yerine nükleer yakıtla çalışan arabaların yapımını teşvik etmektedir.

Engie: GDF Suez şirketinin yeni ismidir ve kömür ve diğer kirli enerji sektörlerinde önemli bir aktördür.

Renault Nissan: Araba kaynaklı sera gazı salınımının kısıtlanmasına karşı lobicilik yapmakta ve nükleer enerji yanlısıdır.

EDF Energy: Güney yarımkürede kömür yakılmasını teşvik etmektedir.

MICHELIN: Topraklara zorla el koymasından anlaşılabileceği üzere çevresel sorumluluğa sahipmiş gibi davranıp kamuoyunun gözünü boyamaktadır.

AIRFRANCE: Sorumlu olduğu sera gazı salınımını ağaçlandırma faaliyetleriyle dengelediği yönünde reklam yapmakta ve havacılık kaynaklı sera gazı salınımı için alınan önlemlere karşı mücadele etmektedir.

BNP PARIBAS: Fosil yakıtları finanse etmektedir ve Fransa'daki en büyük kömür finansörüdür.

Bu şirketlerin iş modellerinin iklim değişikliğinden büyük ölçüde sorumlu oldukları düşünüldüğünde bu sponsorluk epey tuhaf değil midir? Fosil yakıt şirketleri, kendi ülkelerinde, iklim değişikliği politikalarına karşı etkin bir düşmanlık sergilemekte ve hatta iklim değişikliğini inkâr eden görüşlere maddi destek sunmaktadır. Buna karşılık, uluslararası seviyede, aynı şirketler kendilerini çözüm geliştirme konusunda gayet üretken göstereyerek, iklim konferanslarına şevkle ortaklık (sponsorluk diye okuyunuz) ederek, iklim değişikliğine dair resmi hikayeyi etkilemeye, yeşilcilik yaparak kamuoyunun gözünü boyamaya ve iklim değişikliğine dair suçlarını örtbas etmeye çalışmaktadır. İklim değişikliğine dair hükümet politikalarının müzakereleri hızlandıramaması ve bir sonuca bağlayamaması sonucunda UNFCCC gibi Hükümetlerarası iklim kurumlar, bu çok-uluslu şirketleri önlerine kırmızı halı sererek, onları çözümün önemli bir parçası olarak ilan ederek ve “yeşil büyüme” vaatlerini methederek büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Çok-uluslu şirketler de kendilerine gösterilen bu sıcak ilgiyi büyük bir zevkle kabul etmiş ve çevreyi kirleten sanayilere doğrudan meydan okuyabilecek gerçek eylemleri geri plana itmek ya da ertelemek için teknoloji ya da piyasa temelli çözümlerin reklamını yapmışlardır.

BM iklim müzakereleri süreciyle bu şirketler arasındaki samimiyetin bir geçmişi bulunmaktadır. UNFCCC’nin en başında, 1992 Rio Dünya Zirvesi’nin arifesinde, “iş dünyasının sesinin duyulmasını güvence altına almak için” Shell, Volkswagen, BP, Monsanto, Total ve Dow Chemicals gibi çok-uluslu şirketler tarafından Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İçin İş Konseyi (WBCSD-World Business Council on Sustainable Development) kuruldu. Sekiz yıl sonra WBCSD ve bağlı şirket üyeleri, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UN Conference on Trade and Development) ile Shell, Rio Tinto ve KPMG gibi şirketlerle işbirliği yaparak piyasanın sihrinin ve sera gazı salınımı ticaretinin iklim krizinin çözümü olduğu büyük aldatmacasını desteklemek için Uluslararası Salınım Ticareti Birliği’ni (IETA-International Emissions Trading Asso-

ciation) kurdu. WBCSD, IETA ve Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce), özel şirketlerin sahte çözümlerinin üç koruyucu meleği olarak düzenli bir biçimde kamuoyunun önüne birlikte çıktılar ve hatta BM iklim ve çevre zirvelerinin düzenlenmesinde ve maddi açıdan desteklenmesinde aktif rol oynadılar.⁷³

Bu durum son zamanlarda özellikle 2009 yılında düzenlenen COP15 konferansında açık hale geldi. IETA'nın hepsi özel şirket olan 500 üyesi bu konferansta resmi görüşmeler için akredite edilirken, yüzlerce STÖ konferans merkezinden durup dururken zorla dışarı çıkarıldılar. Bu konferansta zorla dışarı çıkartılan örgütlerden biri de *Friends of the Earth*'tü. Örgütün 90 temsilcisi de, konferans sırasında iklim adaletsizliğine ve yoksulların çıkarlarına dikkat çeken barışçıl bir protesto düzenledikleri gerekçeyle konferanstan atıldılar. 2013'te Varşova'da düzenlenen yüz kızartıcı COP19 zirvesi de bu duruma başka bir örnektir. Fosil yakıt şirketleri konferansın resmi sponsorları olurken, kitlesel sivil toplum muhalefetine rağmen Polonya Hükümeti Dünya Kömür Birliği ile konferansa paralel bir kömür ve iklim zirvesi düzenledi.

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, 2014 yılında New York'ta BM genel merkezinde kendi iklim zirvesini düzenledi. Zirvede Ban Ki-moon diğer şeylerinin yanı sıra bankacılık ve finans sektörlerine özel bir vurgu yaparak iş dünyasının iklim konusunda oynadığı rolü övdü. Kısa bir süre sonra Lima'daki COP20, büyük şirketlerin BM'nin çizdiği BM iklim çerçevesinde resmen nasıl yer alacaklarını gösteren Paris-Lima Aksiyon Takvimi'ni taslağı hazırlandı. Bu takvim, resmi müzakere sonuçlarıyla birlikte büyük şirketlerin iklim konusundaki taahhütlerinden büyük bir övgüyle söz edilen Paris Antlaşması ile entegre olmuştu.

UNFCCC'nin İcra'dan Sorumlu Sekreteri Christiana

73. Pascoe Sabido, The Corporate Cookbook: How Climate Criminals have Captured COP21, Corporate Europe Observatory. November 2015. Retrieved from: https://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/the_corporate_cookbook.pdf

Figueres'in kendisi bile, büyük şirketlerle BM'nin iklim siyaseti arasındaki yakın samimiyetin bir kanıtıdır. UNFCCC'de bu görevine gelmeden önce Figueres, Latin Amerika'nın en büyük özel enerji şirketi olan ENDESA Latinoamérica'nın "İklim Değişikliği Başkanışmanı" olarak çalışmaktaydı. Varşova'da düzenlenen yüz kızartıcı kömür ve iklim zirvesinde de konuşmacı olan Figueres IETA'nın her yıl düzenlediği *Carbon Expo* fuarlarına da düzenli bir biçimde katılmaktadır. Hatta Mayıs 2015'de, fosil yakıt endüstrisinin iklim değişikliğine dair çözümün bir parçası olmadığını savunanlara kamuoyunun gözü önünde saldırmış ve şöyle bir cümle buyurmuştur: "Petrol ve gaz şirketlerini şeytanlaştırmaktan artık vazgeçin." UNFCCC'nin üst kademesiyle çok-uluslu şirketler arasındaki bu köprü sadece Figueres'le sınırlı değildir. Ondan önce aynı makamda bulunan Yvo de Boer, 2009'da Kopenhag'da düzenlenen ve kendisinin başkanlık ettiği COP15'in büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından istifa etmiş ve kısa bir süre sonra çok-uluslu şirket KPMG'de "İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Özel Küresel Danışmanı" olarak çalışmaya başlamıştır. De Boer daha sonraysa, küresel zengin ve güçlü aktörlerin toplandığı kötü şöhretli Dünya Ekonomi Forumu'nun İklim Değişikliği Üzerine Küresel Gündem Konseyi'nin başına getirilmiştir.⁷⁴

COP21'de ayrıca şirketlerin düzenlediği birçok iklim konferansı ve sergi vardı. Bunların en göze çarpan üçü, resmi müzakereler içinde yer alan *Open For Business Hub*, COP21 yetkilileriyle özel şirketlerin organize ettiği *La Galerie des solutions* isimli özel iş alanı ve Grand Palais'te düzenlenen *Solutions COP21* isimli özel şirketler fuarıydı. Fransız Hükümeti, toplam konferans fonunun yüzde 20'sine denk gelen bir ihalede, çoğu Fransız olan ve gezegeni en çok kirleten özel şirketlerden bazılarını

74. Pascoe Sabido, *The Corporate Cookbook: How Climate Criminals have Captured COP21*, Corporate Europe Observatory. November 2015. Retrieved from: https://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/the_corporate_cookbook.pdf

kafesledi.⁷⁵ Bu nedenle, şampiyon kirleticiler olan Engie, EDF, Renault-Nissan, Air France, BNP-Paribas, Michelin ve Suez Environment'ın logoları iki haftalık Zirve boyunca Konferans'ın duvarlarını süsleyenler arasındaydı. İklim felaketini önlemek yerine COP'lar artan biçimde dünyanın en büyük çevre sabıkalılarına sergiler ve tanıtım fuarları olarak hizmet etmektedir. Bir stant açmanın yüzbinlerce dolara mal olduğu bu türden etkinliklerde üretilen sahte çözümler, bugüne gelindiğinde tekrarlı tartışma konuları haline gelmiştir.

Örneğin, doğal gazı (hem geleneksel hem de hidrolik kırılma yöntemiyle çıkarılan) ya da nükleer enerjiyi, kömür ve petrole göre temiz alternatifler olarak övmek bunlardan biridir. Ya da şirketlerin “yaratıcı muhasebe” diye isimlendirilebilecek, ne olduğu belirsiz karbon programlarıyla salınımından sorumlu oldukları sera gazlarını denkleştirdikleri sihirli karbon vergisi ya da karbon ticaret sistemi mekanizmalarının “piyasanın görünmez elinin” gücü olarak sunulması başka bir örnektir. Fosil yakıt rezervlerinin yüzde 80'inin toprak altında kalması gerektiğinin açık olduğu bir zamanda, denenmiş ve başarısızlığa uğramış bu önlemler, çoğunlukla fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerjiye ve toplu taşımacılığa yatırım yapılması gerektiği gerçeğini zayıflatmaktan başka bir işe yaramamaktadır.⁷⁶

Tabii bir de, “net sıfır salınım” amacı güden fikirlerle meşrulaştırılan, atmosferden karbondioksiti emmek (ama sera gazı salınımı yapan endüstrilere dokunmamak) gibi riskli ve a henüz keşfedilmemiş teknolojik çözümler (techno-fix) ortalıkta dolanmaktadır. Böylesi öneriler arasında “karbon yakalamama ve depolama” (karbon gazı salınımlarını yakalayıp yer altının derin-

75. Lindsay Abrams, “Exxon CEO ridicules green energy: ‘We choose not to lose money on purpose’,” Salon, May 28, 2015. http://www.salon.com/2015/05/28/exxon_ceo_ridicules_green_energy_we_choose_not_to_lose_money_on_purpose/

76. Ibid

liklerine enjekte etmek) gibi fantezi teknolojilerden ağaç dikmek ya da biyoyakıt kaynakları yetiştirmek için daha fazla toprağa el koymakla (bu mısır gibi pahalı biyoyakıtlar için temel besinleri kullanacak bu nedenle yoksulların ödeyeceği gıda fiyatlarını daha da yükseltecektir) sonuçlanacak stratejiler de bulunmaktadır. Benzeri birçok riskli durum, atmosfere kükürt pompalamak, uzay boşluğuna dev aynalar yerleştirmek ya da denizlerde karbon tüketen yosunları kitlesel olarak yetiştirmek gibi bilimkurgu filmlerinden çıkmış görünen ve sadece tribünlere oynayan fikirleri içinde barındıran jeo-mühendislik için de geçerlidir.

Tarım endüstrisini de unutmayalım. Bu endüstride yer alan gıda perakendeciliği, tohum ve gübre sektörleri (Monsanto, Syngenta ve Yara gibi şirketler dâhil olmak üzere) gibi olağan şüpheliler, “iklim koşullarından etkilenmeyen tarım” teknolojisinin reklamını yapmaktadırlar. Kulağa hoş gelen bu tabir aslında istediğiniz her anlama bürünebilir: genetik yapısı değiştirilmiş tohumlar, yoğunlaştırılmış tek türe dayalı tarım ve sentetik gübre üretimi. Özellikle sentetik gübrelerin üretilmesi başta nitroz oksit olmak üzere devasa bir sera gazları salınımı gerçekleştirdiği gibi ABD’de hidrolik kırılma ile üretilen doğal gazların da önde gelen bir tüketicisidir.

Özel şirketlerin arsızca COP21’i ele geçirmesi *Brandalism* (marka anlamına gelen İngilizce *brand* kelimesiyle Vandalizm kelimesinin bir araya getirilmesiyle yaratılmıştır) akımı tarafından da hicvedilmiştir. Zekice bir sanat projesiyle İngiltere’den gelen bu akıma mensup sanatçılar Paris–Le Bourget Havaalanı’ndaki reklam stantlarına COP21’de yer alan önemli şirketlerin ve dünya liderlerinin ikiyüzlülüğünü alaya alan sahte reklam afişleri yerleştirmişlerdi⁷⁷

Özel şirketlerin bu nüfuzuna ve gücüne eklenen diğer bir unsur ise “serbest ticaret” çerçevesidir. Yakın dönemde imzalanan

77. COP21: Eco activists Brandalism launch Paris ad takeover,” BBC News, November 29, 2015. Retrieved at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34958282>

birtakım uluslararası antlaşmalarla, ulusal bölgeleri “serbest ticaret” için bir engel olarak gören çok-uluslu şirketler artık ulusal hukuk, siyaset ya da mevzuatla belirlenmiş mahkemelerde kendi iddialarını savunma gücüne erişmiştir. Sadece 35 sayfadan ibaret olan iklim değişikliğine dair hukuki çerçeve, hayal kırıklığı yaratacak bir biçimde zayıf ve eli kolu bağlı bir metinken genellikle binlerce sayfayı bulan serbest ticaret antlaşmaları ise devlet egemenliğine eşi benzeri görülmemiş bir müdahaleler içermektedir ve uluslararası ticaret mahkemelerinde bu şirketlere büyük bir güç sağlamaktadır. Ulusal, bölgesel ve yerel yönetim hükümetleri, çevreyi koruma önlemleri gibi kamusal politikaların pek çok alanında silahsız bir hale gelmişlerdir ve şirketler çevreyi kirleten projelerini tehdit eden önlemler yüzünden artık devletlere dava bile açabilmektedir. Örneğin Transcanada, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) hükümlerine dayanarak Keystone XL boru hattını veto ettiği gerekçesiyle Obama hükümetine 15 milyar dolarlık bir dava açmıştır. Buna karşılık, iklim değişikliğinden etkilenen dünyanın fakir insanların tazminat talep hakları bulunmamaktadır.

COP21 Konferansında, devletlerin istenen değişimi yaratmakta başarısız olduğu ve gerekli değişim için çok-uluslu şirketlerin asıl sürükleyici güç olması gerektiği itiraf edilmiştir. Devletlerin çevreyi kirleten ve çevreyi kirleterek kâr elde eden adı kötüye çıkmış çok-uluslu şirketlerden yönlendirme ve çözüm beklemesi, çevre krizinin devletler tarafından yönetilmesinin başarısızlıkla sonuçlandığının en büyük kanıtıdır.

İklim Değil, Sistem Değişikliği-Karşılaştığımız Güçlükler Bizleri Daha Güçlü Kılacaktır

Paris’te düzenlenen COP21’e katılım beş ayrı yerde gerçekleşti: resmi müzakerelerin yürütüldüğü özel Mavi Bölge, Yeşil Bölge, belediye başkanları buluşması, alternatif bir festivalin düzenlendiği Montreuil ve İklim Eylem Bölgesi ile onunla bağ-

lantılı gösteriler. Uluslararası medyanın yoğun ilgi gösterdiği Le Bourget'deki Mavi Bölgedeki devasa bir toplantı salonunda yüzlerce devlet başkanının yanı sıra devletler adına müzakere yürütenlerin, onlara yardımcı olan bürokratlar ordusunun ve çokuluslu şirketler için lobi yapanların oluşturduğu 40 bin kadar delege bulunmaktaydı. Sivil topluma danışılarak tasarlanan ve halkın erişebildiği Yeşil Bölge'de belli başlı STK'lar (hükümet-dışı sivil toplum kuruluşları), vakıflar ile bazı kent yönetimlerinin yanı sıra teknolojik çözümlerinin reklamını yapan özel şirketler ve izin verilmiş STK'ların düzenledikleri atölyeler ve tartışmalar yer almaktaydı.

Bu iki alana ilave olarak gerçekleşen üçüncü alan belediyeler toplantısıydı, bu küresel bir ölçekte yerel eylemin gücünün hakkını vermesi nedeniyle çok önemli bir etkinlikti. Hotel de Ville'de Paris Belediye Başkanı Paris Anne Hidalgo'nun ev sahipliğinde düzenlenen ve dünya genelinden binlerce belediye başkanının katıldığı "Yerel Yöneticiler için İklim Zirvesi: İklim için Kentler" isimli buluşmada iklim değişikliğinde kentlerin rolü ele alındı. Belediye sarayının görkemli mimarisi içerisinde büyük bir koşuşturmacayla gerçekleşen açılış oturumunda belediye başkanları çeşitli konuşmalar yaptılar ve yapılan bu konuşmalarda gerek sera gazı salınımının yüzde 70'inin kent kaynaklı olması gerek kent yönetimlerinin halka daha yakın olmaları sebebiyle iklim değişikliğiyle mücadelede kentlerin en uygun yerler konusunda genel bir fikir birliği ortaya çıktı.

Konferansın gerçekten ilgi çekici olan etkinliklerden biriye "COP21'den Habitat III'e: İtirazın Kalbindeki Yerel Yönetimler ve Yurttaşlar" isimli yuvarlak masa toplantısıydı. "Birleşmiş Kentler ile Yerel Yönetimlerin" (UCLG) (dünya genelinde bir kentler federasyonu) Toplumsal Kapsayıcılık, Katılımcı Demokrasi ve İnsan Hakları Komitesi tarafından düzenlenen bu etkinlik, amacına uygun bir biçimde Paris'in kuzeyinde eşitsizliğin ve ırksal gerilimlerin cirit attığı bir banliyö olan Saint

Denis’de gerçekleştirildi.⁷⁸ Etkinliğe geleneksel olarak katılanlar Sol belediyelerdi. Bu yuvarlak masa toplantısı, toplumsal adalet ve eşitlik meselesini özellikle kentlerin rolünü değerlendirerek ekoloji bağlamında ele almayı amaçlamaktaydı. Toplantıya Barcelona, Bogota, Madrid, Saint-Denis ve Le Courneuve (Paris civarındadır) gibi radikal yerel yönetimlere sahip belediyelerin yanı sıra *Alternatiba*, *Coalition Climat 21*, *Collectif des associations des citoyens*, *AITEC* and *Observatorio DESC* (ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar meselelerini gözetleyen bir örgüt) gibi sivil toplum örgütleri de katkıda bulundu.

Toplantıda bu radikal belediyeler ve örgütler neoliberalizmin ve kentleri bir işyeri gibi yönetmenin mantığını sorguladılar ve eşitsizlik, ayrımcılık, ekolojik kriz ve toplumsal çöküş gibi meselelerin hepsinin birbirleriyle bağlantılı olduklarını vurguladılar. Toplantıda neoliberalizmle yüzleşme ihtiyacının yanı sıra kentleri demokratikleştirmek ve eşitsizlikle mücadele etmek için dikkat çekici sistem değişiklikleri de ele alındı. Mavi ya da Yeşil Bölge’de hayal bile edilemeyecek bu perspektif barındıran radikal potansiyeliyle oldukça zihin açıcıydı. Toplantıda ayrıca pek çok kent merkezli toplumsal hareketin savunduğu ve kentlerin kaderinin iş çevrelerinin ve iktidarların otoriter yönetimlerinin değil yurttaşların belirlemesi anlamına gelen Kent Hakkı kavramı da oldukça revaçtaydı. Toplantıda UCLG resmen Kent Hakkı kavramını benimsemiştir ancak UCLG’de bulunan diğer kentlerin ve bürokratik kademelerin bu kavramı nasıl değerlendirecekleri ve ne şekilde anlayacakları halen belirsizdir.

Toplantıda, kent sokaklarının otomobiller tarafından işgal edilmesine karşı ne yapılması gerektiği konusundaki tartışma bir çıkmaza girdiğinde ben kentlerin toplu taşımacılık hizmetlerinden para almayıp bunun ücretli bir hizmet yerine bir hak haline getirilmesi gerektiği yönünde bir fikir ortaya attım ve bu öneri coşkulu bir alkış aldı. *Habitat International Coalition* (HIC -

78. The full four hour round table discussion was recorded and is available here: https://www.youtube.com/watch?v=UngeD_g6-IA

Uluslararası Habitat Koalisyonu) örgütünden Lorena Zarate ise kentlerdeki neoliberal siyaseti ve bu siyasetin yoksulları mülksüzleştirmesini güçlü bir biçimde eleştirdi ve *Global Platform for the Right to the City* (Kent Hakkı için Küresel Platform) inisiyatifine dikkat çeken bir konuşma yaptı.⁷⁹

Yurttaşların barınma hakkını savunan *Plataforma de Afectados por la Hipoteca* (Mortgage Krizinden Etkilenen İnsanlar Platformu - PAH) örgütünde çalışan ve tabandan gelme radikal bir aktivist olan Barselona Belediye Başkanı Ada Colau da toplantıda etkin olarak yer aldı. Evlerinden tahliye edilmiş insanların oluşturduğu yatay meclislerin oluşturduğu PAH, Avrupa'da yurttaşların barınma hakkını en başarılı biçimde savunan örgüttür ve kolektif dayanışma ile gecekondü evlerinin sahiplerine geri verilmesi ve bankaların işgal edilmesi gibi doğrudan eylemlere dayanmaktadır.

COP21 etkinliklerinin gerçekleştirildiği dördüncü alansa, Paris'in doğusunda yer alan ve siyasi ve kültürel açıdan önemli bir mahalle olan Montreuil'dü. Burada düzenlenen *Village des alternatives* (Alternatif Köy) etkinliğinde pek çok STK ve toplumsal hareket bir araya geldi ve hem kapitalizme hem de devlete karşı çeşitli alternatifler sundu. COP21'den dört ay önce, gerekli zemini hazırlamak için Alternatiba Hareketi'nin üyeleri tüm Fransa'yı bisikletleriyle dolaştılar. Şehir şehir gezen üyeler gittikleri yerlerde iklim değişikliğini tartışmaya açtılar, taban demokrasisi ve ekolojik geçiş yoluyla tüm toplumda kökten bir dönüşümün gerçekleşmesi gerektiğini anlattılar. Montreuil kentinin radikal Sol belediyesinin de desteğiyle Alternatiba Hareketi yaptıkları ülke turunun sonunda kentte büyük bir festival düzenlediler. Festivalde, Fransa ve Avrupa'dan gelen aktivist örgütlerin barınma, enerji, ulaşım, gıda, kültür ve göç gibi kategorilerle açtıkları yüzlerce standın bulunduğu bir sokak fuarı da gerçekleştirildi. Bunlar piyasa kapitalizminin büyümek için büyüme

79. *Global Platform for the Right to the City* hakkında daha fazla bilgi için bakınız, <http://www.righttothecityplatform.org.br/>

üzerine odaklanmasına meydan okuyanlardan kooperatiflere ve ekolojik alternatiflere –insan ihtiyaçlarına ve dayanışmaya dayalı kara dayalı olmayan bir ekonomiye- vurgu yapanlara kadar geniş bir yelpaze oluşturunuyordu. Özellikle Fransız Anarşistler Federasyonu’nun gazetesi olan *Le Monde Libertaire* toplantıda fazlasıyla öne çıktı. Hatta konserler için bir ana sahne ve ucuz fakat sağlıklı yiyecek pişirmek için bir mutfak dahi vardı.

Festival sırasında ayrıca Dünya Sosyal Forumu’na benzer biçimde kendiliğinden örgütlenmiş yüzlerce atölye de birbirinden farklı konular üzerinde çalışmalar yaptı. UCLG’nin Montreuil belediye binasında düzenlediği bir panelde ben de bir konuşma yaptım. “Ekolojik Geçiş ve Kent Hakkı” ismiyle gerçekleştirilen panelde sol eğilimli yerel yönetim siyasetçileri, araştırmacılar ve toplumsal hareketlerin örgütleyicilerinden oluşan sekiz konuşmacı yer almaktaydı. Konuşmacılar panelde, eşitlikçi ve demokratik kentler için yurttaşların demokratik katılımının güçlendirilmesini öngören “Kent Hakkı” ile ekolojik geçiş arasındaki bağlantılara ilişkin görüşlerini dile getirdiler. Yüzden fazla insanın oluşturduğu kalabalık tüm bu konuşmaları dikkatle dinledi. Panelde ayrıca toplumlarımızı yerel, özellikle de kentsel seviyede demokratikleştirmeden ekolojik bir geçişin mümkün olup olmadığı gibi önemli konular da tartışıldı. Montreuil festivalinin başka bir önemli etkinliği de Naomi Klein ve Jeremy Corbyn’in, iklim hareketi ile geleneksel işçi hareketi arasında çok gerekli olan işbirliğinin önemli bir işareti olarak enerji demokrasisi hakkında konuşmak üzere sendikalara güç katmasıydı.

Montreuil’de, hafta sonunda düzenlenen etkinliklerin sona ermesiyle toplumsal hareketlerin aktivistlerinin çoğu COP21’in beşinci alanı olan gördüğüm, Climate Action 21 tarafından organize edilen, İklim Eylem Bölgesi’ne (Zone d’action climat) geçtiler. İklim Eylem Bölgesi eski bir depodan konferans alanına dönüştürülmüş olan Centre Centquartre’de yer almaktaydı ve pek çok protestocu ve aktivisti bir araya getirdi. Montreuil’ye benzer bir biçimde Dünya Sosyal Forumu tarzını benimseyerek kendiliğinden örgütlenmiş atölyeler burada da düzenlendi.

Naomi Klein'in konuşmacı olarak katılıp kapitalizmi ve serbest ticaret antlaşmalarını eleştirdiği ve sokak protestolarına ve hatta işgallere dayanan eylemleri çözüm olarak önerdiği panele 3000'den fazla insan katıldı. Klein, Paris Antlaşması taslak metnini kusurları ve eksiklikleri nedeniyle sıkı biçimde eleştirdi. Ayrıca kapitalizmi ve serbest ticaret antlaşmalarındaki neo-liberal görünümü kınayan kızgın bir açıklama yaptı ve protesto ve işgallerin dahil olduğu doğrudan eyleme dayanan bir eylem biçimi önerdi. Kesinlikle. Aktivist hareketler aslında COP21 resmi süreçlerden dışlanır ve soğukta dışarıda bırakılır şirket lobicileri tarafından etrafları sarılan devlet bürokratları gezegenin geleceğini belirlerken, tek yapılacak şey, yüksek sesli ve etkili protesto eylemleriydi. Ve bu eylemler arasında en çok örnek teşkil edenleri yerli halklar tarafından önderlik edilenlerdi.

Yerli halklardan bahis neticede Karar Metni'nden çıkarılmış olsa da, yerli halklar yürüyüşlerde ve Le Bourget'e ön saflarda iyi şekilde temsil edildiler. İklim Değişikliği Uluslararası Yerli Haklar Forumu (International Indigenous Peoples Forum on Climate Change-IIPFCC), Le Bourget COP21 bina kompleksinin sivil bölgesindeki Yeşil Bölge'deki bir yerli çadırında COP21 süresince çok iyi koordine edilmiş etkinlikler ve konuşmalar düzenledi. Buradaki bir basın toplantısında, Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan gelen yerli liderler, dünyanın tropikal ormanlarında depolanan karbonun yüzde 20'den fazlasının Yerli bölgelerinde olduğunu ve Yerli grupların, özellikle arazi ünvanları ve yeterli kaynak verildiğinde, bu önemli karbon depolarının en etkin hizmetkârları⁸⁰ olduklarını ortaya koydular.

Yerli eylemciler ayrıca Paris'in sokaklarında (ve nehirlerinde) güçlü girişimlerde ve protestolarda bulundular. Kuzey ve Güney Amerika, Endonezya ve Kongo'dan gelen Yerli temsilcileri, Ekvator Amazonu'ndan getirilen törensel bir "Yaşam Kano"sunda kürek çeken Sen Nehri'deki "kayaktivistler" filosunun bir par-

çasıydılar.⁸¹ COP21 Çözüm Konseri sırasında etkinlik organizatörleri tarafından iptal edilen bir eylemde 17 yaşındaki ABD'li aktivist ve rapçi Xiuhtezcatl Tonatiuh'dan sahneyi devraldılar. COP21'in sonunda, 12 Aralık'ta (D12 olarak kısaltılır), Circumpolar, Amazon, Güney Pasifik ve Kuzey Amerika yerlileri, Notre Dame Kathedrali altında sabahın erken saatlerindeki bir güneşin doğuşu törenine katıldılar. Tören, meydana giren ve pankartları indirmeye başlayan Paris Polisi tarafından dağıtıldı. Katılımcılar o zaman aşıkların asma kilitleri ile meşhur Pont des Arts köprüsünü işgal ettiler ve doğanın özelleştirilmesine, kirli fosil yakıtlara ve iklim değişikliğine karşı "Kırmızı Hat" olduklarını sembolize eden kırmızı pankartları köprü aralıklarında aşağı sarkıttılar.⁸²

D12'nin geri kalanında COP21'in yetersiz biçimde sonuçlanmasını kınayan ve Devlet liderlerine yurttaş tabanlı hareketlerin gücünü ve kalıcılığını hatırlatıcı bir işlev gören iki büyük kitlesel gösteri gerçekleştirildi.

Halk gösterilerinin yasaklandığı Fransa'da devam eden olağanüstü hal düşünüldüğünde her iki gösteri de, her ne kadar nihayetinde Paris Kenti tarafından izin verilse ve zorunlu üst aramaları dahil olmak üzere sıkı bir güvenlik altında olsa dahi, bu otoriter yasalara rağmen gerçekleştirildi.

İlkinde, finansal bölge La Défense'e giden l'avenue de la Grande Armée boyunca Arc-du-Triomphe altında bir gösteri düzenlendi. Bulvar, finans ve şirket kapitalizminin iklim krizindeki rolünü kınama amaçlı bir sivil itaatsizlik eylemi ile kapatıldı, bu eylem yalnızca bir yıl önce gerçekleşen New York City'deki

81. Martin Lukacs, "Indigenous activists take to Seine river to protest axing of rights from Paris climate pact," The Guardian, December 7, 2015.

82. Press release: Indigenous Peoples Take Lead at D12 Day of Action in Paris – Official response to COP21 agreement. December 12, 2015. Retrieved from: <http://indigenouising.org/indigenous-peoples-take-lead-at-d12-day-of-action-in-paris-official-response-to-cop21-agreement/>

Halkın İklim Yürüyüşü'nden sonra "Wall Street İstilasını" çok andırıyordu. Eyleme, İklim Eylem Bölgesi'nde birçok sivil itaatsizlik eğitim atelyesi ile çok iyi hazırlanılmıştı. Binlerce katılımcı olmasına rağmen çok ılımlı ve barışçıl bir gösteriydi. Devasa kırmızı pankartlar, iklim adaletinde "uzlaşmaya-hayır"ın kırmızı çizgilerini sembolize etmek için açılıyordu. İklim değişikliği kurbanlarını anmak için kalabalık kırmızı giyiyordu, 12. Ayın 12. Günü Saat 12'de bir dakikalık sessizlik için ara verildi. Gösterideki kalabalıklar şenliğe koştular, eski anarşist şarkılar söyleyerek yürüyüş bantlarını neşeyle dolaştılar ve pankartlarda, plakartlarda ve kostümlerde sanat ve yaratıcılık vardı.

Eyfel Kulesi'nin gölgesindeki Champ-de-Mars'daki gösteri COP21 taban gösterilerinin doruğu ve finali idi. "İklim İçin Acil Durum" ilan ederek, Paris Anlaşması'nda ülkelerin toplam INDC taahhütlerine dayanarak tahmin edilen +3 santigratlık ısınmayı bir felaket olarak kınadılar. Bu gösteri, dayanışma ve umudun görsel bir eylemi olarak muazzam bir insan zincirinden, Champ-de-Mars'ın her iki bacağı boyunca üç kalabalık sıradan oluşuyordu. Sosyal medya ile bir araya gelen insanlar, birçok önemli konuşmacı, ardından yüksek nota ile sona eren bir konser. Böyle bir gösteri, COP21 ile ilgili son sözün hareketlere ait olabileceğini garantiledi.

Kentin başka yerlerinde ve diğer zamanlarda, kanunlara aykırı davranmadan yeni bir gösteri biçimi hayal edildi: Paris'in sokakları boyunca dağılarak Greenpeace Fransa'nın web sitesi üzerindeki jeo-lokalizasyon haritası üzerinde "İklim, Adalet, Barış" kelimelerini oluşturmak için göstericilerin kendilerini ayarladığı devasa bir jeo-lokalizasyon etkinliği. Benzer yenilikler COP21'den önceki haftada, la Place de la République'de insan protestocular yerine binlerce ayakkabı çiftinin sessizce sıralandığı dokunaklı bir gösteride ortaya kondu. Başka bir gün, kültür dünyasında fosil yakıt şirketlerinin rolünü protesto eden sanatçıların bir gösterisi Louvre'un etrafında gerçekleştirildi. Fransa'nın ve muhtemelen dünyanın en sıra dışı sanat müzesi olan Louvre'un sponsorları arasında iki Avrupalı petrol ve gaz şirketi olan Eni ve

Total yer almaktadır. Çok sayıda polise meydan okuyan sanatçılar, açıldıklarında “Fosil-Siz Kültür” duvar yazısını oluşturan siyah şemsiyeleri salladılar. Onlara Avustralya’dan gelen, sütunlar üzerinde beyaz meleklerin zarıfçe asılı biçimde gezindiği nefes kesici “İklim Muhafızları” eşlik ediyordu.

Yukarıda anlatılan beş etkinlik alanı (resmi müzakerelerin gerçekleştiği Mavi Alan, sergilerin yer aldığı Yeşil Alan, Belediye Başkanlarının buluşması, Montreuil Festivali ve İklim Eylem Bölgesi ile sokaklardaki ilgili protesto eylemleri) COP21’nin farklı yönlerini işaret etmektedir. Ancak bu beş akımın etkinlik alanlarının, bu noktada ne ölçüde örtüştüğü ve ya da kesiştiği bir konjonktür meselesidir ve pek belirgin değildir. Kesin olan bir şey varsa o da, iklim hareketinin yavaşça da radikalleştiğidir. Mayıs ayının ortalarında kitlesel işgal eylemlerinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Sivil itaatsizlik vurgusuyla işgal edilecek yerler arasında, madenler, fosil yakıt tesisleri, petrol ürünlerini taşıyan demiryolları bulunmaktadır. Çevreyi kirleten endüstriyelere yapılan yatırımların geri çekilmesini teşvik etmek için uluslararası bir boykot çağrısı da gerçekleştirilecektir. Egemen politik-ekonomik düzen yüzde 99’luk kesim tarafından bir baskı altına alınacak gibi görünmektedir. Ancak geçmişteki protesto eylemlerinin gelişiminin bize gösterdiği üzere, günümüz hareketleri başarıya ulaşmak için artık mahalle ve kentlerde daha fazla örgütlenmek ve ilgili yurttaşları kendilerine çekmek zorunda kalacakları bir noktaya geleceklerdir. Bu sırada, iktidar elitleri de yeni antlaşmalar imzalayıp, yeni kanunlar çıkartıp “iyi niyet” gösterisi sergileyerek insanların aklını çelmeye çalışacaktır. Ancak iklim değişikliğine yönelik bilimsel öngörüler artık göz ardı edilemez. Er ya da geç sistem değişikliğini savunan hareketler daha fazla demokrasi için başlıca politik-ekonomik kurumlarda yapısal bir değişimi öngören radikal bir perspektifi savunmak zorunda kalacaklardır.

Ulus-devletlerin, bu devletlerin oluşturduğu uluslararası yapıların ve dünya ekonomisini sürükleyen yaklaşık 400 önde gelen özel şirketin olası bir değişime karşı direnci bu kadar aşikârken,

bu durumu dönüştürecek kaldıraçlar nelerdir? Egemen paradigmanın “mutluluk=tüketmek” şeklinde özetlenebileceği küresel bir bağlamda insanları, bir fark yaratacak ve daha kaliteli bir hayat için ufuklar açabilecek alternatiflere erişmesini sağlayacak bir güç kazanımına ve aktif yurttaşlar haline gelmeye ihtiyaçları var.

Gerçek Alternatifler

Teknolojinin, kapitalist piyasanın ve onun finansal mekanizmalarının bir şekilde gezegenimizi iklim değişikliğinden koruyacağı önermesine dayanan tüm sahte çözümlerin ötesinde gerçek alternatifler bulunmaktadır. Bazı yerel yönetimler şimdiden sürdürülebilir alternatifleri teşvik eden üretime ve tüketime dayanan yeni sistemleri denemeye koyulmuştur. Tarım, enerji, atık yönetimi, ulaşım ve inşaat gibi birtakım sektörlerde, dünya genelinde pek çok yurttaş sera gazlarının salınımını düşüren ve insanların hayat kalitesini arttıran inisiyatifler geliştirmekte ve böylesi girişimleri daha da büyötmektedir.

Günümüzde gerçekleştirilen böylesi faaliyetlerin hepsi yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde erkeklerin ve kadınların artık harekete geçtiklerinin ve daha adil ve gezegenin sınırlı kaynaklarına daha saygılı bir toplum inşa etmek istediklerinin ve bunu bir ihtiyaç olarak gördüklerinin açık kanıtıdır. Geliştirilen bu inisiyatiflerin başarıya ulaşması güç dengesinde de bir değişikliğe yol açmaktadır. Bu hamleler devlet ve sermayenin kaçınılmaz direnciyle karşılaştığında daha da devrimci bir vizyon kazanacak ve her türlü sömürüyü ve tahakkümü ortadan kaldıracak bir yol haritasına kavuşacaktır.

Erkeklerle kadınlar, gençlerle yaşlılar arasında kökten bir eşitliği sağlayacak biçimde toplumsal ilişkileri değiştirmek inşa edeceğimiz hareketin temelini oluşturmalıdır. Politik ekolojinin çeşitli görünümüleri içinde Murray Bookchin gibiler tarafından ortaya konan ve 2006'da Bookchin'in vefatından sonra başka insanlar tarafından geliştirilen ve savunulan toplumsal ekoloji

düşüncesi sadece ihtiyaç duyduğumuz kökten dönüşümün ana hatlarını belirleyecek bir yol haritasını bizlere sunabilir. Günümüzde gerçekleşen ve sonunda çarpık bir kentleşmeye de yol açan kitlesel göçler nasıl bir kent istediğimiz konusunda ciddi soru işaretleri yaratmaktadır. Buna karşılık, ekolojik ve demokratik kentlerin oluşturulması dar görüşlü çevrecilikle değil, sadece toplumsal ekolojinin çerçevesini kullanarak mümkün olacaktır. Ayrıca eklemek gerekir ki, ekonomide devlet mülkiyetini savunan eski Sol ya da sosyalist çözümler, kendimizi kurtarmaya çalıştığımız eski durumlara geri dönüşten başka bir işe yaramayacaktır. Toplumsal ekolojistler, çevre ya da ekolojik krizinin doğada yaşanan bir sorun değil, yarattığımız toplum türüyle ortaya çıkan bir kriz olduğunu savunmaya devam edecektir.

SONSÖZ

1993

Ekoloji hareketi şu anki tarihin bir parçasıdır. Çevrede yaşanan bozulma gayet somut bir durumdur ve milyonlarca insan bunu görmekte, duymakta ve hissetmektedir. Ekoloji hareketinin gösterdiği çeşitlilik de bu sorunun aciliyeti ve kapsamıyla beraber düşünülmelidir. Bu hareket aynı zamanda belli bir disiplin altına da alınmamıştır, insanlar etrafında dolaşarak kolayca içine girebilmekte ve çıkabilmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen ekolojik hareket var olmaya ve farklı biçimlerde büyümeye devam edecektir. Maddiyatçı değerlere, kişisel güvenliğe, hayat kalitesine aşırı vurgu yapan bir anlayıştan kopma işareti verdiği sürece bu hareket daima bir potansiyel barındıracaktır. Kuzey yarımkürenin doğayı kirletmedeki birincil rolü böylesi bir yaklaşımı daha da önemli kılmaktadır. Politik ekolojistler, üretimcilik ve tüketimcilik egemen değerleri oluşturduğu için hem kapitalist devletlerin hem de sosyalist devletlerin ekonomik büyümeye yönelik geleneksel modellerine meydan okumaktadır.

Tüm bunlara karşın, yavaşça kaynama noktasına sıcak suda sanki her şey güllük gülistanlıkmiş gibi dolanan yaratıklar bulunmaktadır. İnsan türü bunun bir örneğidir. Acaba bu sefer doğru kararı verebilecek miyiz? Şimdiye kadar yaptıklarımız en iyimser yaklaşımla geçici çözümler üretmek oldu. Modern devletlerin siyasi ve ekonomik yapıları fazlasıyla büyümüştür ve örgütlü kamuoyu baskısına uygun yaklaşımları sergileyememek-

tedir. Dahası, gezegenimizin korunması için gerekli olan değişiklikleri savunabilecek güce sahip olan kişiler de, uzun vadeli sonuçları ne olursa olsun, kâr güdüsüyle hareket etmektedirler. Dolayısıyla, ekolojik krize dair devlet müdahalesi yaşanan çevre yıkımını tersine çevirmek bir yana, bu yıkımın hızını bile azaltamamıştır. Bu açıdan, Rio’da 1993 yılında düzenlenen Dünya Zirvesi devlet müdahalesinin bir çıkmaz sokak olduğunun en açık göstergesidir.

Sonuç olarak önümüzde iki seçenek bulunmaktadır. Bir tarafta, küresel kapitalist ekonomiye dayalı olarak çevreye yönelik çeşitli düzenlemelere girişen ve uluslararası savaş düzeninin en yıkıcı etkilerini sadece en aza indirmeye çalışan küresel bir süper-devlet modeli dururken diğer tarafta, insanların yarattığı toplumun en aşağıdan başlayarak sabırlı bir biçimde yenilenmesini ve yeniden inşa edilmesini savunan politik ekoloji ve onun radikal felsefesi ile siyaseti bulunmaktadır.

Büyüyen çimenleri dinleyin-küresel düşünün, yerel hareket edin.
Da capo! (Yeni bir başlangıç için!)

SONSÖZ

2015

Dünyamızı çölleştiren, bereketli topraklarımızı betonlaştıran, suyu ve havayı zehirleyen ve iklimde ve atmosferde ciddi değişimlere yol açan piyasa dediğimiz frenleri patlamış aracın hüküm sürdüğü bu dönemde yaşadığımız toplumun özü hakkında bazı temel soruları sormamız artık bir zorunluluktur. Bu kitap bir yandan ekolojik krizi bir yandan da modern toplumun mağduriyetini ele almaya çalışmaktadır. Toplum üzerindeki baskıyı, bu baskının yapısallığını, iktidarın hiyerarşi ve sınıf üzerinden geliştiğini, açgözlülüğün bir bağımlılık olduğunu artık göz ardı etmemiz mümkün değildir ve yaşadığımız toplumsal ve ekolojik krizin altında yatan temel nedenler de bahsi geçen bu etkenlerdir.

2015 Temmuz'unda yaşanan olaylar bu krizin tipik bir örneğidir. Avrupa Birliği'ni (*Eurozone*) kontrol eden acımasız sermaye grupları ve iktidar elitleri 10-12 Temmuz günlerine denk gelen hafta sonunda Yunanistan'ı sıkıştırırken olabilecek en saldırgan tavırlarını sergilemekteydi. Neoliberalizm sahip olduğu gücü nadiren bu kadar çıplak biçimde gösterme ihtiyacı duymuştur. Ulusal egemenliğin artık geçmişte kalan bir savunma hattı olduğunu gösterecek şekilde, oldukça acımasız olan ekonomik ve siyasi şartları tek taraflı olarak bir ülkeye dayattı. Bu neoliberal şok doktrini gösterisi, aslında uluslararası finans kapitalizminin çizgiyi aşmamaları konusunda Avrupalı diğer ülkelere

ve siyasi partilere yaptığı bir uyarıydı da.

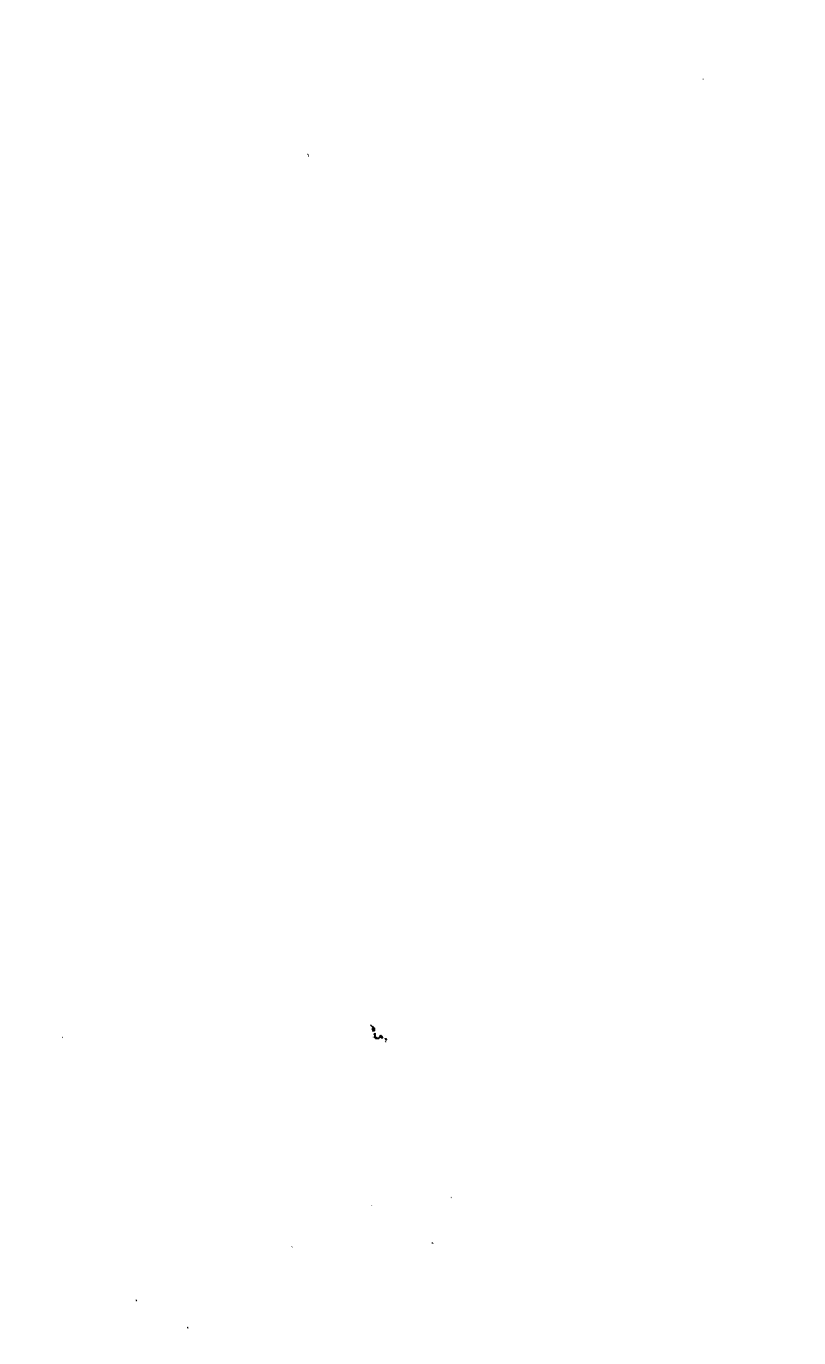
Avrupa Para Birliği'nin bu şantaj siyasetinde Yunanistan'a dayatılan kemer sıkma politikalarıyla adeta neoliberal AB bürokratlarının bir laboratuvarı haline getirildi. Bu kemer sıkma politikalarına karşı radikal bir hükümet iktidara gelmiş olsa da, aynı hükümet altı ay içerisinde sessizce bu politikalara teslim oldu. *Syriza* hükümetinin kabul ettiği antlaşma bir haftadan daha az bir süre önce yapılan referandumda yüzde 61 gibi büyük bir oranla reddedilen planın aynısıydı. Dolayısıyla geniş bir çoğunluk tarafından ortaya konan demokratik bir talebe rağmen uluslararası finans kapitalizminin dayatmaları, ülkenin siyasi geleceğinin yabancı bürokratların ve siyasetçilerin kibirli iktidarları tarafından belirlenmesini güvence altına almıştı. Ve bu duruma rağmen, hükümetin referandum sonucunun tam tersini yapmasına karşın, sokaklarda ve kamusal alanlarda elle tutulur kitlesel gösteriler gerçekleştirilmedi.

Bu örneğin gösterdiği bir şey varsa, o da kapitalist dünya düzeninin totaliterliği (hem finansal politikalar hem de çevre politikaları açısından) içerisinde ulusal egemenliğin gücünün oldukça sınırlı olduğudur. Böylesi bir kapitalizmin acımasız iktidarına karşı tek etkili savunma biçimi sivil toplumun radikal biçimde örgütlenip dünya nüfusunun yüzde birinin hükmettiği kamusal alanları ve binaları işgal etmesi ve sonuç olarak toplumun tüm iktidar yapısını yeniden düzenlemeye girişmesidir. Yurttaşların sahip olduğu güç sadece mahallelerden ve şehirlerden gelen insanların devlete karşı gelen, dışarıdan yöneltilen manipülasyonlara karşı bir savunma hattı kuran, neoliberal şirketlerin egemenliğini istikrarsızlaştıran ve halkın kendi geleceğini belirleme hakkını geri talep eden kitlesel eylemleriyle görünür hale gelecektir.

Böylesi bir eylemin toplumsal bir devrim anlamına gelip gelmediği başka insanların analiz edip karar vereceği bir durumdur. Bu anlamda, Paris Komünü sırasında ortaya çıkan "komünlerin komünü" anlayışı akla gelmektedir. Böylesi bir yönelimi hedefleyen gerçekten kapsayıcı bir siyaset, toplumsal ekolojinin siyasetiyle ve onun doğrudan demokrasiye bağlılığıyla en iyi şe-

kilde mümkün kılınabilir. Sonuç olarak bunun anlamı dolaylı demokrasinin artık sona ermesinin zorunlu olmasıdır. Yurttaşlar, kendileri için profesyonel siyasetçiler aracılığıyla değil, kendi yerel meclisleri aracılığıyla konuşup karar verebilirler. Böylesi bir süreç başladığında, onun başarısı ve sürekliliği sosyo-politik ve ekonomik ortak çıkarlarını geliştirmek için kentlerin ve bölgelerin birlikte çalıştığı yeni bir “demokratik konfederalizmin” nasıl uygulandığına bağlı olacaktır. Şüphesiz böylesi bir süreç, hem etik hem de bir zorunluluk olarak, acımasız bir düzene karşı koyma adına içinde sivil itaatsizliğin ve şiddet içermeyen doğrudan eylemlerin bile olabileceği daha çok mücadele ve örgüte dayalı olacaktır.

Statüko dışında yeni ve değişik senaryoları tahayyül etmekten kaçınamayız. Başka bir dünya kesinlikle mümkündür.



KAYNAKÇA

- Abélès, Marc. *Le Defi Ecologiste* (Paris: L'Harmattan, 1993).
- Aldous, Tony. *Battle for the Environment* (Londra: Fontana, 1972).
- Allan Michaud. *Dominique, L'avenir de la société alternative* (Paris: L'Harmattan, 1989).
- Alphandery, Pierre, Bitoun, Pierre ve Dupont, Yves. *L'équivoque écologique* (Paris: La Découverte, 1991).
- Hardin, Charles M. "Observations on Environmental Politics," *Environmental Politics* içinde, Stuart S. Nagel (der.). (Londra: Prager, 1974).
- Harvey, David. "The Right to the City," *New Left Review*, 53 (1998).
- "The Urban Roots of Capitalist Crisis," *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution* (Londra: Verso, 2012).
- Huth, Hans. *Nature and the American: Three Centuries of Changing Attitudes* (Berkeley: University of California Press, 1957).
- Johnson, Stanley. *The Politics of Environment: The British Experience* (Londra: Tom Stacey, 1973).
- Kemp, Penny. *Europe's Green Alternative: Manifesto for a New World* (Montreal: Black Rose Books, 1992).
- Kropotkin, Peter. *Fields, Factories and Workshops* (Montreal: Black Rose Books, 1993).
- Massiah, Gustave. *The Strategy for the Alternative to Globalisation* (Montreal: Black Rose Books, 2015).
- Mayer, Sylvie. *Parti pris pour l'écologie* (Paris: Messidor/Éditions Sociales, 1990).

Milbrath, Lester W. *Environmentalists: Vanguard for a New Society* (New York: State University of N.Y. Press in Albany, 1984).

Morgan, Robin ve and Brian, Whitaker. *Rainbow Warrior* (Londra: Arrow Books, 1986).

National Academy of Sciences. *International Arrangements of International Environmental Co-operation* (Washington, DC: NAS, 1972).

National Parks Service. *First World Conference on National Parks* (Washington DC: Department of the Interior, 1962).

Ophuls, William. *Ecology and the Politics of Scarcity* (San Francisco: W.H. Freeman, 1977).

Organization for Economic Cooperation and Development. *The OECD Program on Long Range Transport of Air Pollutants*, Özet Rapor (Paris: OECD, 1977).

The State of the Environment, 1979 (Paris: OECD, 1979).

The State of the Environment, 1985 (Paris: OECD, 1985).

O'Riordan, Timothy. *Environmentalism* (Londra: Pion, 1981).

Öcalan, Abdullah. *Democratic Confederalism* (Köln: International Initiative, 2011).

Papadakis, Elim. "The Green Party in Contemporary West German Politics," *Political Quarterly*, 54:2 (Temmuz-Eylül 1983).

Penick, James. *Progressive Politics and Conservation* (Chicago: University of Chicago Press, 1968).

Petulla, J. M. *American Environmentalism: Values, Tactics, Priorities* (College Station: Texas A&M University Press, 1980).

Porritt, Jonathan. *Seeing Green: The Politics of Ecology Explained* (Oxford: Blackwell, 1984).

Pursell, Carroll (der.). *From Conservation to Ecology: The Development Concern* (New York: Thomas Y. Crowell Co., 1973).

Ridgeway, James. *The Politics of Ecology* (New York: E.P. Dutton, 1970).

Rosenbaum, Walter. *Environmental Politics and Policy* (Washington, D.C.: CQ Press, 1985).

Sandbach, Francis. "The Rise and Fall of the Limits of Growth Debate," *Social Studies of Science*, 8:4 (Kasım 1978): s. 495-520.

Sainteny, Guillaume. *Les Verts* (Paris: P.U.F, 1991).

Schnaiberg, Allen. "Politics, Participation and Pollution: The Environmental Movement," *Cities in Change: Studies in the Urban Condition* içinde, John Walton ve Donald E. Carns (der.). (Boston: Allen and Bacon Inc., 1977).

Simonnet, Dominique. *L'écologisme* (Paris: P.U.F, 1979).

Stone, Peter. *Did We Save The Planet at Stockholm?* (Londra: Earth Island, 1973).

Touraine, Alain, *La prophétie anti-nucléaire* (Paris: Seuil, 1980).

- *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980).

Tozzi, Michel. *Syndicalism et nouveaux mouvements sociaux: Régionalisme, féminisme et écologie* (Lyon: Ed. Ouvrières, 1982).

United Cities and Local Governments: Committee on Social Inclusion, Participatory Democracy and Human Rights. *The Global Charter: Agenda for Human Rights in the City*, 2012.

United Nations Environmental Program. *Report of the Governing Council of the UNEP*, Dördüncü Oturum, 1976 (Nairobi: UNEP, 1976).

Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment (Nairobi: UNEP, 1984).

POLİTİK EKOLOJİ

İKLİM KRİZİ VE YENİ TOPLUMSAL GÜNDEM

DIMITRI ROUSSOPOULOS

Politik Ekoloji, çevre politikasının tarihi ve gelecekte alabileceği şekiller üzerine yazılmış ve şimdi klasikleşmiş olan bir yapıttır. Bu klasik yapıt, Aralık 2015 tarihinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler Paris İklim Konferansı'nın detaylı bir anlatımı ile buradan çıkan perspektifleri de içeren en güncel ve genişletilmiş edisyonundan Türkçe'ye çevrilmiştir.

Politik Ekoloji, çevrenin devlet tarafından yönetiminin tarihiyle açılmakta, ardından ekolojik kriz karşısında halktan gelen ve geniş bir yelpazeye dağılan yanıtları gözden geçirmekte ve nihayetinde ekoloji hareketi tarafından önerilen temel politik eğilimlerin bir tartışmasını açmaktadır.

Roussopoulos, ekolojist aktivistlerin çevreyi korumaktan ziyade yeni topluluklar, yeni yaşam biçimleri ve yeni bir politika yapma biçimi hedeflediklerini savunur. Son bölümler, çevreciliğin arzularının bu türden politik alternatiflere nasıl yönlendirilebileceğini araştırmakta ve bu çerçevede toplumsal ekolojinin ilham verdiği Montreal ve Rojova gibi başarılı örnekleri serimlemektedir.

Dimitri Roussopoulos, yazar, editör, yayıncı, bir topluluk organizatörü ve konuşmacısıdır. 1950'lerin sonlarından bu yana barış inisiyatiflerinde, kent ekolojisi projelerinde ve kooperatif hareketlerinde aktif biçimde yer almaktadır.



ISBN: 978-605-84698-7-7

